

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SA'DU'LLÂH HALVETÎ'YE ATFEDİLEN
ANONİM KASÎDE-İ BÜRDE ŞERHİ (İNCELEME-METİN)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mine TAŞDEMİR

Enstitü Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Kenan MERMER

HAZİRAN – 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

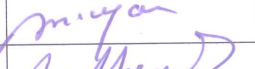

SA'DU'LLÂH HALVETÎ'YE ATFEDİLEN
ANONİM KASÎDE-İ BÜRDE ŞERHİ (İNCELEME-METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mine TAŞDEMİR

Enstitü Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları

“Bu tez 20/06/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç. Dr. Kenan MERMER	Olanla	
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet UYAR	Olanla	
Doç. Dr. Mehmet MEMİŞ	Olanla	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Mine TAŞDEMİR
Öğrenci Numarası	:	1460Y09005
Enstitü Anabilim Dalı	:	İslam Tarihi ve Sanatları
Enstitü Bilim Dalı	:	
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	SA'DU'LLÂH HALVETÎ'YE ATFEDİLEN ANONİM KASİDE-İ BÜRDE ŞERHİ (İNCELEME-METİN)
Benzerlik Oranı	:	%15

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

09/05/2019
Mine TAŞDEMİR

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere sbetzler@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

07/05/2019

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Doç. Dr. Kenan MERMER

Tarih : 07.05.2019

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Tam adı Muhammed b. Sa'îd b. Hammâd b. Muhsin b. Abdullah b. Hayyân b. Sanhac b. Mellâl es-Senhâci el-Bûsîrî olan, daha çok "İmâm-ı Bûsîrî" ismiyle ün salan meşhur şairin, Kasîde-i Bürde isimli çalışmasına yapılan anonim bir şerhin, tam transkripsiyonlu metnini, şerhin yapıldığı dönemin kültürünün, tasavvuf ve Divan Edebiyatı terimlerinin bu şerhe yansıma biçimini ortaya koymak için hazırlamış olduğumuz bu çalışmanın, Klasik Türk Edebiyatı araştırmacıları ve bu alana ilgi duyanlar için bir örnek olacağı temennisi içerisindeyiz.

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde çalışmayı sahiplenerek titizlikle takip eden, hiçbir zaman yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Kenan MERMER'e teşekkür ederim. Ve yine bu süreçte desteklerini esirgemeyen sevgili aileme, kıymetli nişanlıma ve bütün dostlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Mine TAŞDEMİR

20.06.2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
TABLO LİSTESİ	v
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: HZ. PEYGAMBERİ KONU EDİNEN EDEBÎ TÜRLER VE KASİDE-İ BÜRDE	3
1.1. Hz. Peygamber’i Konu Edinen Edebi Türler	3
1.2. Kasîde-i Bürde Şairi İmâm Bûsîrî.....	6
1.3. Kasîde-i Bürde.....	6
1.3.1. Kasîde-i Bürde’nin Bölümleri.....	6
1.3.2. Sebeb-i Te’lif.....	7
1.4. Türk İslâm Edebiyatı Şerh Geleneği İçinde Kasîde-i Bürde.....	8
1.4.1. Osmanlı Dönemi Kasîde-i Bürde Şerhleri	8
1.4.2. Cumhuriyet Dönemi Şerh ve Tercümeler	9
BÖLÜM 2: SA’DU’LLÂH HALVETÎ’YE ATFEDİLEN ANONİM KASİDE-İ BÜRDE ŞERHİ’NİN MUHTEVA YÖNÜNDEN İNCELENMESİ	11
2.1. Âyetler ve Hadisler.....	11
2.1.1. Âyetler	11
2.1.2. Hadisler	15
2.2. Dinî Kavramlar	16
2.2.1. Allah/Rabb.....	17
2.2.2. Âyet/Kur’ân/Vahiy.....	18
2.2.3. Cehennem	18
2.2.4. Cihad	19
2.2.5. Cin/ Şeytan.....	19
2.2.6. Duâ/ Tesbîh.....	20
2.2.7. Farz/Sünnet	21
2.2.8. Fitne.....	22
2.2.9. Günah/ Haram	23
2.2.10. Kâfir/Küfür (Dinden Çıkma).....	24
2.2.11. Mîzân.....	24
2.2.12. Nübüvvet.....	25
2.2.13. Nübüvvet Mührü (Mühr-i Nübüvvet)	25
2.2.14. Peygamber	26
2.2.15. Şefaât	27
2. 3. Tasavvufî Kavramlar.....	28
2.3.1. Aşk.....	28

2.3.2. Derviş	30
2.3.3. Hayret.....	30
2.3.4. Hevâ/Heves	31
2.3.5. Himmet.....	31
2.3.6. Hüsn (Güzellik)	32
2.3.7. İhya.....	32
2.3.8. Kâbe Kavseyn (Yakınlığın Son Derecesi)	33
2.3.9. Kerem.....	34
2.3.10. Mağfîret	35
2.3.11. Melâmet (Kınama-Yerme)	35
2.3.12. Nefs/Nefis	36
2.3.13. Teberrük	38
2.3.14. Vecd.....	38
2.3.15. Zühd	39
2.4. Cemiyet	39
2.4.1. Şahıslar.....	39
2.4.1.1. Kısra (Nüşirevân bin Kubâd).....	40
2.4.1.2. Ebrehe	40
2.4.1.3. Hz. Yûnus (a.s.)	41
2.4.1.4. Hz. Ebû Bekir (r.a.).....	41
2.4.1.5. Hz. Âişe (r.a.).....	42
2.4.2. Kavimler	43
2. 5. İnsan	44
2.5.1. Sevgilide Güzellik Unsurları	45
2.5.1.1. Göz.....	45
2.5.1.2. Yüz.....	46
2.5.1.3. Yanak	46
2.5.1.4. Ağız.....	46
2.5.1.5. Dudak	46
2.5.1.6. Diş	47
2.5.1.7. El.....	47
2.5.1.8. Parmak.....	47
2.5.1.9. Ayak	47
2.5.1.10. Kulak.....	47
2. 6. Tabiat ve Eşya	48
2.6.1. Madenler (Değerli Taşlar).....	48
2.6.2. Kozmik Âlem	49
2.6.2.1. Âlem	50
2.6.2.2. Cihân	50

2.6.2.3. Dünya	51
2.6.2.4. Yıldız	51
2.6.2.5. Ay.....	51
2.6.2.6. Güneş.....	52
2.6.3. Zaman ve Zamanla İlgili Unsurlar.....	52
2.6.4. Su ile İlgili Unsurlar.....	54
2.6.5. Toprak ile İlgili Unsurlar	54
2.6.6. Bitkiler ile İlgili Unsurlar	55
2.6.7. Hayvanlar ile İlgili Unsurlar.....	56
BÖLÜM 3: SA'DU'LLÂH HALVETÎ'YE ATFEDİLEN ANONİM KASÎDE-İ BÜRDE ŞERHİ	58
3.1. Sa'du'llâh Halvetî'ye Atfedilen Anonim Kasîde-İ Bürde Şerhi'nin Nüshaları	58
3. 2. Şerh Metninin Kuruluşunda Takip Edilen Yöntem	63
3.3. Metin	67
SONUÇ	132
KAYNAKÇA	135
EK	144
ÖZGEÇMİŞ.....	149

KISALTMALAR

Bk. / bk.	:Bakınız
b.y.	:Basım yeri yok
bs.	:Basım, Baskı
c.	:Cilt
DİA	:Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi
Ed. / ed.	:Editör
Haz. / haz.	:Hazırlayan
Hz.	:Hazret-i
h.	:Hicri
nr.	:Numara
ö.	:Ölümü, vefat tarihi
sy.	:Sayı
s.	:Sayfa numarası
Trc. / trc.	:Tercüme eden
ts.	:Tarihsiz
vb.	:Ve benzeri
vs.	:Vesaire
v.dğr.	:Ve diğerleri
vr.	:Varak
yy.	:Yüzyıl
y.y.	:Yayıncı bilinmiyor

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Transkripsiyon Harfleri Tablosu

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☒	Doktora	☐
Tezin Başlığı: Sa'du'llâh Halvetî'ye Atfedilen Anonim Kasîde-i Bürde Şerhi (İnceleme-Metin)			
Tezin Yazarı: Mine TAŞDEMİR		Danışman: Doç. Dr. Kenan MERMER	
Kabul Tarihi: 20.06.2019		Sayfa Sayısı: vii (ön kısım)+143(tez)+6(ek)	
Anabilim Dalı: İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı: -			
<p>Bu çalışmada Sa'du'llâh Halvetî'ye Atfedilen Anonim Kasîde-i Bürde Şerhi çeviri yazıya aktarılarak incelenmiştir. Üç ana bölümden oluşan bu çalışmanın giriş kısmında, eserin müellife aidiyeti sorunu gündeme getirilmiş ve araştırma sonuçları sunulmuştur. Birinci bölümde Hz. Peygamber'i konu alan edebi türler, Kasîde-i Bürde'nin şâiri İmâm Bûsîrî'nin hayatı, Kasîde-i Bürde'nin inşâ sebebi ve son olarak Türk-İslâm Edebiyatı şerh geleneği içinde Kasîde-i Bürde'nin yeri ve önemi hakkında bilgiler ele alınmıştır. Bölüm sonunda ise Osmanlıdan günümüze kadar Arapça, Farsça ve Türkçe dillerinde yazılan Kasîde-i Bürde şerhlerinin listeleri verilmiştir. İkinci bölüm, <i>şerhe</i> ayrılmıştır. Bu bölümde eserin, muhteva ve şekil yönünden incelemesi yapılmıştır. Muhteva incelemesinde eserin şerh metodu, bölüm başlıkları, yapılan iktibaslar vs. incelenmiştir. Eserin şekil incelemesinde ise dil ve üslup, vezin, edebi sanatlar gibi alt başlıklar açılmıştır. Üçüncü bölümde, metnin hazırlanmasında izlenen yol hakkındaki bilgilere, transkripsiyon cetveline ve <i>şerhin</i> tam transkripsiyonlu metnine yer verilmiştir. Çalışma esnasında edinilen bilgiler, Sonuç bölümünde değerlendirilmiştir. <i>Sa'du'llâh Halvetî'ye Atfedilen Anonim Kasîde-i Bürde Şerhi'nin</i>, bu çalışma ile Klasik Türk Edebiyatı tarihindeki yerini almasını ümit ediyoruz.</p>			
Anahtar Kelimeler: Kasîde-i Bürde, Şerh, İmâm Bûsîrî.			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	x	Ph.D.	
Title of Thesis: The Anonymous Qasida-i Burdah Commentary Attributed to Sa'du'llâh Khalvatî (Analysis-Text)			
Author of Thesis: Mine TAŞDEMİR		Supervisor: Assoc. Prof. Kenan MERMER	
Accepted Date: 20.06.2019		Number of Pages: vii(pretext)+143(thesis)+6(app)	
Department: Islamic History and Arts Subfield: -			
<p>This article examines the anonymous translation of the commentary on the Ode of the Mantle (<i>Qasida-i Burdah</i>) attributed to Sa'du'llâh Khalvati. It comprises three main parts. The introductory part discusses the authorship problem and presents our related research findings. The first part covers basic information on the literary types on the Prophet Muhammad's biography, the biography of <i>Imam Busiri</i>, the original eulogist, and his motivations for composing it and lastly, the place and importance of the Ode of the Mantle in the Turkish-Islamic commentary tradition. A list of the Ode commentaries is presented in the end. The second part is devoted to the commentary itself. It's analyzed in terms of structure and content. The content analysis includes the commentary, titles of its sections and quotations and citations. The structural analysis is divided into such sections as language and style, prosody and literary arts. The third part provides the reader with information pertaining to the method we employ to prepare this study and with the full transcription of the commentary text. All of our research findings are recapped and evaluated in the conclusion. We hope the anonymous commentary on the Ode of the Mantle attributed to Sa'du'llâh Khalvati attains its rightful place in the Classical Turkish Literature.</p>			
Keywords: Qasida-i Burdah, Commentary, Imam Busiri.			

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Çalışmamızın konusunu İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi'nde, Fatih 3976 arşiv numarası ile kayıtlı Kasîde-i Bürde şerhi oluşturmaktadır. Şerhin dili Osmanlı Türkçesi'dir. Kasîde-i Bürde'nin beyitleri, şerhte yer verilen bazı âyet-i kerimeler ve her beytin devamında tekrarlanan "Nitekim mütercim buyurur" cümlelerinden birkaçı kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Nesih yazısıyla yazılan bu nüshanın tamamı harekelidir. Nüshanın varak sayısı 47 olup satır sayısı genellikle 19'dur, fakat 18 satırlı varaklar da vardır. Şerhin pek çok nüshası bulunmaktadır. Şerhin çok nüshasının olmasının, ilk yazılan Türkçe şerhlerden olmasıyla alakalı olduğu düşünülmektedir.

Çalışmamızın konusunu teşkil eden şerh, anonim bir şerhtir. Her ne kadar birçok katalogda ve tez çalışmalarında Sa'du'llâh Halvetî'ye ait bir şerh olarak zikredilse de bu şerh, Sa'du'llâh Halvetî'nin izni ve işaretiyle bir mürîdi tarafından yazılmıştır. Bu konudaki bilgi yanlışlığını gideren isimlerden biri Ebubekir Sıddık Şahin'dir. Yazdığı yüksek lisans tezinde, bu şerhin Sa'du'llâh Halvetî'ye ait olmama ihtimaline değinerek eseri onun oğlu ya da mürîdlerinden biri yazmış olabilir, diye de eklemiştir. Sa'du'llâh Halvetî hakkında incelediğimiz kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlayamadık.

Çalıştığımız nüshada herhangi bir istinsah kaydı bulunmamaktadır. Bununla birlikte eserin XVI-XVII. yüzyıllara ait olabileceğini gösteren iki husus vardır: Birincisi eserin en eski istinsah tarihinin 1617 yılına ait olması, ikincisi ise eserde "mütercim rahimehüllâh buyurur" ifadesiyle, manzumelerine yer verilen şâir Le'âlî'nin vefat tarihinin 1563 olmasıdır. Şerh, telif bir eser olmayıp Farsça bir esere yapılan manzum terceme niteliğindedir. Başka bir şaire ait olan ve her beytin şerhinin sonunda yer verilen manzumelerde Farsça kelimelere yer verilmesi de bununla ilgilidir.

Çalışmanın Önemi

Çalışmamızın önemi, İslâmi Türk Edebiyatı alanında ortaya konan bu eseri, Latin harflerine tam transkripsiyonlu olarak çevirmek ve incelemesini yapmak suretiyle ilim camiasına katkıda bulunmaktır.

Çalışmanın Amacı

Şimdiye değin İmâm Bûsîrî'nin en kıymetli eseri olan Kasîde-i Bürde'sine pek çok şerh yazılmıştır. Çalışmamızın amacı Sa'du'llâh Halvetî'ye atfedilen Kasîde-i Bürde Şerhi'ni çevriyazıya aktararak incelemesini yapmaktır. Bu çalışmamızla, alandaki araştırmacılara örnek teşkil etmek niyetindeyiz.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmamızı yaparken öncelikle eserin atfedilen şahsa aidiyetini araştırdık. İncelediğimiz tez çalışmalarından ve çalıştığımız şerhin dibâcesinden istifade ederek bu şerhin Sa'du'llâh Halvetî'ye değil, onun bir mürîdine ait olabileceğine kani olduk. Daha sonra Hz. Peygamber ile İlgili Edebi Türler ve Kasîde-i Bürde ismini verdiğimiz birinci bölüme geçtik. Bu bölümde Hz. Peygamber'e duyulan muhabbet ve saygının bir tezahürü olarak yazılan edebi türlere ve şekil özelliklerine kısaca değindik. Birinci bölümün son başlığı olan Kasîde-i Bürde üzerinde, çalışmamızla doğrudan ilgili olması nedeniyle daha çok durduk. İkinci bölümde şerhin muhteva incelemesini yaptık. Üçüncü bölümde, farklı nüshalar ve çeşitli sözlükler yardımı ile çeviri yazıya aktarımını tamamladığımız Kasîde-i Bürde'ye ve bu manzum esere yapılan şerhe yer verdik. Vezin bilgilerini ve varak geçişlerini köşeli parantez ([ ]) içerisinde gösterdik. Haşiyeye yazılmış şiirleri ve şerhte yapılan hatalara dair düzeltme mahiyetindeki sözcükleri ve açıklamaları dipnotlarda gösterdik. Önce şârihin şerhe verdiği bölüm isimlerini, sonra sıra numarasını yazdık, daha sonra vezin bilgilerini verdik. Çalışmamızın "Sonuç" bölümünde, çalıştığımız şerh hakkında genel değerlendirmelerde bulunduk. Çalışmamızda istifade ettiğimiz tüm kaynakların künyelerine, "Kaynakça" bölümünde yer verdik. "Ek" bölümüne ise şerhin Osmanlı Türkçesi metnini ekledik.

BÖLÜM 1: HZ. PEYGAMBERİ KONU EDİNEN EDEBÎ TÜRLER VE KASÎDE-İ BÜRDE

1.1. Hz. Peygamber’i Konu Edinen Edebi Türler

Klâsik Türk Edebiyatı alanına ait eserlerde, Hz. Peygamber’e çok özel ve büyük bir yer ayrılmıştır. Bu Hz. Peygamber’e duyulan derin sevginin sonucudur. Mevlit, na’t, bi’set-nâme, hicret-nâme, mirâciyye, hilye, sîretü’n-Nebî, esmâ-yı Nebî, mu’cizât-ı Nebî, gazavât-ı Nebî, vefâtü’n-Nebî, kırk hadis, yüz hadis, bin hadis, kısas-ı enbiyâ gibi edebi türlerle âdeta bir peygamber edebiyatı meydana getirilmiştir.¹ Hz. Peygamber merkezli bu kadar çok türün ortaya çıkması Hz. Peygamber’in, insanlık için kurtuluş ve rehber olarak görülmesi dünyadaki kirlere arınmaya vesile olması, sadeliğin ve doğruluğun önderi olması, ahlakının mükemmel olması gibi pek çok güzel vasfa sahip oluşuyla alakalıdır.² Hz. Peygamber’i konu edinen edebi türlerden başlıcaları şunlardır:

1.1.1. Ahmediyye/Muhammediyye: Hz. Muhammed’in hayatından bahseden manzum nasihat kitaplarına bu isimler verilmiştir.

1.1.2. Hilye: Türk edebiyatında Peygamberler ile dört büyük halifenin fiziksel özelliklerini, ahlaklarını ve örnek davranışlarını anlatan eserlere denmektedir.³ Mecazen “yaratılış, suret ve güzel vasıflar” demektir. Osmanlı kültüründe Hz. Peygamber’in vasıflarını, bu vasıflardan bahseden kitap ve levhaları ifade etmek için kullanılmıştır.⁴ İmam Tirmizî’ye ait olan eş-Şemâ’ilü’n-Nebeviyye isimindeki eser, bu türde kaleme alınan çalışmaların ana kaynağı niteliğindedir.⁵ Hilyeler müstakil olarak kaleme alındığı gibi mirâc-nâme, mevlid gibi diğer türlerin içinde de yer almıştır. Bu türün en önemli temsilcisi Hâkânî Mehmed Bey’dir (ö. 1606).⁶

1.1.3. Kırk Hadis: Hz. Muhammed’in sözlerine hadis denir. O’nun kırk hadisinin bir araya getirilmesiyle oluşan, Arapça’da “Hadîsu Erbaîn” denilen eserlerdir.⁷ XIV.

¹ Gülcan Tanıdır Alıcı, Editör: Yaşar Alparslan, Serdar Yakar, *Mevlid Mar’aşî Kurrâ-zâde Nâdirî (Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Eserleri)*, (Kahramanmaraş: Fa Ajans, 2009), 53.

² Nurullah Çetin, *Edebiyat İncelemeleri*, 1. Baskı (Ankara: Akçağ Yayınları, 2012), 71-89.

³ İskender Pala, “Hilye”, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2004), 208.

⁴ Mustafa Uzun, “Hilye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18: 44.

⁵ Bilâl Kemikli, *Türk İslâm Edebiyatı Giriş*, (b.y.: Emin Yayınları, ts.), 124.

⁶ Abdurrahman Güzel – Ali Torun, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, 1. Baskı (Ankara: Akçağ Yayınları, 2003), 339.

⁷ Ali Çavuşoğlu, *Türk İslâm Edebiyatı (Kitaplar, Türler, Devirler ve Şahsiyetler)*, (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2015), 113.

yüzyılda Mahmud b. Ali'nin her biri on hadisten oluşan dört bâbdan müteşekkıl olan Nechü'l-Ferâdis'i bu türün ilk örneğidir.⁸

1.1.4. Mevlid: Arapça *velede* kökünden türetilmiş, ism-i zaman ve ism-i mekândır. İsm-i zaman olarak; “doğma; dünyaya gelme, doğulan zaman; herhangi bir kimsenin doğduğu zaman, özellikle Hz. Muhammed'in doğum zamanı” vb. anlamlara gelmektedir. İsm-i mekân olarak da herhangi bir kimsenin doğduğu yer, ev, mekâna “mevlidü'n-nebi” denir.⁹ Terim olarak, Hz. Muhammed'in doğum vaktini ifade etmek için ‘mevlid’, Hz. İsa'nın doğum vakti içinse aynı kökten gelen ‘milâd’ kavramları kullanılmaktadır.¹⁰ Kaynaklarımızda ilk Türkçe mevlid metni hakkında kesin bir bilgi yoktur ancak Süleyman Çelebi'nin Vesîletü'n-Necât'ının ilk mevlid olduğu kabul edilmektedir.¹¹ Türkçe'de, halk arasında “mevlüd” şekliyle bilinmesine sebep olan şeyin; (v) tesiriyle olan bir yuvarlaklaşmadan kaynaklanması ihtimal dahilindedir. Ancak bu kelimenin doğrusu mevliddir çünkü mevlüd Arap dilinde “doğmuş, çocuk” anlamlarındadır.¹² Mevlid, günümüzde özellikle ölen kişilerin ardından ya da belirli gün ve gecelerde okunmaktadır.¹³

1.1.5. Mi'râc-nâme/Mi'râciye: Hz. Peygamber'in Miraca çıkma olayını konu edinen manzum eserlere denir.¹⁴ Mi'râc-nâmelerde Hz. Peygamber'in Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya götürülüşü, Burak ismindeki bir binekle göğe yükselişi, Yüce Allah ile görüşmesi, diğer peygamberlerle konuşması gibi konular ele alınır.¹⁵ Türkçe eserlerde çokça işlenen Mi'rac, müstakil eserlerin haricinde siyer ve mevlidlerle, mu'cizât-ı nebî gibi eserlerde de işlenmiştir.

1.1.6. Siyer: Cumhuriyet öncesine kadar edebiyat ilminin konusu olmuş ve bu alanda gelişmiştir. Kısas-ı enbiyânın eski Türk edebiyatına en zengin malzemeyi sağlayan başlıca dinî kaynaklardan olması bunda etkili olmuştur. Bu kaynağın en geniş bölümü Hz. Peygamber'le ilgili olan bölümdür.¹⁶ Arapça'da, “bir kimsenin ahlakı, karakteri, tabiatı” manasına gelen sîret sözcüğünün çoğuludur. Siyer, başta biyografi kavramı için

⁸ Rıdvan Canım, *Divan Edebiyatında Türler*, 5. Baskı (Ankara: Grafiker Yayınları, 2016), 102.

⁹ Abdurrahman Güzel- Ali Torun, *Dinî -Tasavvufî Türk Edebiyatı*, 3. Baskı (Ankara: Akçağ Yayınları, 2006), 660.

¹⁰ M. Fatih Köksal, *Mevlid-Nâme*, 1. Baskı (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011), 20.

¹¹ Kemikli, *Türk İslâm Edebiyatı Giriş*, 121.

¹² Necla Pekolcay, *İslâmî Türk Edebiyatı*, (İstanbul. Cağaloğlu Yayınevi, ts.), 150.

¹³ Şinasi Gündüz, “Mevlid”, *Din ve İnanç Sözlüğü*, (Ankara: Vadi Yayınları, 1998), 260.

¹⁴ Doğan Kaya, *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, 1. Baskı (Ankara: Akçağ Yayınları, 2007), 527.

¹⁵ Abdurrahman Güzel – Ali Torun, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, 339.

¹⁶ Mustafa Uzun, “Siyer ve Megâzi” (Türkçe Siyer Kitapları), *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37: 324.

kullanılmıştır ancak daha sonra Hz. Muhammed'in yaşamı anlamında literatüre yerleşmiştir.

1.1.7. Na't: Hz. Muhammed'in yaşamını, fizikî ve ahlaki özelliklerini övmek amacıyla kaleme alınan şiirlere na't denir. Hz. Peygamber'e yazılan ilk övgü şiirleri, İslâm dininin yayılmaya başlamasından sonra, Medine döneminde yazılmıştır. Bedir ve Uhud savaşlarının olduğu dönemlerde, Müslümanlarla düşmanları arasında karşılıklı şiir atışmalarının yapıldığı bilinmektedir.¹⁷ Na't her ne kadar Hz. Peygamber için yazılan şiirlere dense de ashâb-ı kirâm, bazı Allah dostları ve tarikat pîrleri için de na'tlar yazıldığı olmuştur. Bunlara Na't-ı Hazret-i Ali, Na't-ı Mevlânâ'yı örnek göstermek mümkündür.¹⁸ Manzum na'tler çoğunlukta olmak üzere mensur na'tler de yazılmıştır.¹⁹ Manzum na'tlar daha çok kasîde tarzında yazılmıştır. Ancak gazel, rubâî, murabbâ, müstezâd, terkîb-i bend, musammat, kıt'a ve tuyuğ nazım şekilleriyle yazıldığı da görülmüştür.²⁰ Türk edebiyatındaki na't terimine karşılık olarak, Arap edebiyatında "medh", Fars edebiyatında ise "sitâyîş" sözcükleri tercih edilmiştir.²¹ İnsanların ölümünden sonra yazılan övgü amaçlı şiirlere ağıt, mersiye/resâ gibi adlar verilirken, Hz. Peygamber için yazılan şiirlere na't/mehdiye gibi adların verilmesinde dikkat çeken bir incelik, Hz. Peygamber'in daima diri olduğu telakkisini vurgulamaktır.²² Şairlerimizin ortak kanaati şudur ki, Hz. Peygamber'i methetmek için yazılacak olan her manzume ve edebî metin, O'nun faziletlerini ve erdemlerini tam olarak ifade etme noktasında noksan kalacaktır.²³ Şairleri na't yazmaya yönlendiren nedenler, kaynaklarda şu şekilde geçmektedir:

"Hz. Peygamber'e olan muhabbet, Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'de övdüğü gibi Hz. Peygamber'i överek, Kur'ân'a uyma arzusu; Hz. Peygamber'in şefaatine erenlerden olma isteği, Hz. Peygamber'e olan bağlılık..."²⁴

¹⁷ Mustafa Çiçekler, "Na't", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32: 435-436.

¹⁸ M. Esad Coşan, Editör: Necdet Yılmaz, *Akademik Makaleler, Türk Edebiyatında Na'tlar*, (İstanbul: Server İletişim, 2009), 40.

¹⁹ Neclâ Pekolcay v.dğr., *İslâmî Türk Edebiyatı Giriş*, (İstanbul: Dergâh Yayınları), 157.

²⁰ Alim Yıldız, Editör: Ali Yılmaz, *Türk-İslâm Edebiyatı El Kitabı*, (Ankara, 2012), 173.

²¹ Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: Ankara, 1993), 3.

²² Emine Yeniterzi, Editörler: Bilal Kemikli, Osman Çetin, *Bir Kutlu Doğum Şaheseri Mevlid ve Süleyman Çelebi*, (Türkiye Diyanet Vakfı), 90.

²³ Mustafa Nejat Sefercioğlu, *Divan Şiiri İncelemeleri ve Hocam Âmil Çelebioğlu İçin Yazdıklarım*, (İstanbul: Birlik Ofset, 2017), 481.

²⁴ Yeniterzi, Editörler: Kemikli, Çetin, *Bir Kutlu Doğum Şaheseri Mevlid ve Süleyman Çelebi*, 93-98.

1.2. Kasîde-i Bürde Şairi İmâm Bûsîrî

Şâirin tam adı, Muhammed b. Sa'id b. Hammâd b. Muhsin b. Abdillâh b. Hayyân b. Sanhac b. Mellâl es-Senhâcî el-Bûsîrî'dir. Lakabı Şerefü'd-dîn, künyesi Ebû Abdillâh'tır. Lakabını yalnızca şeref olarak yazanlar da vardır.²⁵ Kaynaklarda Bûsîrî'nin, h. 608 (m.1212) yılı Şevval ayının birine rastlayan salı günü dünyaya geldiği yazmaktadır.²⁶ Babası tarafından Bûsîrî olduğu için Bûsîrî, annesi tarafından da Delâslî olduğu için Delâsî nisbeleriyle anılmaktadır. Ailesiyle birlikte Delâs'a yerleşen Bûsîrî'nin gençlik yılları burada geçmiştir.²⁷ Bûsîrî, devlet dâirelerinde çalışmış veya kendi el sanatlarını icrâ ederek hayatını kazanmıştır. Kâtiplik, mübâşirlik, mutasarrıflık, hattatlık, küttâb hocalığı gibi çeşitli görevler yapan Bûsîrî, bu görevleri arasında pek çok yer gezmiştir.²⁸ Ömrünün sonuna doğru felç olan Bûsîrî, rivayete göre Hz. Peygamber için yazdığı bir kasîde sayesinde bu hastalıktan kurtularak, seksen küsur yaşlarında İskenderiye'de vefat etmiştir. O'nun vefat tarihi kaynaklarda farklı verilmiştir: İbn Şâkir el-Kütübî'ye göre 696 (1296-97) dir, Süyûtî'ye göre 695 (1295-96) dir, Kâtib Çelebi'ye göre ise 694'tür (1294-95).²⁹ Bûsîrî'nin şiirleri dışında başka bir eserinin olduğuna dair bir bilgi mevcut değildir.

1.3. Kasîde-i Bürde

Mısırlı sûfî ve şair Muhammed b. Sa'id el-Bûsîrî'nin Hz. Peygamber için yazdığı ve el-Kevâkibü'd-Dürriye fî Medhi Hayri'l-Beriyeye adını verdiği manzume, kafiye (revî) harfî mîm olduğu için el-Kasîdetü'l-Mîmiyye, şairin tutulduğu hastalıktan kurtulmasına vesile olduğu için de el-Kasîdetü'l-Bürde diye meşhur olmuştur. Ancak Kâ'b b. Züheyr'in kasîdesi de aynı adla anıldığından karışıklığa meydan vermemek için Bûsîrî'ninki daha çok Osmanlı kültür muhitinde Kasîde-i Bür'e şeklinde anılmışsa da literatürde el-Kasîdetü'l-Bürde diye tanınmaktadır.³⁰

1.3.1. Kasîde-i Bürde'nin Bölümleri

Kasîde-i Bürde onu şerh edenler ve üzerinde çalışanlarca şu on bölüm halinde incelenmiştir:

²⁵ Ebubekir Sıddık Şahin, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümelere*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 1997), 30.

²⁶ Şahin, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümelere*, 31.

²⁷ Mahmut Kaya, "Bûsîrî, Muhammed b. Sa'id", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 06: 469.

²⁸ Şahin, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümelere*, 35.

²⁹ Kaya, "Bûsîrî, Muhammed b. Sa'id", 06: 469.

³⁰ Mahmut Kaya, "Kasîdetü'l-Bürde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24: 569.

- 1. Bölüm:** İlk on iki (12) beyti bu bölümde yer almaktadır. Bu bölümde Hz. Peygamber'e duyulan aşk ele alınırken; heva ve nefis üzerinde durulmuştur.
- 2. Bölüm:** On altı (16) beyitten oluşmaktadır. (13-28. Beyitler) Bu bölümde şair, çeşitli benzetmeler yaparak nefse uymanın kötü sonuçlarından bahsetmiştir.
- 3. Bölüm:** Otuz (30) beyitten (29-58. Beyitler) oluşan bu bölümde Kasîde-i Bürde'deki asıl konuya, gerçekte anlatılmak istenen asıl meseleye giriş yapılmıştır. Bu bölümde Hz. Peygamber'in zahitliği, dünyanın malına mülküne ehemmiyet vermemesi üzerinde durulmuştur. Şair Hz. Peygamber'in izinden layıkıyla gidemediği, onun gibi ibadet edemediği için üzüntü ve pişmanlıklarını dile getirmiştir.
- 4. Bölüm:** On iki (12) beyitten (59-70. Beyitler) müteşekkil bu bölümde Hz. Peygamber'in doğumuyla beraber baş gösteren mucizelere ve bu mucizeleri gördükleri halde O'nun nübüvvetine iman etmeyenlerin bedbahtlığına değinilmiştir.
- 5. Bölüm:** Yirmi (20) beyitten (71-90. Beyitler) oluşan bu bölümde; ağaçların Hz. Peygamber'e selam vermesi, ayın yarılmaması, iki dostun mağarada gizlenişi gibi Hz. Peygamber'in mucizelerinin en büyüklerine yer verilmiştir.
- 6. Bölüm:** On dört (14) beyitten (91-104. Beyitler) oluşmaktadır. Bu bölümde Kur'an'ın üstünlüğü üzerinde durulmuştur. Kur'an'ın hem belagat yönü de dâhil mucizevî bir kitap oluşundan bahsedilmiştir. Kur'an okuyan insanların elde edeceği güzelliklere değinilmiştir.
- 7. Bölüm:** On üç (105-117. Beyitler) beyitte ele alınan bu bölümde İsrâ ve Mi'rac mucizelerine yer verilmiştir.
- 8. Bölüm:** Yirmi iki (22) beyitten oluşan (118-139. Beyitler) bu bölümde Hz. Peygamber'in cihadı üzerinde durulmuştur. Yine Hz. Peygamber'in cesareti, Muhacir ve Ensar'ın mücahitlerinden bahsedilmiştir.
- 9. Bölüm:** On iki (12) beyit (140-151. Beyitler) içermektedir. Şair bu beyitlerde geçmişte yazdıklarını bu yazdığı kasîdenin yanında anlamsız ve gereksiz olduğundan bahsetmiş, geçmişindeki tüm günahlarından nedamet duymuş, Hz. Peygamber'den şefaata umduğunu dile getirmiştir.
- 10. Bölüm:** On (10) beytin (152-161) ele alındığı bu bölümde şair Allah'a duâ ve yakarışlarda bulunmuştur. Hz. Peygamber'e ve ashâbına salât ü selâm getirerek, O'ndan şefaata arzusu içinde olduğunu ifade etmiştir.

1.3.2. Sebeb-i Te'lif

Kasîde-i Bürde'nin yazılış amacı, şerhlerde Bûsîrî'nin dilinde özetle şöyle anlatılır: İmam Bûsîrî, kısmî bir felç rahatsızlığına yakalanır ve vücudunun yarısı tutmaz olur.

Uzun süre evden çıkamayan şair, Hz. Peygamber'e onu öven bir kasîde yazar. Kasîde'yi yazdığı gece rüyasında Hz. Peygamber'i görür. Hz. Peygamber ona şiirini okumasını söyler. O da okur. Şiiri okumayı bitirdiğinde Hz. Peygamber, onun vücudunun felç olan kısmını eliyle sıvazlar. Rüyayı gördükten sonra uyanan şair, vücudunun felcinin iyileştiğini fark eder. Sabah evinden çıkarken yolda bir arkadaşıyla karşılaşır. Arkadaşı ondan bu kasîdeyi ister. O, bu kasîdeyi henüz kimseye okumadığını, onun nereden haberi olduğunu sorar. O da rüyasında Hz. Peygamber'e okuduğu vakitte işitip dinlediğini ifade edince, Busîrî kasîdesinin bir nüshasını bu arkadaşına verir ve böylece bu kasîde halk arasında tanınır.³¹ Ebubekir Sıddık Şahin, tezinde bu kasîdenin "Bürde" adını almasıyla alakalı iki farklı olaya yer verir ve Sa'deddîn el-Farûkî ile ilgili görüşü mantığa daha yakın bulduğunu ifade eder. Olaylardan biri, şairden kasîdeyi dinledikten sonra Hz. Peygamber'in sırtındaki hırkayı çıkarıp Busîrî'nin sırtına örtüp, felçli yerini eliyle mesh etmesiyle; diğeri ise vezir İbnü Hinnâ'nın yaveri Sa'deddîn el-Fârûkî'nin gördüğü bir rüyayla alakalıdır. Sa'deddîn el-Fârûkî'nin gözleri ciddi bir hastalığa yakalanır. Rüyasında Hz. Peygamber'i görür. Peygamber, ona gözlerine vezirden alacağı Bürde metnini sürmesini öğütleyerek, şifa bulması için duâ eder. Sa'deddîn el-Fârûkî vezirin huzuruna çıkıp da rüyasını anlattığında, vezir bürdeden kastedilen şeyin; İmam Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürde'si olabileceğini düşünür ve hizmetçilerine kasîdeyi getirmesini emreder. Sa'deddîn el-Fârûkî onu gözlerinin üzerine koyar ve gözleri iyileşir. Bunun üzerine kasîdeye "Bürde" ismi verilir.³²

1.4. Türk İslâm Edebiyatı Şerh Geleneği İçinde Kasîde-i Bürde

1.4.1. Osmanlı Dönemi Kasîde-i Bürde Şerhleri

1) İbrâhîm b. Süleymân b. Sâdık b. Mürsel el-Hanefî el-Ankaravî, Şerh-i Kasîde-i Bürde, Süleymâniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Hafid Efendi Bölümü, Nu. 473/5, 1508, vr. 105a-138a.

Türkçe yazılan mensûr ilk Kasîde-i Bürde şerhi, İbrâhîm Ankaravî'ye ait olan ve 914/1508 yılında kaleme alınan bu eserdir.³³

2) Lâlî Ahmed b. Mustafa Şerhi

Lâlî Ahmed b. Mustafa, Şeyhülislam İbni Kemal (873/1468-940/1534)'in ders halkasında yetişmiştir. Tahsili bitince kadı olarak birçok yerde görev yapmıştır. Hicri 971 yılında vefat eden şârih çok sayıda eser yazmıştır.³⁴

³¹ Şahin, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri*, 44-46.

³² Şahin, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercümeleri*, 46.

³³ Kenan Mermer, *Klâsik Şerh Geleneğinde Üslûp –Kasîde-i Bürde Örneği-*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2018), 233.

3) Ankaravî İbrahim b. Süleyman b. Mürsil'in Şerhi

İbrahim b. Süleyman'a ait olan şerh, Arapça, Farsça ve Türkçe karışık bir eserdir.

4) Şeyhülislâm Bâlî-zâde Mustafâ b. Bâlî b. Süleymân Rûmî, Şerh-i Kasîde-i Bürde, Köprülü Kütüphanesi Mehmed Asım Bey 459/1, 263 vr.

Nüshada müellife dair bir bilgi yahut ipucu yoktur. XVII. yüzyılın ikinci dönemine ait olan eser, genişletilmiş bir tercüme niteliğindedir.”³⁵

5) Yahyâ b. Abdu'llâh Defterî el-Mısırî, Tercümetü'l- Esrâr fî Medhi Seyyidi'l-Ebrâr (Şerh-i Kasîde-i Bürde), XVII. Yüzyıl-I. Ahmed Devri, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, Nu. 5515.

Şârih, eserin sebab-i te'lif kısmında, şerh yazma amacının dünya ve âhiret saadetine kavuşmak olduğunu söyler. Şerhte, usûl bakımından dilbilgisel ve nahvî izahlar geniştir.

6) Şeyh Abdullâh b. Şeyh Ahmed (ö.1728) Cübbe Şerh-i Kasîde-i Bürde.

Şârih, önce kaynak metni vermiş ardından da beyitte kastedilen mânâyı açıklamaya çalışmıştır.

7) Mekkî Mehmed Efendi İstanbulî (ö.1797), Tevessül (Şerh-i Kasîde-i Bürde).

Şeyhül-islam Mekkî Mehmed Efendi (ö: 1212/1797)'ye ait olan bu şerh, Türkçe Kasîde-i Bürde şerhleri arasında en geniş olanıdır.³⁶

8) Akhisârlı Hâfız İsmâîl Nazîf b. Muhammed Efendi, İklîdü's-Sa'âde, Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi, 17675/1, 23 vr.

Akhisârlı İsmâîl Efendi'ye ait olan bu şerh, manzûm olarak kaleme alınmıştır.

9) Mehmed Emîn b. Feyzullâh b. Ahmed Paşa Feyzî- zâde, Şerh-i Kasîde-i Bürde, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa Böl., Nu. 246.

Şerhte ağır ve sanatlı bir dil kullanılmıştır. Şerhte öncelikli olarak beyitlerdeki lâfzî ve ma'nevî sanatlar incelenmiştir. Her beytin tercümesi verildikten sonra, metnin batına geçilmiştir. Böylece beyitlerdeki derin anlamların inkişâfî amaçlanmıştır.³⁷

1.4.2. Cumhuriyet Dönemi Şerh ve Tercüme

1) Fevzi Aksoy-Mehmet Balcı, Kasîde-i Bürde İmam Busîrî (608-696) Terceme-Şerh ve Havassı, İstanbul: Feriât Yayınevi, 1975, 299s.

³⁴ Şahin, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercüme*, 72.

³⁵ Mermer, *Klasik Şerh Geleneğinde Üslûp*, 240.

³⁶ Şahin, *Kasîde-i Bürde'nin Türkçe Şerh ve Tercüme*, 80.

³⁷ Mermer, *Klasik Şerh Geleneğinde Üslûp*, 244.

Bu Şerhi Pazar Müftüsü Fevzi Aksoy ile Pazar Vizi Mehmet Balcı birlikte kaleme almıştır. Eser bir mukaddime ve Kasde-i Bürde'nin on bbı, Kasde-i Bürde'nin hassa ve fazileti, Kasde okuma dbı ve Őartları gibi çeşitli alt baŐlıklardan oluşmaktadır.

2) Halil İbrahim Őener, Kasde-i Bürde, Kasde-i Br'e ve Su Kasdesi (Metin-Mukayese-Tahlil), İzmir: Hr Efe Matbaası, 1995, 151s.

Halil İbrahim Őener'e ait olan bu eser,  ana bölümden oluşmaktadır: Na'tlerde Dini Zemini Oluşturan Ana Kaynak, Őairler ve Eserleri, III.Kasde-i Bürde, Kasde-i Br'e, Su Kasdesi.

BÖLÜM 2: SA'DU'LLÂH HALVETÎ'YE ATFEDİLEN ANONİM KASÎDE-İ BÜRDE ŞERHÎ'NİN MUHTEVA YÖNÜNDE İNCELENMESİ

2.1. Âyetler ve Hadisler

Tasavvufî şiirin çeşitli karakteristik özellikleri vardır. Bunlardan biri, alıntı (iktibas) yaygınlığıdır. “Tasavvufî çevrelerde yaygın ve ortak bir bilgi zemini oluşturan âyet-i kerimeler, hadis-i şerifler, dört halife ya da geçmiş ünlü sûfilerin vecizeleri, Arapça veya Farsça deyim ya da atasözü gibi kalıp ifadeler, çoğu zaman bir-iki kelime ile de olsa alıntılanarak anlam pekiştirilir.”³⁸

Klasik Türk Edebiyatı'nda Kur'ân-ı Kerim ve hadis-i şerifler, iki tükenmez esin kaynağı olarak değer görmüştür. Bunun içindir ki kimi şâirler beyitlerinin bir mısrasını düşürüp âyet ve hadislere yer verirken, kimi şâirler de mısra aralarında âyetlerden ve hadislerden iktibaslar yaparak, düşüncelerini onlarla ifade etmiştir.³⁹

2.1.1. Âyetler

“Fe-keyfe tunkiru ħubben ba‘de mâ şehidet

Bihî ‘aleyke ‘udulu’d-dem‘i ve’s-seħamı^[5b]

Yukarıdaki beyitte “Fe keyfe tunkiru” ile şarihinde hemen aşağıda belirttiği gibi el-Bakara 2/28’e gönderme vardır: “Siz cansız iken size can veren Allah’ı nasıl inkâr edersiniz? Sonra sizi öldürecek, tekrar sizi diriltecek ve sonunda O’na döndürüleceksiniz.”

“... Ve Ĥazret-i ‘İzzet -‘azzet esmâ’ühü- şeytân ‘aleyhi’l-la‘ne ħaħħında buyurur: ‘Leküm ‘adüvvün mübîn.’”^[10a]

“Ey iman edenler! Hep birden barışa girin. Sakın şeytanın peşinden gitmeyin. Çünkü o, apaçık bir düşmanınızdır.” (el-Bakara 2/208) Nefs ve şeytanın insanın en büyük düşmanları olduğu söylenmiş ve telmihte bulunan âyetle, söz konusu düşmanlığın Allah tarafından da zikredildiği vurgulanarak söylenenler pekiştirilmiştir.

“Emertüke’l-ħayre lâkin mâ’temertü bihî

Ve mestekamtü femâ ħavli leke-’steħımı

³⁸ Ömür Ceylan, *Böyle Buyurdu Sûfi Tasavvuf ve Şerh Edebiyatı Araştırmaları*, 48.

³⁹ Ağâh Sırrı Levend, *Ümmet Çağı Türk Edebiyatı*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1962), 25.

Ya ‘nī sañā ḥayrī emr eyledüm. Lākin ben emri ḡabül eylemedüm. Ve müstaḡīm daḡı olmadum. Ol cihetle ki ol sūre-i kerīmede Ḥazret-i Celālet-maāb -cellet celāletehū- ‘Fe’steḡim kemā ümirte.” didi.[10b]

“Emrolunduḡun gibi dosdoḡru ol” diye Türkçe’ye çevrilen bu âyet, Hud Suresi’nin 112. âyetidir. Bu âyette Allah, kullarına istikamet üzerinde durmalarını emreder. İstikamet üzere olmak ise tüm nefis ve şeytanın tüm arzularını reddederek, her şeyi Allah için yapmak, Allah’ın rızasını gözeterek yaşamakla mümkündür. Şair bu beyitte istikametten şaşırdığı için derin üzüntü duymakta ve pişmanlığını dile getirmektedir.

“...Ve yūḡālū rāvede ‘an nefsiḡī niteki kelām-ı ḡadīmde: “Ve rāvedethū’lletī ḡüve fī beytiḡā ‘an nefsiḡī, el-ayet” ve rāvedethū’nūñ fā‘ ili cibāl’ dūr.”[11b]

Burada Yûsuf 12/23’e iktibas vardır: “Evinde bulunduḡu kadın, onun nefsinden murat almak istedi, kapıları iyice kapattı ve «Haydi gel!» dedi. O da «(Hâşâ), Allah'a sığınırım! Zira kocanız benim velinimetimdir, bana güzel davrandı. Gerçek şu ki, zalimler iflah olmaz!» dedi.”

“De‘ā ila’llāhi fe’l-müstemsikūne biḡī

Müstemsikūne bi-ḡablin ḡayrı munfaşımı”[13a]

Yukarıdaki beyitte yer alan “De‘ā ila’llāhi fe’l-müstemsikūne” cümlesinde Âl-i İmrân 3/103’e telmih söz konusudur: “Hep birlikte Allah’ın ipine (İslâm'a) sımsıkı yapışın; parçalanmayın. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşman kişiler idiniz de O, gönüllerinizi birleştirmişti ve O'nun nimeti sayesinde kardeş kimseler olmuştunuz. Yine siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle açıklar ki doḡru yolu bulasınız.”

“...Allāḡ Te‘ālā -celle ve ‘alā: “İnneke le-‘alā ḡuluḡın ‘aḡīm.” didi ve enbiyādan ve rusülden -‘aleyhimü’s-selām- hiç āferīde anuñ muḡārini ‘ilimde ve keremde olmadılar.”[13b]

Hz. Peygamber’in fiziksel ve ahlaki güzelliklerinden bahseden şarih, söylediklerini Allah’ın kelâmıyla te’kid etmiştir: “Ve sen elbette yüce bir ahlāk üzeresin.” (el-Kalem 68/4)

“...Ve vārid şū ḡaleb idicidir. Ḳāle’llāḡu Teā‘lā: “Fe-erselū vārideḡüm” ey ḡalebe’l-ma’ e bi’l-ḡayzi, ḡaḡab-ıla ve ḡavluḡū ya ‘nī şol vaḡtın ki şuşuz olur, şuşamışlarıdı.”[21a]

Şârihin telmihte bulunduğu âyet Yûsuf 12/19'da yer almaktadır: “Bir kervan geldi ve sucularını (kuyuya) gönderdiler, o da (gidip) kovasını saldı, (Yusuf'u görünce) «Müjde! İşte bir oğlan!» dedi. Onu bir ticaret malı olarak sakladılar. Allah onların yaptıklarını çok iyi bilir.”

“... Hattâ sûre-i “Elem tera”de vâki^ç olan aşhâb-ı fil'den murâd bu^ç askerdür...”^[24a]

Şârih, Fil Suresi'nin birinci âyetine telmihte bulunarak, tarihte “Fil Vakası” olarak anılan olaya gönderme yapmıştır: “Rabbin, fil sahiplerine neler etti görmedin mi?” (el-Fîl 105/1).

“Ve men lem yec‘ali’llāhü nūran femā lehū min nūrin ve men yuḍlilil’llāhu femā lehū min hād.”^[25b]

“Ve men lem yec‘ali’llāhü nūran femā lehū min nūrin” âyeti Kur’ân’da en-Nûr 24/40’da yer almaktadır: “Yahut (o kâfirlerin duygu, düşünce ve davranışları) engin bir denizdeki yoğun karanlıklar gibidir; (öyle bir deniz) ki, onu dalga üstüne dalga kaplıyor; üstünde de bulut... Birbiri üstüne karanlıklar... İnsan, elini çıkarıp uzatsa, neredeyse onu dahi göremez. Bir kimseye Allah nûr vermemişse, artık o kimsenin aydınlıktan nasibi yoktur.”

“Ve men yuḍlilil’llāhu” âyeti ise Kur’ân’da 4 farklı surede yer alır.⁴⁰ Anlamı şöyledir: “Herkesin kazandığını gözetleyip muhafaza eden, (hiç böyle yapamayan gibi olur mu?) Onlar Allah'a ortaklar koştular. De ki: ‘Onlara ad verin (onlar necidir?). Yoksa siz Allah'a yeryüzünde bilemeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? Yahut boş laf mı ediyorsunuz?’ Doğrusu inkâr edenlere hileleri süslü gösterildi ve onlar doğru yoldan alıkonuldular. Allah kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletcek yoktur.” (er-Râ’d 13/33).

Lem taḫterin bi-zemānin ve ‘hye tuḥbirunā

‘Ani’l-me‘ādi ve ‘an ‘Ādin ve ‘an İremi’^[32a]

Beyitte geçen “‘ādin” ve “irem” sözcüklerinde el-Fecr 89/6-7’ye telmih vardır: “Görmedin mi, Rabbin ne yaptı Âd kavmine; direkleri (yüksek binaları) olan, ülkelerde benzeri yaratılmamış İrem şehrine...”

⁴⁰ Bkz. 13/33, 39/23, 39/36, 40/33.

“... Allah Te‘ālā -‘azze şānuhū-nūñ, “Hüve’llezī enzele ‘aleykümü’l-kitābe minhü āyātün muhakkemāt” kavline muvāfiq muhakkemāt olmağ münasib oldı ki hattā şārih-i mezbūr mütercim-i mezkūr dağı buna zāhib olmuşlardı.”^[33a]

Yukarıda Âl-i İmrân 3/7’ye telmih yapılmıştır: “Sana Kitab’ı indiren O’dur. Onun bazı âyetleri muhkemdir ki, bunlar Kitab’ın esasıdır. Diğerleri de müteşâbihtir. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu tevil etmek için ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler. Hâlbuki Onun tevilini ancak Allah bilir. İlimde yüksek pâyeye erişenler ise: Ona inandık; hepsi Rabbimiz tarafındandır, derler. (Bu inceliği) ancak akliselim sahipleri düşünüp anlar.”

“...Allah Teālā’nuñ: Şübhāne’llezī esrā bi- ‘abdihi leylen min ‘el-mescidi’l-ğarāmi ile ‘l-mescidi’l-ağşa’llezī bāreknā ħavlehū” kavline işaretdür.”^[36b]

Burada İsrâ Sûresi’nin ilk âyetinden iktibas yapılmıştır. Söz konusu âyette Hz. Peygamber’in bir gece Mescid-i Haram’dan Mescid-i Aksa’ya yürümesi, yani “İsra” mucizesinden bahsedilir: “Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm’dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ’ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten işitendir, görendir.” (el-İsrâ 17/1).

“... Ve zehrate’d-dünya, dünya zinetidür. Li-ğavlihî Te‘alā: “Minhüm zehrate’l-ğayāti’d-dünyā”...”^[47a]

Tırnak içinde verilen cümle Tâhâ 20/131 de yer alır: “Sakın, kendilerini denemek için onlardan bir kesimi faydalandığımız dünya hayatının çekiciliğine gözlerini dikme! Rabbinin nimeti hem daha hayırlı hem de daha süreklidir.”

“... Hādîş’den murād mevt-i ‘āmm’dur ki; “Küllü nefsin zā’ikatü’l-mevt”dür; ya’nî ey mağlûkātuñ ekremî, mevt-i ‘āmm baña nüzül eyledikde, benim senden artuğ penāhgāhim yoğdur ki şeytān -‘aleyhi’l-la‘ne-nūñ şerrinden imānımı ħıfz eyleye.”^[47a]

Bu âyet Kur’ân’da üç farklı surede geçmektedir.⁴¹ Anlamı şöyledir: “Her can ölümü tadacaktır.”

“... Niteki Hağ Te‘alā: “Lā teğneğü min rahmeti’llāh” buyurur.”^[48a]

⁴¹ Bkz. Âl-i İmran, 3/185; el- Enbiyâ: 21/35; el-Ankebût, 29/57.

Şarihin iktibas yaptığı âyet ez-Zümer 39/53'te yer almaktadır: “De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.”

2.1.2. Hadisler

“...Nitekim Hâzret-i Risâlet -‘ aleyhi’ş-şalevâtü ve’s-selâm- buyurur: “*Adâ ‘adüvvüke nefseke’lletî beyne cenbeyk.*”⁴² [10a]

“Senin en büyük düşmanın, kendi nefsidir” anlamındaki bu hadis, nefsin kötülüğünden bahsedilirken zikredilmiştir:

Hz. Peygamber “Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!” âyetini okuduktan sonra, Hûd Sûresi'nin kendisini ihtiyarlattığını buyurmuştur: “... *Hâzret-i Risâlet –salāvatu’llâhi ‘aleyhi ve selâmühü ‘aleyh-: “Şeyyebetnî sûre-i Hud” didi.*”^{10b}

“Sen olmasaydın, sen olmasaydın; felekleri yaratmazdım” anlamına gelen bu rivayette, Hz. Peygamber'in yüceliği vurgulanmakta, Allah katındaki yeri ve önemine değinilmektedir:

"Nitekim Bârî -‘ amme nevālühü-den hadîs-i kudsî vârid olup: “*Levlâke levlâke lemâ hâlaqtü’l-eflâk*”⁴³ didi.”^{12b}

"Ya’nî ol Hâbîb mertebede ve şerefde cemî‘ enbiyâya ve cemî‘ rusüle fâyıķ oldu. Ya’nî tecävüz gösterdi, hâlkdan ve hulkdan ya’nî sîretten. Niteki “*Ene emlahu*”⁴⁴ didi.”^{13b}

“*Pes her ki anları bunda bildi, sa‘âdet-i ebediyye ve mertebe-i ezeliyye-i ‘âliyyeyi idrâk eyledi ve ne‘üzü bi’llâh anlaruñ bunda Hâliķ-ı maħlûkâtı ve Hâbîb-i serveri kâinâtı bilmedi, dünyâdan mümetti‘ olmayup ve ahiretde maħrûm olup, nâr-ı cahimde muħalled ve mü’ebbed kaldı ki “Ed-dünyâ mezra‘atü’l-âhira” dür.*”^{17a}

Hz. Peygamber dünyada yaptığımız amel ve ibadetlerin hasat zamanının âhîret olacağını, bu sebeple dünyadaki her bir amelimize özen göstermemiz gerektiğini, kötülüklerden uzak durmak gerektiğini bu kısa ama veciz sözü ile ifade etmiştir.

⁴² Bu rivayet muteber hadis kitaplarında bulunmamakla beraber Keşfü'l Hafa isimli kitapta zikredilir. İsmail b. Muhammed el- ‘Aclûnî el-Cerrâhî, *Keşfü’l-Hafâ’i ve Müzîlû’l-İlbâs ‘ammâ İštehera mine’l-Ehâdîsi ‘alâ Elsineti’n-Nâs, Dâru İhyâ’ü’t-Türâsü’l-‘Arabî, Beyrut, et-Tab‘u’s-Sâniye, el-Cüz‘ü’l-Evvel, 1351, Madde: 412, 143.*

⁴³ Bu rivayet muteber hadis kitaplarında bulunmamakla beraber Keşfü'l Hafa isimli kitapta zikredilir. Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ.*, C. II, 291.

⁴⁴ Sahîh hadis kaynaklarında ve kelâm-ı kibâr nev’inde ifadeleri toplayan eserlerde bu rivayeti bulamadık. Kenan Mermer, *Klâsik Şerh Gelenğinde Üslûp* adlı eserinde bu sözün şu şekilde Türkçe’ye çevrilebileceğini ifade etmiştir: “Ben Yûsuf’tan melîhim, hoşum, güzelim.”; “Ben Arapların en güzeliyim.”

“Niteki Hâzret-i Rasûl -‘aleyhi’s-selâm- buyurur: *“İnne ‘aynāye tenāmāni ve lā yenāmü kalbī.”*⁴⁵ [28b]

“Gözlerim uyurdu fakat kalbim uyumazdı” olarak Türkçe’ye çevrilen bu hadiste Hz. Peygamber’in, Allah’ı anmaktan hiçbir zaman gafil olmadığı bilakis uykudayken bile Allah’la olduğu vurgulanır.

“... Hâzret-i ‘Ā’işe cevâbında eyitdi: *“Fe-inne hulķı Nebiyyi’llāhi’l-Ķur’ân”*⁴⁶ didi.”^[31a]

Yukara Hz. Âişe’nin, Hz. Peygamber’in ahlâkı ile ilgili sorulan sorulara verdiği cevap yer almaktadır: “Onun ahlâkı Kur’ân ahlâkı idi.”

“Niteki Hâzret-i Risâlet -‘aleyhi’s-selâm- dürer-bâr ve şeker-nisârında buyurur ki: *“Ve innehâ lā tûdrik ‘alâ keşreti tekrârihâ ve tezdâdihâ.”*^[34a]⁴⁷

“Hâdis-i qudsî buyurur: *“Ve meni’bteğâ’l-hüdâ fi gayrihi edallehü’llāhü te‘ālâ.”*^[35b]⁴⁸

“... Ve beyt, hâdis-i qudsî’ye işâretdür ki: *“Lâ ilāhe illa’llāhü hışneti fe men değale hışneti emine min ‘azâbi.”*⁴⁹^[44a]

“Kelime-i tevhîd benim kalemdir. Kim benim girerse azabımdan halâs olur” anlamına gelen bu rivayette Allah katında Kelime-i Tevhid okumanın önemine dikkat çekilmiştir. Muhakkak ki Allah’ı zikrederek, Allah’a sığınanlar; Allah’ın azabından korunur.

*“Ben kulumun zannı üzereyimdir” hadîs-i kudsîsine iktibas vardır: “... Ben saña hüsni zann idüp tururum ki sen: “Ene mâ zanni abdî ‘indehü”*⁵⁰ *didüñ.”*^[48a]

2.2. Dinî Kavramlar

Zengin motif, mazmun ve teşbihlerle yoğrulmuş çoğulcu bir kültür ve medeniyetin edebiyatı olan klasik edebiyatta din, önemli bir yer tutmaktadır. Aslında din ile edebiyat iki ayrı olgudur ama her zaman birbirlerini tamamlayan ya da birbirlerinden faydalanan iki ayrı disiplin olmuştur.⁵¹ Çalışmamızın konusu olan Kasîde-i Bürde’de ve şerhinde pek çok dinî kavrama yer verilmiştir. Onlardan bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

⁴⁵ Buhârî, *Sahîhü’l-Buhârî*, 21. Bab, Hadîs: 3376, 1308.

⁴⁶ Müslim b. Haccâc, *Sahîh-i Müslim*, (Beyrut: Daru İhyai’tTürasi’l-Arabî, 2010), Bâb: 18, C: 1, 512.

⁴⁷ Bu rivâyet hadis kaynaklarında bulunamamıştır.

⁴⁸ Bu rivâyet hadis kaynaklarında bulunamamıştır.

⁴⁹ Süyûtî, *el-Câmiu’s-Sağîr*, 1/340 (no: 3694).

⁵⁰ Buhârî, *Sahîhü’l-Buhârî*, 15. Bab, Hadîs: 6970, 2694.

⁵¹ Hasan Aktaş, *Çağdaş Türk Şiirinde Dinî Motifler*, 29.

2.2.1. Allah/Rabb

Allah kelimesi bir kökten türememiştir ve sözlük anlamı da yoktur. O, her şeyi yoktan var eden ve idare eden yüce yaratıcıya has özel bir isimdir. Mevcudiyeti için başkasına muhtaç olmayan ve tüm övgülere layık olan O'dur. Kur'ân-ı Kerim'de, Allah lafzı 2702 defa geçmektedir.⁵²

Eser, dini-tasavvufi bir metin olması hasebiyle içinde çokça dini kelime bulundurmaktadır. Eserin çeşitli bölümlerinde sıkça tekrar edilen bu dini kelimelerin başında ise, "Allah" lafzı gelir. "Allah" sözcüğü bazen duâ cümlelerinde, bazen şükür cümlelerinde bazen de sığınma ifade eden cümlelerde kendini göstermiştir.

Burada Allah'ın Hz. Peygamber'e bulunduğu ihsanlardan bahsedilmiş, Hz. Peygamber'in ise dünya malına tamah etmeyip, zahitçe bir tavır sergilediği vurgulanmıştır:

"... Hâzret-i Risâlet huzûrına gelüp: 'Yâ Rasûlullâh bizi kabûl eyle ki Allah Teâlâ bizi saña virdi tâ ki ihtiyâcuñ olduğı vaqtden bizden alup haraclanasın' diyüp Hâzret-i Risâlet'i murâd eylediler."^[12a]

"... Ammâ bu maħalde ħabl'den maqşûd Ĥablu'llâh'dur ki; murad Ķur'ân'dur ğayr-ı münkaṭı' dur."^[13a]

Yukarıdaki cümlede "Allah'ın ipi" denilerek teşbihte bulunulmuştur. Allah'ın ipinden maksatın O'nun yüce kitabı Kur'ân-ı Kerim olduğu ifade edilmiştir. Kur'ân'a tâbi olanların Allah ile rabitasının güçlü olacağını altı çizilmiştir.

"... Ya'nî bahâr sebeb-i vücûd-ı sebzedir; ammâ fi'l-ħaķîķa sebzeleri Allah Te'âlâ - 'azze şânühü- bitürür."^[18b]

Yukarıda sebzelerin yetişmesinde, mevsim gibi çeşitli faktörlerin önemli olduğu belirtilmiş ardından ise her şeyi yaratanın "yoktan var etme" gücüne malik olan Allah olduğu söylenmiştir.

"...Eyle olsa Hâzret-i Seyyid-i kâinât ve Sened-i mevcûdât eyitdi: "Ey Aĝaçlar! Allah Teâlâ'nuñ Hâzretinüñ izniyle yerüñizden kopup gelüp benim risâletime şehâdet eyleñ" diyince, aĝaçlar yirlerinden ħopup ve Hâzret-i Risâlet'üñ önüne gelüp, bülend-avâz ile:

⁵² Bekir Topaloğlu – İlyas Çelebi, "Allah", *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: İSAM Yayınları, 2013), 25-26.

“Sen āhîr zamānuñ haḳ peygamberisin yā Resūla’llāh!” diyüp Hāzret ^[25a] Nebî’nüñ nübüvvetine ve risāletine şehādet eyleyüp secde eylediler.” ^[25b]

Burada Hz. Peygamber’in, Allah’ın izni ve istemesi ile gösterdiği mucizelerden birine yer verilmiştir. Ahir zaman peygamberinin gösterdiği tüm mucizeler Allah’ın izni ile gerçekleşmiştir.

2.2.2. Âyet/Kur’ân/Vahiy

Sözlük anlamı, “Bir şeyin ve bir amacın mevcudiyetini gösteren alâmet” olan âyet, “açık alâmet, delil, ibret, işaret” gibi anlamlara da gelmektedir.⁵³

Terim olarak Kur’ân, Allah tarafından vahiy meleği Cebrâil aracılığıyla, Hz. Peygamber’e indirilen, mushaflarda yazılan, tevatür yoluyla nakledilen, ibadet niyetiyle okunan, Fatiha suresiyle başlayan Nâs suresiyle nihayete eren, Arapça mûciz bir kelâmdır.⁵⁴

“... Ya’nî be-dürüstî vü rastî, “Hāzret-i Nebî’nüñ hulkı Kur’āndur” didi.” ^[31a]

Hz. Peygamber’in ahlaki vasıflarının kaynağının Kur’ân oluşuna değinilerek, bununla alakalı Hz. Aişe’den gelen rivayete yer verilmiştir.

“... Hālbuki ol āyāt rûz-ı kıyāmetden ve ‘Ād’den bize haber virdi.” ^[32a]

Yukarıda Kur’ân-ı Kerim’in âyetlerinin geçmiş zamanda yaşayan kavimlerden haberler verdiği ve kıyamet günü hakkında bilgiler sunduğu ifade edilmiş, ahlak timsali Hz. Peygamber’in ahlaki methedilmiştir.

“... Ve ḥablu’llāh’dan murād Kur’ān’dur. Ya’nî ol āyāt-ı kerîme vāsıtasıyla anı kırā’at idenlerüñ gözi münevver oldı...” ^[34b]

Allah’ın ipi diye teşbih edilen Kur’ân-ı Kerim’le amel edenlerin gözlerinin münevver olacağı ifade edilerek, Kur’ân okumanın önemine dikkat çekilmiştir.

2.2.3. Cehennem

Sözlükte ‘derin kuyu’ anlamına gelen cehennem, terim olarak dünya hayatında îmân etmeyenlerin devamlı olarak, iman ettiği halde günahkâr olan kimselerin de günahları

⁵³ Yusuf Şevki Yavuz, Abdurrahman Çetin, “Âyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4: 242.

⁵⁴ Abdülhamit Birişik, “Kur’ân” (Tarihi ve İsimleri), *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26: 383.

ölçüsünde, cezalandırılmak üzere bulunacakları ceza ve azap yerine denir.⁵⁵ Kur’ân-ı Kerîm’in yetmiş yedi âyetinde yer alan cehennem, bu âyetlerin birçoğunda “mesvâ, me’vâ” (mekân) kelimeleri ya da “azâbü cehennem, nârû cehennem” terkipleriyle kullanılmıştır.⁵⁶

“În tetlühâ hîfeten min harri nâri lezâ

Eţfa ’et nâre lezâ min virdiha ’ş-şebimi

Ķavlühû in tetlühâ, ya ’nî eger sen ol âyâtı oĶusañ ve lezâ oduñ yalıñıdır, cehennemüñ adıdır.^[34b]

Cehennemın katmanları ve her katmanın ayrı bir ismi vardır. Lezâ da bu katmanlardan birinin ismi olarak bilinir.

2.2.4. Cihad

Arapça (CHD) kökünden gelen cihad; “cehd” mastarından olduğu zaman meşakkat “cühd” mastarından olduğunda ise güç, tâkât anlamları taşır. Terim olarak ise cihad İslâmı yayarak, “hak”kı dünya üzerinde hâkim kılmak için insanı her türlü varlığa köle olmaktan kurtarmak, sömürünün her türlüşüne karşı canla ve malla mücadele etmek demektir.⁵⁷

Kasîde-i Bürde’deki bölümlerden biri cihad konusuna tahsis edilmiştir: “*Faşl-ı sâmin zıkr-ı cihâddadır.*”^[3b]

2.2.5. Cin/ Şeytan

Cinler gözle görülmeyen, meleklerden ve insan ruhlarından ayrı olan, maddi yönleri bulunmakla beraber ruhsal yönleri ağır basan varlıklardır. İradeleri olduğu için sorumludurlar. Tıpkı insanlar gibi onlar da yerler, içerler, erkeklik ve dişilikleri vardır. İnanç yönünden mü’min, kâfir, itaatkâr ve isyânkar olanları vardır.⁵⁸

“Ve ’l-cinnü tehtifü ve ’l-envâru sâti’atün

Ve ’l-ħaĶķu yazħaru min mâ’nen ve min kelimi”^[21b]

⁵⁵ Fikret Karaman, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), 232.

⁵⁶ Bekir Topaloğlu, “Cehennem” (Kelâm), *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7: 227.

⁵⁷ Kemal Atik v.dğr., “Cihad”, *İslâmî Kavramlar*, (Ankara: Sema Yazar Gençlik Vakfı Yayınları, 1997), 158.

⁵⁸ İsmail Karagöz v.dğr., “Cin”, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, (Ankara: DİB Yayınları, 2015), 103.

Yukarıdaki beyitte Hz. Peygamber'in viladetinde, cinlerin bağrıştığı ifade edilir.

“Seyyid-i cemi’-i kevn Muhammeddür ki ānuñ

Hem ins ü cin ‘Arab u ‘Acem da‘vet-i ümmeti”^[12b]

Şarihin de yukarıda ifade ettiği gibi Hz. Peygamber insanların ve cinlerin en hayırlısı ve en üstünüdür. O, Arap ve Acem başta olmak üzere tüm kavimlerin en yüce ismidir.

Şeytan sözcüğünün sözlük anlamı, “hayırdan ve rahmetten uzaklaşmış, yanıp helâke mâruz kalmış”tır. Terim anlamı ise “insanları saptırmaya çalışan azgın ruhanî varlık”tır.⁵⁹

“Ve hālifi’n-nefse ve ‘ş-şeytāne va‘şihimā

Ve in hümā mehzāke’n-nuşa fe’t-tehimi

Ḳavlühü ve hālif, ya’nī nefse ve şeytāna muḫālefet eyle ve ol ikisine ‘āşi ol ve eger anlar saña hālîş dostlık göstereler sen anları kızble müttehem kııl ki, ikisi daḫi düşmanuñdur.”^[10a]

İmâm Bûsîrî bu beytinde, insanlara nefis ve şeytana uymayın, diyerek tavsiyede bulunur. Nefs ve şeytana asi olmak gerektiğini, onlara asla kanmamak gerektiğini ifade ettikten sonra; onlar size iyi olsa bile bilin ki aslında ikisi de sizin düşmanınızdır, der.

“Ḥattā gādā ‘an tarîkı’l-vaḫyi münhezimün

Mine ‘ş-şeyāḫîni yakfū işre münhezimi”^[23b]

Hz. Peygamber'in dünyaya gelişiyle şeytanların semada kaçışmaya ve uzaklaşmaya başladığı rivayet edilir. Beyitte bu olaya telmihte bulunan şâir, bir mürşid-i kâmilin nasihatları kalbe girdiğinde; nefis ve şeytanın kalbe bıraktığı tüm kötülüklerin tıpkı şeytanlar gibi kalpten uzaklaşacağını ifade eder.

2.2.6. Duâ/ Tesbîh

Duâ, sözlükte, huşu ve tazarru içinde Allah'tan bir şey isteme, yalvarıp yakarma anlamlarına gelir.⁶⁰ Hangi amaçla veya hangi şekille yapılmasına bakılmaksızın insanla Allah arasında bir iletişim vasıtası olan duâ, Allah'ı övmek ve yüceltmek suretiyle kulun zillet ve ihtiyacını ifade eden bir dille istemesini ifade eder.⁶¹

⁵⁹ Topaloğlu – Çelebi, “Şeytan”, 291.

⁶⁰ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 1. Baskı (İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998), 83.

⁶¹ Mehmet Ali Kirman, *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004), 68.

Şârih Kasîde-i Bürde'nin bölüm isimlerini açıklarken, beşinci bölümün “duâ” ya ayrıldığı zikretmiştir: “*Faşl-ı hâmis bereket-i du‘âdadur.*”^[3b]

“... Şöyle ki eger anuñ esmâsı ve mu‘cizâtı kıadrine münâsib olaydı, lâzım geleydi ki anuñ ism-i şerîfiyle du‘â olunduğda ism-i şerîfi, dâris-i rimemi ihyâ idüp^[15b] diri ider idi.”^[16a]

Yukarıdaki alıntıda Hz. Peygamber'in ismine yer verilerek yapılan duâların makbül duâlar olmaya daha yakın olduğu ifade edilmiştir.

Sebh (sibâha) kökünden türeyen tesbîh sözlükte, suda hızla yüzüp mesafe almak anlamındadır. Terim olarak, Yüce Allah'ı her türlü eksiklik ve noksanlıktan tenzih etmek manasındadır. Sübhânallah terkibi tesbihle aynı manadadır.⁶² Kur'an-ı Kerim'de tüm varlıkların Allah'ı tesbih ettiği zikredilir: “Yedi gök, yer ve bunlarda bulunan herkes O'nu tesbih eder. O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki siz, onların tesbihini anlayamazsınız. O, halîmdir, bağışlayıcıdır.” (el-İsrâ 17/44).

“Nebzen bihî ba‘de tesbihin bi-batnihimâ

Nebze'l-müsebbihi min aḥşâ'i mültakimi”^[24b]

Yukarıdaki beyitte Hz. Yûnus peygamberin balığın karnına girme hâdisesi aktarılır. Hz. Yûnus'un düştüğü balığın karnından, Allah'ı tesbih ederek kurtulduğu ifade edilir. Beyitlerde, Allah'ı tesbih etmenin önemi, Hz. Yûnus örneği üzerinden anlatılır.

2.2.7. Farz/Sünnet

İslam dininde özür bulunmadıkça yapılması zorunlu, yapılmaması günah sayılan şeylere farz denir.⁶³ Mastar olarak farz, “sert bir şeyi kertmek, kesip parçalara ayırmak” gibi anlamlara gelirken; isim olarak “kesinleştirilmiş şey, pay, nasip” gibi anlamlara gelir.⁶⁴

Sünnet, Hz. Peygamber'in sözlerinin, fiillerinin ve başkalarının yapılan Hz. Peygamber tarafından onaylanan davranışların tamamına denir. İslam'da Kur'an-ı Kerim'den sonra dinin temel kaynaklarının başında yer alır.⁶⁵

“Ve lâ tezevvedtü kıable'l-mevti nâfileten

⁶² Metin Yurdağür, “Tesbih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40: 527.

⁶³ Hamza Ermiş, *Arapça'dan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğü*, 1. Basım (İstanbul: Ensar Yayınları, 2008), 154.

⁶⁴ İbrahim Kâfi Dönmez, “Farz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12: 184.

⁶⁵ Mehmet Ali Kirman, *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004), 215.

Ve lem uşallî sivā farzîn ve-lem esumi”^[11a]

Yukarıdaki beyitte şâir, ömründe farzlar dışında nafîle ibadete yer açmadığı için duyduğu pişmanlığı ve üzüntüyü dile getirir. Ve nafîle ibadetlerin kulun manevi yükselişindeki önemini görmezden gelişini itiraf eder.

Hız. Peygamber’in geceleri bile mübarek ayakları şişene dek ibadet ettiği ifade edilerek, sünnet ibadetleri yapmamanın verdiği üzüntüden bahsedilmiştir.⁶⁶

“... Ya’nî ol Habîb’üñ sünnetin terk eyledüm ki açlıktan kendinüñ mübârek bağarsıkların muhkem bağlardı...”^[11b]

Burada ise Hız. Peygamber’in kimi zaman açlık çektiği ancak bu açlığa rağmen Allah’a şikâyetçi olmayıp, şükredici olduğu ifade edilerek; açlıktan karnına taş bağlayan Hız. Peygamber’in, kâfirlere karşı onurlu ve dik duruşunun altı çizilmiştir.

2.2.8. Fitne

Sözlükte “denemek, imtihan etmek, yakınmak, bir şeyden çok hoşlanmak, görüş ayrılığı” gibi anlamlara gelen fitne kelimesinin çoğulu *fitendir*. Türk diline de giren fitne kelimesi fesat, ara bozma, ihtilaf, âfet, belâ gibi anlamlara karşılık gelmektedir. Fitne sözcüğü Kur’ân-ı Kerim’de 30 âyette geçmektedir.⁶⁷

“Ya’nî fitneler kimü açlıktan ola pes nice açlık var ki toklıktan şerlidir. Ya’nî tokluğuñ fitnesi oldır ki tokluk gâhil olmağlığı müris ü mûcibdür ve gâhillik afetdür ki tã’atden kişiyi men’ider ve açlık daği fitnedür ki kişiyi müşevvişü’l-ğâl idüp ne’üzü bi’llâh kelime-i küfre iledür.”^[9b]

Çeşit çeşit fitne söz konusudur. Şâir burada, tıpkı tokluk gibi şiddetli açlığın da fitneye sebep olabileceği fikri üzerinde durur. Ve açlığın, bir noktadan sonra kişinin, iyice içinden çıkılmaz bir hale girmesine ve küfre düşmesine sebep olabileceği ihtimaline değinir.

---

⁶⁶ “Zalemtü sünnete men, ya’nî terk eyledüm zamân-ı mâzide ol zât-ı şerîfüñ sünnetini ki nâfile namâzla karañulık giceleri şavka degin ihyâ iderdi ki iki mübârek ayakları şişmekden zarar geldiği sebepten şikâyet eyledi. Ol zât-ı şerîf Muhammed Muştafâ’dur –şallâ’llâhu ‘aleyh-.”^[11a]

⁶⁷ Karagöz v.dğr., “Cin”, 187.

2.2.9. Günah/ Haram

Sözlükte “suç” anlamına gelen günah, Farsça bir kelimedir. Terim olarak günah, ilahî emir ve yasaklara aykırı fiil ve davranış anlamındadır. Kur’ân-ı Kerim’de ve hadis-i şeriflerde bu sözcük yerine *ism*, *zenb*, *vizr*, *cünâh* ve *hûb* sözcükleri kullanılmıştır.⁶⁸

“... Ve çünkü ol havzuñ kenârına gelüp andan yüzlerin yusalar, ya’nî ol âyât-ı kerîme ’den oğusalar yüzün ağ olur. Günâhlarından ħalâş bula.”^[35a]

Yukarıda Kur’ân âyetlerine ittibâ edenlerin, yüzlerinin ak olacağından; Kur’ân’a aykırı davrananların ise yüzlerinin kömür gibi kara kesileceği ifade edilmiş ardından da günahlardan arınmanın bir yolunun da Allah’ın kelâmı Kur’ân’ı okumak olduğu ifade edilmiştir.

“ ...Ve iğâle yani gerü döndürmekdür. Ammâ bu mahalde günâhdan geçmek ma’ nâsınadır. Ya’nî iğâle taleb eylerin ve zünüb, cem’i zenbdür ki zenb günâhdur.”^[44b]

Yukarıda günahdan geri dönüp tevbe etmenin önemine değinilmiştir. Günahın bir diğer isiminin “zenb” olduğu ifade edilmiştir.

Haram, sözlükte “yasak, memnu” anlamına gelir.⁶⁹ Bir şeyin haram kılındığı, Şâri’nin o davranışın haram olduğunu bildirmesi, terkini istemesi, sakınılmasını istemesi gibi ifadelerinden anlaşılır.⁷⁰

“Yâşî ħâram ile tolu gözden ağıdup

Ķılgıl geçen günâhlaruñ-çün nedâmeti”^[10a]

Şerhin devamında bu beyte yer veren şârih, haram işlemekten ötürü, günahlardan pişmanlık duyarak gözyaşı akıtmak gerektiğini söyler.

“Raddet belâğatühâ da’vâ muârızihâ

Radde’l-ğayûri yede’l-cânî ’ani’l-ħuremi”^[33b]

Şârih haram kelimesinin çoğuluğunun hurum olduğu ifade etmiş ve haram kavramıyla alakalı gramer bilgisi vermekle iktifa etmiştir.

⁶⁸ Karagöz v.dğr., “Günah”, 204.

⁶⁹ Fikret Karaman, *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), 232.

⁷⁰ Atik v.dğr., *İslâmi Kavramlar*, 289.

2.2.10. Kâfir/Küfür (Dinden Çıkma)

Sözlükte “örtmek, gizlemek; nankörlük etmek” gibi mânalara gelir. Küfür yolunu seçenlere “fitrî yeteneğini köreltip örten” manasında kâfir denilir.⁷¹ Küfür, imanın zıddıdır, örtmek, saklamak ve gizlemek gibi anlamlara gelir. Genel bir ifade ile Hak Teâlâ Hazretleri'nin yüce isim ve sıfatlarını, peygamberimizin peygamberlik veya şeriatını veyahut İslam dininin itikadını inkâr eylemekten ibarettir.⁷²

“... Ehl-i Fars'ün ırmaqları daği müşrikler ve kâfirler ol şudan intifâ' itdüklerine ol ırmağa nedâmet ve hüzün gelüp ol ırmağ hayrete vü yeterde çeşm olup bulanup kan ağlayup kurıdı.”^[20b]

Yukarıda Hz. Peygamber'in doğduğu gün gerçekleşen mucizelerden biri olan Sâve gölünün kuruması mucizesine değinilmiş, kâfirlerin bu mucize karşısındaki duyduğu şaşkınlık ve üzüntü ifade edilmiştir.

“Ve mâ hava'l-gâru min hayrin ve min keremi

Ve küllü tarfin mine'l-küffârı 'anhü 'ami^[27a]

Hz. Peygamber ile en yakın dostu Hz. Ebu Bekir, Mekke'den Medine'ye hicret edecekleri vakit, Sevr mağarasına gizlenmişlerdi. Yukarıda onlar mağaradayken kâfirlerin mağaranın yanına kadar geldiklerine ancak Hz. Payegmaberle dostunu göremediklerine değinilmiş, hicret olayına telmihte bulunulmuştur.

“Kavlühü Huneynen, ya'nî Huneyn bir mevzi'in adıdur ki anda mü'minler ile kâfirler arasında 'azîm muhârebe vâki' olup mü'minler kemâ yenbeği gazâ itmiş idiler.”^[41a]

2.2.11. Mîzân

Mîzân “tartı aleti, tartmada kullanılan ağırlık; adalet” manalarına gelir. Terim olarak ise âhiret hallerinin belli bir merhalesinde mükelleflerin, ceza ya da ödülü gerektiren amellerinin azlık-çokluk cihetinden değerlendirilmesi ile alakalı bir kavramdır.⁷³

“Ve ke's-şırâti ve ke'l-mîzâni ma'diletin

Fe'l-kıştı min gayrihâ fi'n-nâsi lem yeğumi^[35a]

⁷¹ Mustafa Sinanoğlu, “Küfür”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26: 533-534.

⁷²A. Korkut Özal, *İslam ve Tasavvuf Üzerine Bir Derleme (Mehmed Zahid Kotku Hazretlerinin Ehl-i Sünnet Akaidi Kitabı Esas Alınarak Düzenlenmiştir.)*, (İstanbul, 2009), 129.

⁷³ Süleyman Toprak, “Mizan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30: 211.

Yukarıdaki beyitte Allah'ın adaletinden şüphe duyulmaması söylenir. Sırat ve mîzanın kişilere, Allah'ın adaletinin bir tecellisi olarak her daim doğru sonuçlar sunduğu ifade edilir. Bu sebeple insanların, o dehşetli kıyamet gününe hazırlıklı olması gereklidir. Nitekim şârih, açıklamalarının devamında, Allah'tan daha âdil kimsenin bulunmadığını başka bir şâirden alıntı yaparak tekrarlar:

“Ol sırat hem daği mîzân ü ma‘dilet

Halk içre yok anuñ gibi kimse ‘adāleti’^[35b]

2.2.12. Nübüvvet

Sözlükte, “haber vermek, konum ve değeri yüksek olmak” anlamlarına gelmektedir. Türkçe’de nebî ve nübüvvet sözcüklerinin yerine daha çok Farsça kökenli olan peygamber ve peygamberlik sözcükleri kullanılmaktadır. Nübüvvet tüm ilâhî dinlerin üç temel esaslarından biridir. Diğer iki esas ise ulûhiyyet ve âhirettir.⁷⁴

“... Hazret-i Risālet’üñ yanına gelüp eyitdiler ki: ‘Eger sen nübüvvet da‘vāsında şādık iseñ bu on dördünci^[26a] gicenüñ ayını iki pāre eyle Yā Muḥammed’ didiler.’^[26b]

Yukarıda inanmayanların, Hz. Peygamber’e gelerek mucize talebinde bulunmaları olayına telmihte bulunulmuştur. Hz. Peygamber, onların isteğini Allah’ın izni ve inayetiyle gerçekleştirmiştir ancak onlar yine de iman etmemiştir.

2.2.13. Nübüvvet Mührü (Mühr-i Nübüvvet)

“Hâtem-i nübüvvet (hâtemü’n-nübüvve) tamlaması Türkçe’de mühr-i nübüvvet, nübüvvet mührü, peygamberlik mührü, peygamberlik nişanı gibi terkiplerle karşılanmaktadır. Nübüvvet mührü siyer, şemâil, hasâis ve delâilü’n-nübüvve kitaplarında Resûl-i Ekrem’in nübüvvetinin delili sayılmakla birlikte son peygamber oluşunun bir işareti olarak da değerlendirilmiştir.”⁷⁵

Hz. Muhammed’in iki kürek kemiği arasında, sol kürek kemiğine daha yakın, elle hissedilebilecek kadar kabarık, büyüklüğü güvercin veya keklik yumurtası kadar olan, siğile benzetilen kırmızı beze şeklinde bir et parçasının olduğu ve bu et parçasının nübüvvet mührü olarak adlandırıldığı kaynaklarda yer almaktadır.⁷⁶

⁷⁴ Topaloğlu – Çelebi, “Nübüvvet”, 249-250.

⁷⁵ Mustafa Sinanoğlu, “Nübüvvet Mührü”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33: 291.

⁷⁶ Sinanoğlu, “Nübüvvet Mührü”, 33: 291.

“... Yehūdi eyitdi: ‘Ol oġlāni baña gösteriñ’ didi; gösterdiler. Çünkü Hāzret-i Risālet’uñ mübārek yaġrınında olan mühr-i nübüvveti gördi. Daġi sūr‘atle segirdüp feryād eyleyüp gitti.’^[23b]

Burada, Hz. Peygamber’in doğumundan sonra bir Yahudi’nin onu görmek istemesi ve Hz. Peygamber’in sırtındaki nübüvvet mührünü gören o Yahudi’nin duyduğu büyük şaşkınlık ve hayretten bahsedilmiştir.

2.2.14. Peygamber

Farsça bir sözcük olan Peygamber sözcüğü (peygām-ber/peyâm-ber), sözlükte haber getiren anlamındadır.⁷⁷ Erken dönemde Türkçeye giren peygamber sözcüğünün Eski Türkçe karşılığı yalvaçtır.⁷⁸ Şerhte sık kullanılan sözcüklerden biri de peygamberdir:

“Nebiyüna ’l-āmiru ’n-nāhi felā eġadün

Eberre fi-ķavlin lā minhü ve-lā ne‘am^[12b]

Ya’nī ol maġdüm u şerif ki bizüm peygamberimizdür ki ma‘rūfa emr idicidür. Ve münkerden nehy idicidür...’^[13a]

Beyitte “Peygamber” sözcüğü yerine “Nebi” sözcüğü kullanılmıştır. Kendisine kitap indirilmeyen, önceki peygamberin şeriatını tebliğ etmeye devam eden peygamberlere nebi denir. Hem nebi hem de rasul olan Hz. Muhammed’in iyiyi emredip, kötülükten men etme görevini en iyi şekilde yaptığına dikkat çekilmiştir.

“... Ya’nī ki Naşārā, ‘isā peygamber -‘aleyhi’s-selām- ve Meryem Hātun haķķında Tañm’dur diyü Haķ Te‘ālā ġazretine teşrik iderlerdi. Bā vüçüd ki Subġānehü ve Te‘ālā Hāzretleri şerikden münezzehdür ki sūre-i iġlāşda buyrulmuşdur.’^[15a]

Hristiyanların inançlarındaki yanlışlığa dikkat çekilmiş, onların tevhit inancına gölge düşürdüğü ifade edildikten sonra Allah’ın tek ve bir oluşuna değinilmiş, İhlas Suresi’nden delil getirilmiştir.

“... Rivāyet olunur ki, Hāzret-i Risālet -‘aleyhiş-şalevātü ve’s-selām-uñ vilādeti ġicesinde bir Yehūdī gördü ki asumāñdan nücüm yere düşer, meġer Tivrāt’da görmiş idi ki: “Ol ġice ki Hāzret-i Muġammed -‘aleyhis-selām- vüçüda gele nücüm rücüm-i şeyāñin ġibi yere düşe!” diyü görmüş-idi...’^[23b]

⁷⁷ Yusuf Şevki Yavuz, “Peygamber”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslām Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34: 257.

⁷⁸ Yavuz, “Peygamber”, 34: 257.

Eserde peygamber sözcüğünün yerine nebi sözcüğü kullanıldığını yukarıda zikretmiştik. Peygamber sözcüğüne muadil olarak kullanılan bir diğer sözcük ise Hazret-i Risâlet'dir.

“Ya'nî toğrı and içdim āyā ki Ĥazret-i Risālet'üñ mübārek barmađınuñ işāretiyle münşakķ olup iki pāre olmuş idi be-dürüstī ol ķamerüñ, Ĥazret-i Risālet'ün mübārek ķalbinden nisbeti vardır ki Ĥazret-i Risālet'üñ mübārek ķalbi dağı münşakķ olmuş-idi.”^[26a]

Yukarıda bahsedilen iki mucizenin de (ayın yarılması ve Hz. Peygamber'in kalbinin yıkanması) kahramanı Hz. Muhammed'dir. Ancak şâir, O'ndan bahsederken “Hz. Risâlet” demeyi tercih etmiştir.

“Fāķa'n-nebiyyīne fī ĥalkın ve fī ĥuluķın

Velem yüdānühü fī 'ilmin ve lā keramī

Ya'nî ol Ĥabīb mertebede ve şerefde cemī' enbiyāya ve cemī' rusüle fāyık oldu. Ya'nî tecāvüz gösterdi, ĥalkdan ve ĥulkdan ya'nî sīretten.”^[13b]

Şâirih, yukarıdaki beyti açıklarken nebi kelimesi yerine “Habīb” kelimesini kullanmıştır. Hz. Peygamber için kullanılan kavramlardan biri de habīb'dir ki Allah'ın sevgilisi/dostu anlamında Habību'llâh kelimesi de karşımıza sıkça çıkan kelimelerdendir.

2.2.15. Şefaât

Sözlükte “bir başkasını desteklemek üzere ona katılmak, yardımcı olmak ve aracılık yapmak” anlamlarına gelmektedir.⁷⁹ Şefaât: Ahirette, Hz. Peygamberin (sav) ve diğer İslam büyüklerinin bazı mü'minler için ricacı olmalarıdır. Şefaât, günahkâr mü'minlerin günahlarının affedilmesi, günahı olmayanların daha yüksek mertebelere ulaşmaları için peygamberin Allah'ü Teâlâ'nın izin verdiği kimselerin Allah Teâlâ'ya yalvarmaları demektir.⁸⁰

“Ol bir Ĥabīb'dür ki ķatı ķorķular için

Mecmu'-ı 'ālem andan umarlar şefā'ati”^[13a]

“Anuñ biĥāri ģarfī vü bārānı reşf-ile

⁷⁹ İsmail Karagöz v.dğr., “Şefaât”, 612..

⁸⁰ Muammer Ersoy, *Tasavvufî Risaleler*, (Kayseri), 192.

Yukarıdaki beyitlerde ve şerhlerinde yer alan diğer beyitte vurgulanan tek bir şey vardır ki o da biz günhakârların, Hz. Peygamber’in şefaatine duyduğumuz ihtiyaçtır. O’nun şefaatine yalnızca biz sıradan kullar değil, nice peygamber de tâliptir.

2. 3. Tasavvufî Kavramlar

Tasavvuf, sözlükte “sâfileşme, candan geçmek, cânâna ermek” gibi anlamlara gelmektedir.⁸¹ İslâm geleneğinde tasavvuf, içsel arınma ve temizliğe ön planda tutarak, hakikati kavratan ve kurtuluşa ulaştıran düşünce sistemini ifade etmektedir.⁸² Tasavvuf, Müslümanlığın ortaya çıkışından iki yüz yıl sonra Arabistan, İran ve Horasan’da iyice belirmeğe başlamış, sonra İslâm dünyasını sarmış (kökü İslâmiyet’e ve şeriâte bağlı) bir yüce inanç, fikir sistemi ve yaşama tarzıdır. Tasavvuf, kimilerine göre bir felsefe, yani fikir akımı, kimilerince bir inanç coşkunuğu, bazılarınca tarikat (âyin ve erkân) demektir. Yüzyıllar boyu nice filozoflar, şairler ve dervişler, tasavvuf yolunu tutmuşlardır. Bunlar arasında tasavvufu inaniş, yaşayış ve düşünüş olarak her üç unsuruyla kendinde toplayanlar çoğunluğu teşkil etmektedir.⁸³ Terim olarak ise tasavvufun pek çok tanımı yapılmıştır. Öyle ki Sühreverdi’nin “Bunlar bini geçer.” dediği kaynaklarda yer alır.⁸⁴

Tasavvufta birçok mefhum, remizlerle ifade edilmiştir. Remiz, sözlükte işaret, imâ, sembol gibi anlamlara gelir. İslâmî Türk Edebiyatı’nın ilk büyük yadigârı Kutadgu Bilig’in yazarı, eserinin konu bütünlüğünü sağlamak için remizlere başvurmuştur.⁸⁵ Bu bilgiye dayanarak edebiyatımızda remiz kullanımının çok eskiye dayandığını söylemek mümkündür. Hem Kasîde-i Bürde’de hem de şerhinde pek çok tasavvufî kavrama ve remize rastlanmıştır. Onlardan bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz:

2.3.1. Aşk

Aşk, sevmenin ne olduğunu öğreten, feragat ve fedakârlığın da yollarını gösteren bir olgudur.⁸⁶ Mecâzî ve ilahî olarak ikiye ayrılan aşk; mecaz anlamda cinsin cinsi sevmesi

⁸¹ Safer el-Muhibbî el-Cerrâhî, *İstulâhât-ı Sofîyye Fî Vatan-ı Asliyye*, (İstanbul: Kırkkandil Yayınevi, 2013), 383.

⁸² Gündüz, “Mevlid”, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 260.

⁸³ Ahmet Kabaklı, *Tasavvuf Tarikat Edebiyatı*, (Türk Edebiyat Vakfı).

⁸⁴ Mehmed Ali Aynî (Sadeleştiren: H. R. Yananlı), *İslâm Tasavvuf Tarihi*, (İstanbul: Akabe Yayınları, 1985), 41.

⁸⁵ Necla Pekolcay, *İslâmî Türk Edebiyatı Tedkik Metodlarının Genel Esasları ve Mazmun Anahtarları*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1999), 21.

⁸⁶ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatler*, (İstanbul: Marifet Yayınları), 236.

olan beşerî sevgidir. İlâhi olarak ise bir cinsten olanın kendi cinsinden olmayanı, yani kulun Allah'ı sevmesi anlamındadır.⁸⁷ Mutasavvıflar aşkı sevginin en üst hâli kabul edip, sevgiyi şu şekilde derecelendirmişlerdir: 1-Meveddet: Sevgi sebebiyle kalbin özlem duymasıdır. 2- Heva: Sâlike sürekli gözyaşı döktüren sevdadır. 3- Hillet: Sevgilinin sevgisiyle kendinden geçmesidir. 4-Muhabbet: Kötü huylardan arınmaktır. 5- Şağaf: Kalbi yakıp parçalayan sevgidir. 6-Hüyam: Sevda duyan kişiyi çıldırtan sevgidir. 7- Valeh: Dostun ve yârin güzelliğini seyrederken, sevgi şarabıyla kendinden geçmek, sevgi şarabını kanasıya içmektir. 8- Aşk: Sevenin, sevgilisinde kendisini yok etmesi; aşkın yok olması, sadece ma'sukun var olması, her şeyin ondan ibaret olması halidir.⁸⁸

“İnkâr için ya‘ni ‘âşık-ı müştâk gümân ider mi ki ‘ışk gizlü kıla bā-vücūd ki bu iki emrūñ ortasında ola ki ol iki emrūñ her birisi sebab-i zuhūr-ı ‘ışkdur ki ol sebab-i zuhūrūñ birisi gözyaşındur ve birisi hayrân gönlūñ göyünmesidür. Nitekim mütercim buyurur:

Andaki gözyaşıyla yürek âteşi olâ.

‘Âşık şanur mı gizlemek olur maḥabbeti’^[5a]

Yukarıda âşığın aşk hastalığına yakalandıktan sonraki hallerine değinilir. Âşık olan kişi, büyük bir ızdırıp çeker ancak onun derdinin dermanı yoktur. Bu sebeple o, tedavi olmayı reddeder ve sürekli gözyaşı akıtır. Âşığın diğer gözyaşlarından farklı olan bu kanla karışık gözyaşlarını gizlemesi imkansızdır. Onun gözyaşları ve tutulduğu bu büyük hastalık, onun aşkının en büyük iki şahitidir.

‘İşk olmasaydı añmaz idūñ sen bānı

Hem itmez idi yaşlu gözūñ bu irākati.”^[5b]

Burada da şârih yukarıdaki sözlerine ağlamamanın ve rahat uyuyabilmenin yolunun kalbin huzur içinde olmasıyla mümkün olacağını söyleyerek devam eder; sürekli gözyaşı akıtmanın bunun aksi bir etki bırakacağını hatırlatır. Sürekli gözyaşı döken birinin aşkını gizlemeye muvaffak olamayacağını altını çizer. Hemen altında alıntılacağı beyitte ise zarif ve hoş kokulu bir ağaç olmasıyla bilinen “Bân” ile Hz. Peygamber’in letafetine ve güzelliğine gönderme yapar.

⁸⁷ Mehmet Necmeddin Bardakçı, *Doğuştan Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015), 175.

⁸⁸ İhsan Soysaldı, “Tasavvufta Aşk ve Marifet”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.3, (1988): 188.

2.3.2. Derviş

Sözlük anlamı, fakir, yoksul ve dilenci olup; “dilenmek” anlamına gelen *derviz* kelimesinden bozmadır.⁸⁹ Tasavvuf ilim dalında derviş, “bir tarikata bağlı olan kişi” manasındadır.⁹⁰

İmâm Bûsîrî, Kasîde-i Bürde’sini nazmetme öyküsünü şu sözlerle anlatır:

“İttifâk bir dervîş baña gelüp eyitdi ki: ‘Yâ seyyidî, ol Hâzret-i^[2a] Risâleti medh itdügüñ kaşideyi ben eşitmeklik isterem anı baña ta‘lîm eyle’ didi. Hâlbuki ben bu kaşideyi ve bu vâkı‘ai laîfeî hiçbir ehadê dimemiş idüm. Eyle olsa bu dervîşe ben eyitdüm: ‘Hâzret-i Resûlu’llâh’uñ medhinde ben kaşâyid-i keşîre inşâ itmişemdür. Sen taleb itdügüñ kankısidur?’ didüm. Dervîş-i mezkûr cevâb virüp eyitdi ki: ‘Ben maşşûd idündigüm ol kaşidedür ki anuñ evvelî: Emin tezekkirü cîrânin bizî selemîn dür ki ben bunı dün gice menâmumda gördüm ki bu kaşîde-i ‘adîmü’l-mişli Hâzret-i Risâlet - ‘Aleyhi’s-selâmuñ- huzûr u hubûr-efzâlarında oğudılar...’^[2b]

Burada, “derviş” diye bahsedilen kişinin ehl-i kalp bir zât olduğu düşünülmektedir.

2.3.3. Hayret

Sözlükte, şaşmak, şaşırmak anlamlarında olan hayret kelimesinin terim anlamı ise kalpteki bir vârit sebebiyle seyr ü sülûk halindeki kişinin muhakeme yapamaz duruma gelmesidir.⁹¹ Korkuyla recâ arasında olan hayret, Arap dilinde şaşkınlık ifadesidir.⁹² Sûfiler, Allah’ın çeşitli ve sonsuz tecellilerine mazhar olduklarındaki hayretlerini manzum ve mensur eserlerinde yazmışlardır.

“Ağlama didükçe gözüñ noldı yaş döker,

Ayıl didükçe gönülün arturdı hayreti.”^[5a]

Âşığın garip hallerine değinen şârih, alıntılacağı beyitte aşkının ziyadeliğiyle gözleri hep nemli olan âşığın, gözündeki yaşla beraber gönlündeki hayretin de arttığını söylemektedir.

⁸⁹ Süleyman Uludağ, “Derviş”, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012), 103.

⁹⁰ Hülya Küçük, *Tasavvufa Giriş*, (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2011), 55.

⁹¹ Süleyman Uludağ, “Hayret”, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Marifet Yayınları, 1991), 163.

⁹² Fatma Kopuz Çetinkaya, “Ferîdüddîn Attâr’ın Muhtarnâme’si ve Hayret Makamı”, *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 43 (2016): 168.

2.3.4. Hevâ/Heves

Heva sözlükte arzu ve istek anlamındadır. Terim anlamı ise, “Nefsin tabiatın gereğine meyletmesi, süfli cihete yönelip ulvi cihetten yüz çevirmesi”dir.⁹³

*“Levle ’l-hevâ lem turiķ dem’an ‘alâ talelin
Ve lâ eriķte ve li zikri ’l-bâni ve ’l-‘alemi”*^[5b]

Beyitte yer alan hevâ sözcüğüne şârih “aşk” manası yüklemiştir. Aşağıdaki beytin şerhinde de hevâyâ aşk manası yükleyen şârih, aşklarıyla meşhur olmuş Uzre ismindeki kabileyeye gönderme yapmıştır. Uzre kabilesinin aşkla olan en belirgin özellikleri ise aşklarının şiddeti sebebiyle öldükleri rivayetine dayanmaktadır:

*“Yâ lâimî fi ’l-heve ’l-‘uzriyyi ma’ zireten
Minnî ileyke ve lev enşafte lem telümi”*^[6b]

2.3.5. Himmet

Himmet, sözlükte “gayretli çalışma, hizmet” anlamlarına gelir.⁹⁴ Terim olarak himmet, ermiş kişilerin maksada erdiren, iş bitiren, murat ettiklerine kavuşturan manevi güce denir.⁹⁵

*“Ke ’z-zehri fi terafîn ve ’l-bedri fi şerafîn
Ve ’l-baħri fi keremin ve ’d-dehri fi himemi*

Zehr, lügatde çiçekdür ve teraf, tana‘‘um ma‘nâsinadur ve bedr, ayuñ on dördüncü gicesine dirler ve himem, cem‘-i himmet’dür. Ya‘nî ol Ĥabîbu’llâh gâyetde leţâfetde çiçek gibidür ve irtifa‘-ı şerefde Bedr gibidür ve seħâ vü keremde baħr gibidür ve himmetlüliginde dehr gibidür.”^[18a]

Yukarıdaki beyitte ve şerhinde Hz. Peygamber’in ahlâki özellikleri medhedilirken benzetme yoluna gidilmiştir. Hz. Peygamber yaratılışındaki güzellik ve kusursuzluğu ile çiçeğe benzetilirken, şerefce üstün olma yönüyle aya, iyilik ve yardımdaki cömertliğiyle denize benzetilmiştir. Onun himmeti ise zamana benzetilmiştir. Zamana benzetilmesindeki hikmetin Hz. Peygamber’in doğumundan kıyamet gününe dek tüm Müslümanlara örnek ve şefaathçi olmasıyla ilgili olduğu düşünülmektedir. Zira o

⁹³ Uludağ, “Hayret”, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 164.

⁹⁴ el-Cerrâhî, *Istulâhât-ı Sofiyye Fi Vatan-ı Asliyye*, 156.

⁹⁵ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Marifet Yayınları, 1991), 227.

peygamber, doğumundan vefatına kadar insanlara yol göstericilik yapmış ve hep hayır duâ etmiş, iyi kulları şefaata müjdesi ile müjdelemiştir. Geçmişten günümüze kadar ışık saçan, günümüzden de kıyamete değin ışık saçmaya devam edecek olan bir peygamberin zamana teşbih edilmesi bu cihetiyle çok manidardır.

“... Niteki mütercim buyurur:

Hak vahyi iktisāb-ıla olmağda yok cevāz

Hem enbiyāya ğayb için itmekde himmeti”^[29a]

Yukarıda, insanın çalışarak vahye muhatap olamayacağı, peygamberliğin kesbî değil vehbî olduğu düşüncesi üzerinde durulur. Ve peygamberlerin Allah’ın izni olmadan gayb hakkında bilgi veremeyeceği, onların vahye muhatap olmaları yönünden faziletli insanlar olduğu ifade edilmektedir.

2.3.6. Hüsn (Güzellik)

Hüsn, zattaki kemale denir ki, Allah’tan başkası için söz konusu olamaz. Kâinattaki tüm güzellikler Hz. Peygamber’in güzelliğinden ileri gelir.⁹⁶

“Ya’nî ol Ḥabību’llāh hüslerde aña şerīk bulunmağdan münezzehdür; ya’nî şerīki yokdur.”^[14b]

Şârih, Hz. Peygamber’de bulunan güzelliklerin tamamını aynı anda taşıyan başka bir kimsenin olmadığını ifade ederek, Hz. Peygamber’in hüsn noktasında da en üst mertebede olduğunu söylemektedir.

“Hüsniyle müstemildürür ü beşeriyle müttesim

Ne ħalkı olur ki virmiş aña ħulķı zīneti”^[18a]

Alıntılanan manzumede Hz. Peygamber’in yaratılış itibariyle hüsn sahibi olduğu ifade edilmektedir.

2.3.7. İhya

Sözlükte, canlandırmak, diriltmek demektir.⁹⁷

⁹⁶ Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, 176.

⁹⁷ Hamza Aktan, “İhyâ”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2000), Ankara: 22: 7.

“... *Ya'nî terk eyledüm zamân-ı mâzide ol zât-ı şerîfün sünnetini ki nâfile namâzla kârañulık giceleri şavka degin ihyâ iderdi ki iki mübârek ayakları şişmekden zarar geldügi sebepten şikâyet eyledi.*”^[11a]

Yukarıda Hz. Peygamber'in geceleri uykuya daha az vakit ayırdığı, geceleri de Rabbi ile başbaşa kalmayı arzuladığı ve ayakları şişene dek namaz gibi ibadetler yaptığı söylenmektedir. Burada ihyâ kavramı, geceyi verimli geçirmek; gece zamanını etkin kullanmak anlamında kullanılmıştır.

“... *Dâris-i rimemi ihyâ idüp^[15b] diri ider idi.*”^[16a]

İhyâ kavramı, birincil anlamıyla kullanılmıştır. Dâris-i rimemin ihyasından maksat, eski ve çürümüş gönülleri diriltmektir. Eğer Hz. Peygamber'i mucizeleri ve mübarek isimleri, onun üstünlüğünü tam olarak aksettirebilseydi, isminin her zikrediğinde çürümüş kemiklerin hayat bulması gerekirdi. Özetle, Hz. Peygamber'in feyz ve şahsiyeti şu ana değin gelmiş geçmiş binlerce hatta milyonlarca Müslümanı ihya etmiştir, etmeye de devam etmektedir. Onun ihyası sayesinde Müslümanların gönülleri huzura kavuşmuş, dünya ve ahiret dertlerinin acısı hafiflemiştir.

2.3.8. Kâbe Kavseyn (Yakınlığın Son Derecesi)

İki yay aralığı kadar, hatta iki yay arasından daha kısa mesafe anlamına gelmektedir. Hz. Peygamber'in miraç gecesi Allah'a çok yakın oluşunu anlatan bir ifadedir.⁹⁸ Kâbe kavseyn'i hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Ancak Kâbe kavseyn'den kastedilenin 'yakınlığın son derecesi' olduğu düşünülmektedir.⁹⁹ Kâbe kavseyn, iki yay ucu aralığı kadar, anlamına gelmektedir ve Hz. Peygamber'in miracta sidretü'l-müntehâ denilen noktada Allah'a çok yakın olması anlamında kullanılır.¹⁰⁰ Hz. Peygamber'in miraç gecesi Allah'ı görüp görmediği hususunda, sahabe arasında farklı görüşler vardır: Hz. Aişe ve bazı sahabîler, Hz. Peygamber'in Allah'ı gördüğünü inkâr etmiştir. İbn Abbas ile bazı sahabîler ve bazı İslâm büyükleri ise O'nun, Miraç'ta Allah'ı gördüğünü söylemişlerdir.¹⁰¹ Tasavvuf ilminde ise bu kavram, *varlık dairesi* denilen “iade, iniş,

⁹⁸ Uludağ, “Kâbe Kavseyn Ev Edna”, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 200.

⁹⁹ Ali Nihad Tarlan, *Ali Nihad Tarlan'ın Makalelerinden, Seçmeler*, (Ankara: Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını-Sayı: 45, 1990), 94.

¹⁰⁰ Salih Sabri Yavuz, “Mi'rac”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2005), 30: 134.

¹⁰¹ Lütfi Şentürk, “Mirac'da Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Allah'ı Gördü mü?”, *Diyanet Dergisi* 17/3, (Mayıs-Haziran 1978): 138.

çıkış, kabiliyet ve faaliyet gibi ilâhi işlerde isimler arasındaki tekabül itibariyle ilâhî ve isimsel yakınlık makamı”¹⁰² nı temsil eder.

Aşağıdaki beyitte, Hz. Peygamber’in Mirac Gecesi eriştiği makamın önemine vurgu yapılmıştır. Bu öyle büyük ve kıymetli bir makamdır ki Kur’ân-ı Kerîm’de bu makama, “Kâbe Kavseyn” denilmiştir: “O (bildirdikleri) vahy edilenden başkası değildir. Çünkü onu güçlü kuvvetli ve üstün yaradılışlı biri (Cebrail) öğretti. Sonra en yüksek ufukta iken asıl şekliyle doğruldu. Sonra (Muhammed’e) yaklaştı, derken daha da yaklaştı. O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu. Bunun üzerine Allah, kuluna vahyini bildirdi. (Gözleriyle) gördüğünü kalbi yalanlamadı. Onun gördükleri hakkında şimdi kendisi ile tartışacak mısınız? Andolsun onu, Sidretü’l-Müntehâ’nın yanında önceden bir defa daha görmüştü. Cennetü’l-Me’vâ da onun yanındadır. Sidre’yi kaplayan kaplamıştı. Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı. Andolsun o, Rabbinin en büyük âyetlerinden bir kısmını gördü.” (en-Necm, 53/4-18)

“... *Zîrâ maḥlûḳatdan Ḥazret-i Rasûlden ḡayrıya ol menzile-i rafî‘ayı taleb eylemekde ve bilmekde hiçbir eḡaduñ ḡaddi ve iḡtidârı yoḡdur. Niteki mütercim buyurur:*

Kâbe-ḡavseyn kurbına yettin çıḡa çıḡa

Bulmâdı kimse ancılayın hiç rütbeti”^[37a]

Yukarıda Kâbe kavseyn makamına Hz. Peygamber’den başka hiçbir peygamberin erişemediği, Kâbe kavseynin yüce bir mertebe olduğu, dolayısıyla bu mertebe erişen Hz. Peygamber’e denk hiçbir insanın olmadığı ifade edilmiştir.

2.3.9. Kerem

Sözlükte ihsan ve lütuf anlamlarındadır.¹⁰³ Terim olarak kerem, hiçbir karşılık, ödül vs. beklemeksizin salt Allah rızası için yapılan iyilik ve yardıma denir. Bu özellik en çok Hz. Peygamber’de vardır. Kur’ân-ı Kerîm’de çeşitli âyetlerde bu hususa işaret edilmiştir: “...Ve sen yüce bir ahlâk üzerindesin” (el-Kalem 68/4), “Andolsun ki, Resûlullâh sizin için, Allah’a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah’ı çok zikredenler için güzel bir örnektir.” (el-Ahzâb 33/21), “Andolsun size kendinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, Müminlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir.” (et-Tevbe 9/28).

¹⁰² Seyyid Cafer Seccadî, “Kâbe Kavseyn”, *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü Ferheng-i Istilahat ve Tabirat-i İrfânî*, trc. Hakkı Uygur (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007), 263.

¹⁰³ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 211.

“Femā teṭāvele āmālū’l-medīhi ilā

Mā fihi min keremi’l-aḥlāki ve’ş-şiyemi”^[31a]

Şâir, Hz. Peygamberin mucizelerinin hakiki yüzünü ve bu mucizelerin üstünlüklerini tam manasıyla ifade edebilmenin imkansız olduğunu söylemektedir.

“Ḥalk u ḥulḳde ḳamu nebīden ziyādedür

‘İlm ü keremde yokdur aña kimse ḳurbeti”^[13b]

Bu beyitte Hz. Peygamber’in hem ilim hem de kerem yönünden diğer peygamberlerden üstün olduğu dile getirilmektedir.

“Eyle nesne ki cūdden ve keremden olduḡı ḫalde ki ol Ḥazret-i Resūl ve Ḥazret-i Ebū Bekr’dür ve ḫālbuki küffārdan hergiz ol nesneyi görmediler.”^[27a]

Hz. Peygamber ile Hz. Ebu Bekir’in sahip oldukları güzellikler ve ahlaklarının üstünlüğünün, hicret esnasında gizlendikleri Sevr mağarasının ağzını kapladığı; böylece onları arayan kâfir ordusunun gözlerine bir perde indiği ve onları görmeden geri döndüğü, rivayetine telmihte bulunulmuştur.

2.3.10. Mağfiret

Allah’ın affediciliği anlamındadır. Mağfiret kavramı, Kur’ân-ı Kerîm’de yüz surede geçmektedir. Bu da Yüce Rabb’imizin affediciliğinin büyüklüğünü gözler önüne sermektedir. Ayrıca, "Şunu bilmelisin ki rabbinin bağışlayıcılığı engindir." (en-Necm 53/32) vb. âyetlerin birçoğunda mağfiretle beraber ecir, bol rızık ve cennetlerin bahşedileceği ifade edilmektedir.¹⁰⁴

“Ve estaḡfirullāhe min ḳavlin bilā ‘amelin

Le-ḳad nesebtü bihī neslen li-zī ‘uḳumin

Ya ‘nī mağfīret ṭaleb eylerem ‘amelsüz kavilden...”^[10b]

Şâir yukarıdaki beyitte Allah’ın af ve mağfiretine sığınarak ondan talepte bulunmuştur.

2.3.11. Melâmet (Kınama-Yerme)

Arapça *kınanmak* manasına gelen *levm* kelimesinden türemiştir.¹⁰⁵ Azarlama ve çıkışma gibi anlamları da vardır.¹⁰⁶ Melâmet metaı, melâmet kederi, melâmet yükü, melâmet taşı

¹⁰⁴ Adil Bebek, “Mağfiret”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 27: 313-314.

¹⁰⁵ Orhan Hançerlioğlu, *Dünya İnançları Sözlüğü*, 2. Baskı (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993), 314.

melâmetle ilgili yapılan terkiplerden bazılarıdır.¹⁰⁷ Terim olarak melâmet, insanlara gösteriş olacak korkusu gütmeksizin, nefse daha güçlü bir mücadele için iyilikleri gizleyerek kötülükleri açığa vurmak; kişinin başkalarının ayıp ve günahlarını araştırması yerine kendi kusur ve hatalarıyla ilgilenmesi gibi anlamlara gelmektedir.¹⁰⁸ Melâmet, ibadetten uzaklaşmak değil, ibadetini fazlaştırmaktır, nefse muhalefettir, avamın övgüsüyle yergisini bir bilmektir.¹⁰⁹ Diğer bir ifadeyle melâmet, giyim kuşam, zikir, âyin gibi âdet ve törenleri önemsemeksizin nefsi sürekli olarak yererek, kınayarak halkın iltifatlarından uzaklaşarak Allah'a yaklaşmayı esas alan anlayıştır.¹¹⁰ Bazı mutasavvıflar melâmeti, Kur'ân-ı Kerîm'in beşinci suresinde yer alan (el-Mâide 5/54) "kınayanın kınamasından korkmazlar" âyetine dayandırırılar. Bu âyet, melâmet anlayışının ana felsefesidir, demek mümkündür.¹¹¹

“İy ‘āşık oldun ise melâmet kılan beni

İnşâfi olsa târik olurduñ melâmeti.”^[7a]

“İnnî ettehemtü naşîha ‘ş-şeybi fi ‘azeli

Ve ‘ş-şeybü eb‘ adü fi nuşhin ‘ani’t-tühemi^[7a]

Ya‘ni be-dürüstî vü râsti ben töhmet eyledüm pirligüñ naşîhatine melâmetde hâlbuki pirlilik naşîhatde töhmetden ırakdur.”^[7b]

Yukarıdaki beyitlerde aşkın insafının olmadığından, insanı birçok olumsuzluğa sevk ettiğiinden bahsedilmiş, kişiyi nasihat dinlemez bir hale dönüştürdüğü ifade edilmiştir.

2.3.12. Nefs/Nefis

Tasavvuf ilim dalında en çok kullanılan terimlerin başında, nefis/nefis, nefis/nefis terbiyesi, nefis muhasebesi, hesaba çekme gibi terimler, gelmektedir. Hayat ve his kuvvetleriyle iradi hareket edebilen latîf bir cevher¹¹² olarak tanımlanan nefis, “kulun

¹⁰⁶ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 19. Baskı (Ankara: Aydın Kitapevi, 2002), 607.

¹⁰⁷ Seyyid Cafer Seccadî, “Melâmet”, *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü*, trc. Hakkı Uygur (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007), 313.

¹⁰⁸ İrfan Gündüz, "Fütüvvet, Melâmet ve Ahilik ya da Tasavvufi Düşüncede Dünya Anlayışı", *Eğitim ve Verimlilik Sempozyumu Bildirileri*, ed. Şaban Tutcu, Osman Kavaklıoğlu, (Sivas: Kemal İbn-i Hümam Vakfı Yayınları, 2007), 55.

¹⁰⁹ el-Cerrâhî, *İstulâhât-ı Sofîyye Fi Vatan-ı Asliyye*, 250.

¹¹⁰ İlhan Ayverdi, “Melâmet”, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2006), 2: 1990.

¹¹¹ Necdet Şengün, “Şeyh Ahmed Rindî Sivâsî ve Şiirlerinde Melâmet Neşvesi”, *İlim ve Kültür Tarihinde Sivâsiler Ulusal Sempozyumu Tebliğleri*, 30 Nisan-1 Mayıs 2010, Sivas, TSO Konferans Salonu, 382.

¹¹² Seyyid Şerif Cürcânî, *Ta‘rifât Tasavvuf Istulâhları*, Haz. Abdurrahman Acer, trc. Abdülaziz Mecdî Tolun (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2014), 90.

işlediği günahlar ve yerilen ahlâkın yeri” demektir.¹¹³ Nefs kavramı, Kur’ân-ı Kerîm’de farklı farklı anlamlarda kullanılmıştır. Nefs kelimesine yüklenen bu mânâları şu şekilde sıralamak mümkündür: Zâtullah, ruh, kişinin kendisi (kişinin canı), kötü davranışların etkilediği kişilik, makul ve beşerî gereksinimlerin mahalli, devamlı kötülüğü emreden ve mücadele edilmesi gereken özellik.¹¹⁴

Şiirde ve şerhinde en sık kullanılan kavramlardan biri de nefstir. Şârih, kimi yerde kendi nefesine hitap eder. “Kendü nefesine hîṭâb idüp eydür ki” kalıbı şerh boyunca karşımıza çıkmaktadır:

“Ve bu beyt daḥi şâ’ir -ṭayyibe’llāhu şerāhu- kendü nefesine hîṭâb idüp eydür ki: İy kimesne seniñ iki gözünüñ ‘aceb ḥālî var ki eger iy göz ağlamaḡdan sâkin ol disem anlar ağlamaḡı ziyāde iderler.”^[5a]

“Beytüñ ma’nāsı oldur ki: Nefs ṭıfil- oḡlan gibidür. Eger südi yutmakdan men’ itmeyesün hırş ziyāde olur. Ve eger ayırasın ayrılır ve eger nefsi daḥi ḳoyasın shevāt ve me’āşīye ḥarīş olur ve eger men’ idesin memnu’ olur.”^[8b]

Bu bölümde nefis küçük bir çocuğa benzetilmiştir. Çocuğun sürekli olarak annesinden süt emmek istemesi gibi nefis de sürekli olarak Allah’ın yasakladığı şeyleri yapmak isteyecektir. Anneler evlatlarını nasıl ki zamanı gelince süttten ayırıyorsa, kulların da helal sınırları dışına çıkmak üzere olduğunu anladıkları anda nefse dur diyebilmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde hiçbir küçük çocuğun, “Anne beni süttten ayır” demeyeceği gibi insan nefsi de hiçbir zaman “artık günaha, harama girme, vazgeç” demeyecektir.

“Ey nice nesne ṭatlu gelür nefse ‘âḳıbet

Ma’lūm olur ki zehr imiş anıñ dūsūmeti”^[9b]

Bu manzumede başta insana lezzet veren çoğu şeyin, sonunun elem verici acılıkta olduğu ifade edilir. Şâir, bu sebeple başta tatlı ve lezzetli görünen ve insanları aldatan sahte güzelliklere karşı dikkatli olmaları hususunda uyarır. Nitekim yukarıdaki beyitte de ifade edildiği gibi, insana tatlı gelen çoğu şey aslında zehirdir.

¹¹³ Küçük, *Tasavvufa Giriş*, 61.

¹¹⁴ Mehmet Uyar, *Sûfi Benliğin İnşasında Nefs*, 1. Basım (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017), 47-49.

2.3.13. Teberrük

Teberrük, sözlükte bir şeyin hayrını ve bereketini aramak, yapılan işten hayır ve bereket beklemek manasındadır.¹¹⁵ Hz. Peygamber'e duyulan derin sevgi neticesinde ashabın bazıları gerek Hz. Peygamber'in zâtı gerekse kullandığı eşyalarla teberrük etmiştir. O'nun saçlarını muhafaza etmek, peygamberlik mührünü öpmek¹¹⁶ gibi davranışlar teberrük ile ilgilidir. Yine Hz. Peygamber'in eşyasının kıymetli bir hâtıra olarak saklanıp korunarak, uygun zaman ve mekânlarda insanların nazarlarına sunulması da teberrük kapsamında değerlendirilir. Bütün bu davranışların ortak bir nedeni vardır o da Hz. Peygamber'e duyulan engin muhabbetir.¹¹⁷

“... Bir gice Sa‘deddîn-i mezkûra menâmında Hâzret-i Rasûl -‘aleyhi’s-selâm- eydür: ‘Var Şâhib Bahâ’ü’d-dîn’den Bürde’yi alup iki gözün üstine sür ki şifâ ve ifâkat bulasın.’ didi.”^[3a]

Yukarıdaki alıntıda Kasîde-i Bürde'nin, hastalıklara şifa olmasıyla ilgili bir rivayetten bahsedilmektedir. Rivayet odur ki Kasîde-i Bürde'yi şifa niyetiyle teberrük edinenler, Allah'ın izniyle şifaya kavuşur. Bu yönüyle de bu şiir, dilden dile, nesilden nesile aktarıla gelmiştir.

“... Hâzret-i Nebî -‘aleyhi’s-selâmuñ- medhinde Bûsîrî inşâ itdügi kaçide vardur ki biz anuñla istişfâ ve teberrük idinürüz” diyüp...”^[3a]

Yukarıdaki rivayetin devamı olarak burada, Sa‘deddîn ismindeki zatın gözlerine *Bürde* şiirini sürerek (teberrük edinerek) Allah'tan şifa istediği ve şifa bulduğu bilgisi verilmiştir.

2.3.14. Vecd

Vecd, sözlükte “bulmak, kendinden geçmek, coşkunluk” anlamlarındadır.¹¹⁸ Terim olarak vecd, beş duyunun biriyle veya kuvve-i şehvî ve kuvve-i gadabiyye veya akıl yoluyla bulmak anlamındadır.¹¹⁹ Daha yalın bir ifadeyle vecd, kişinin benliğinden uzaklaşarak kendini kaybedip Rabb'ini bulmasıdır. Vecd, sadece tasavvufî alanda değil,

¹¹⁵ Şemsettin Kırış, “Peygamber Sevgisinin Bir Tezahürü: Teberrük”, Marife Bilimsel Birikim Dergisi 1, (2011), 189.

¹¹⁶ Nuri Topaloğlu, “Hazreti Peygamber'in Zâtı ve Eşyası ile Teberrük Meselesi”, Hadis Tetkikleri Dergisi, 1/ 1, (2003), 74-79.

¹¹⁷ Topaloğlu, “Hazreti Peygamber'in Zâtı ve Eşyası ile Teberrük Meselesi”, 94-95.

¹¹⁸ Selami Şimşek, *Tasavvuf Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017), 374.

¹¹⁹ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 222-223.

bütün dinî tecrübelerde kendini göstermektedir.¹²⁰ İstiğrak (kendinden geçirip dünyayı unutturan dalgalık) kelimesi ile aynı anlamı ifade eder.¹²¹

“Ve eşbete’l-vecdü haṭṭay ‘abratın ve ḍanā

Misle’l-behāri ‘alā ḥaddeyke ve’l-‘anemi

Vecd maḥabbetdür ve ‘abrat göz yāşıdır.”^[6a]

Şârih yukarıdaki beyti şerh ederken vecd sözcüğüne “muhabbet” anlamı yüklemiştir. Beyitte bahsedilen yanağa çizilen sarı ve kırmızı çizgilerden kast edilenlerin; ağlamanın fazlalığı sebebiyle yanaklarda süzülen kanla karışık göz yaşları ve âşığın aşk acısıyla zayıf düşmesi neticesinde bedeninin sararmasının olması mümkündür.

2.3.15. Zühd

Sözlükte, “bir şeye meyletmeyi terk etmek” anlamındadır.¹²² Terim anlamıyla zühd, her türlü mesâviden, kîl u kâldan, abesten sakınmaktır.¹²³ Zühd kavramı Kur’ân’da lafız olarak yalnızca bir âyette geçmektedir ancak dünya ve dünyayla alakalı olanlardan yüz çevirmek anlamındaki pek çok âyetle ilişkilendirmek mümkündür.¹²⁴

“... Ya’nî terk eyledüm ol zāt-ı şerîfün sünnetini ki ol sulṭān zühdde şol ḳadardur ki zühdini ḥaceti te’kîd eyleyüp muḳkem eyledi...”^[12a]

Hız. Peygamber’in sünnetini terk etmesinden duyduğu üzüntü ve pişmanlığı dile getiren şârih, Hız. Peygamber’in her vasfıyla olduğu gibi zahitliği ile de en güzel örnek olduğunu ifade etmiştir.

2.4. Cemiyet

2.4.1. Şahıslar

Kasîde-i Bürde’de ve anonim şerhinde adı geçen pek çok şahıs vardır. Bunlardan bazıları paygamber, bazıları Allah dostu kişiler ve sahabîler, bazıları ise tarihî şahsiyetlerdir. Biz çalışmamızda ismi geçen şahısların hepsine uzun uzun yer vermek yerine belli başlılarına değinmekle yetineceğiz:

¹²⁰ J. C. Bürgel, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’nin Gazellerinde İki Yapısal İlke: Vecd ve Kontrol”, trc. Tahir Uluç, Marife: Dini Araştırmalar Dergisi (Bilimsel Birikim), 7/3 (2007): 323.

¹²¹ Orhan Hançerlioğlu, *Dünya İnançları Sözlüğü*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993), 539.

¹²² Cürcânî, *Ta’rîfât Tasavvuf Istılahları*, 90.

¹²³ Mahir İz, *Tasavvuf*, (İstanbul: Rahle Yayınevi), 104.

¹²⁴ Ali Bolat, “Muhâsibî (ö. 241/855)’nin el-Mekâsib’i Bağlamında Tasavvufta Dünyaya Bakış ve Hakikî Zühd Anlayışı”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, (2003), 181.

2.4.1.1. Kistrâ (Nûşirevân bin Kubâd)

Kistrâ, Sâsânî hükümdarı” manasında unvan olarak kullanılan bir isimdir. Bu sözcükle “âl-i kistrâ, arz-ı kistrâ, Medâin-i kistrâ, eyvân-ı kistrâ, tâk-ı kistrâ” tamlamalarının yapıldığı bilinmektedir.¹²⁵ Enûşirvân, Sâsânî kistrâları içerisinde meşhur biridir. Onun ismine hem Arap ve Fars hem de Türk edebiyatında rastlanılır.¹²⁶ Enûşervân, Nûşirevân, Nûşervân şeklinde de kullanılan “Enûşirvân” sözcüğü, Pehlevîce’de “ölümsüz ruh” manasındaki ve Zerdüşt metinlerinde ölümler için övgü sıfatı olarak kullanılan enûşeg-rüvân sözcüğünün değişik bir şeklidir. Daha çok Kistrâ I. Hüsrev’i, Pervîz ismindeki II. Hüsrev’den ayırt etmek için kullanılmıştır.¹²⁷ Enûşirvân, 531 tarihinde babası Kubâd’ın yerine tahta geçmiştir. İlk icraatı Mazdeizm’in yol açtığı zararları telâfi etmek olmuştur. Bir başka önemli icraatı ise arazi ve vergi reformunu gerçekleştirmesi olmuştur.¹²⁸ Divan şiirinde, Şah-nâme kahramanlarından olan Nûşirevân ile övülen kişi arasında bir bağ kurulur. Şairler, övdükleri kişiyi Nûşirevân’dan üstün görürler.¹²⁹

Kasîde’de Hazreti Nebî’nin doğduğu gece yaşanan olağanüstü olaylara örnek olarak, Kistrâ’nın sarayının zarar görmesine değinilmiştir:

“Ve bâte eyvânü Kistrâ ve’hve münşadi’un

Ke-şemli aşhâbi Kistrâ gayra mülte ’imi”^{20a}

2.4.1.2. Ebrehe

Mutaassıp bir Hıristiyan olan Ebrehe, Hıristiyanlığı yaymak için ciddi faaliyetlerde bulunmuştur. Bu faaliyetlerinden biri de San’a’da, Kalîs (Kulleys) isminde ihtişamlı bir kilise yaptırmasıdır. Kilise duvarlarını süslemek için Bizans İmparatorluğu’ndan mermer ve mozaik ustaları davet eden Ebrehe, böylece Arapları Kâbe yerine bu kiliseyi tavaf etmeye zorlayarak, Mekkeliler’in giderek gelişen ticarî faaliyetlerine engel olmayı ve San’a’yı hem dinî hem ticarî bir merkez haline getirmeyi hedeflemişti. Ebrehe’nin çeşitli ülkelere propagandacılar gönderip, halkı hac için San’a’ya çağırmasına öfke duyan bir Arap, Ebrehe’nin kilisesine gitmiş ve oraya pislemiştir. Bunu olayı haber alan

¹²⁵ Casim Avcı, “Kistrâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2002), Ankara: 26: 71.

¹²⁶ Casim Avcı, “Kistrâ”, 26: 71.

¹²⁷ Ahmed Tefazzülî, “Enûşirvân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11: 255.

¹²⁸ Tefazzülî, “Enûşirvân”, 11: 255.

¹²⁹ Bekir Şişman – Muhammet Kuzubaş, *Mitik, Destanî, Masalsı, Efsanevî ve Tarihî Unsurlar Açısından Şehnâme’nin Türk Kültür ve Edebiyatına Etkileri*, (b.y.: Ötüken Yayınları, ts.), 155.

Ebrehe, bu adamın kabilesinin San'a'ya gelerek kiliseyi tavaf etmelerini istedi. Ancak o kabile, Ebrehe'nin bu teklifini reddetmiştir. Bunun üzerine Ebrehe ve adamları Kâbe'yi yıkmak niyetiyle Mekke üzerine yürümüştür.¹³⁰ Ebrehe ve ordusu Kur'an-ı Kerim'de de belirtildiği gibi (el-Fîl 105/1-5) akın akın gelen ve tepelerine taş yağdıran ebâbîl kuşları tarafından saldırıya uğramıştır. Canını zor kurtaran ve yaralı olarak Yemen'e dönen Ebrehe, kısa zaman sonra vefat etmiştir.¹³¹

Şerhte, "...Ebrehe'niñ bahâdırları inhizâm vaqtinde kaçdıqları gibi"^[24b] cümlesiyle Fil Vak'ası denilen olaya telmihte bulunularak, Allah'ın dilemesiyle Ebrehe gibi kibirli insanların küçük sebeplerden düştükleri büyük korkuya işaret edilmiş, böylece Allah'ın azametini vurgu yapılmıştır:

2.4.1.3. Hz. Yûnus (a.s.)

Hz. Elyasa'yı dinlemedikleri ve doğru yoldan saptıkları için Allah tarafından Musul dolaylarındaki Ninova isimli şehre gönderilen peygamberlerden biri de Hz. Yûnus'tur.¹³² Kur'an-ı Kerim'in onuncu sûresi Yûnus Sûresi'dir. Bu sûrede, (Yûnus 10/98) kendilerine azap geleceği haber edilince iman ederek azaptan kurtulan tek kavmin, Hz. Yûnus'un kavmi olduğu ifade edilmektedir. Kur'an'dan öğrendiğimize göre, Yûnus peygamber, kavmi kendisine inanmayınca öfkelenmiş ve onlardan uzaklaşmıştır. Yüklü bir gemiye binen Hz. Yûnus, çekilen kura ile kaybedenlerden olmuş ve kendisini bir balık yutmuştur. Hz. Yûnus yaptığı hatayı fark edip, tevbe ile Allah'ı tesbîh etmiştir. "Senden başka ilâh yoktur, şüphesiz ben zalimlerden oldum" (el-Enbiyâ 21/87-88; es-Sâffât 37/143-144) diyerek pişmanlığını ve üzüntüsünü dile getiren peygamberin tevbesi kabul edilmiş ve Allah'ın rahmetiyle balığın karnından çıkarılmıştır.¹³³ Şârih, Hz. Yûnus'un bir balık tarafından yutulmasına telmihte bulunmuştur:

Tesbîhden soñra itdi anı hût mültekim

Gibi ki atdı Yûnus boş kaldı haşveti"^[25a]

2.4.1.4. Hz. Ebû Bekir (r.a.)

Kaynaklarda belirtildiğine göre, Hz. Ebû Bekir, Fil Vak'ası'ndan üç yıl kadar sonra Mekke şehrinde dünyaya gözlerini açmıştır. Annesinin ismi Ümmü'l-Hayr Selmâ bint

¹³⁰ Ahmet Lütfi Kazancı, "Ebrehe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: 79.

¹³¹ Kazancı, "Ebrehe", 10: 80.

¹³² Hasan Aktaş, *Çağdaş Türk Şiirinde Peygamberler*, (İstanbul: Yort Savul Yayınları, 2006), 141.

¹³³ Ömer Faruk Harman, "Yûnus", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43: 598.

Sahr olup Mekke döneminde, Müslüman olmuştur. Ebû Kuhâfe, babasının ismidir. Babası Mekke'nin fethinden (8/630) hemen sonra Müslüman olmuştur.¹³⁴ Özellikle Mekke yıllarında, İslâmiyet'in yayılmasında Hz. Ebû Bekir'in Kureyş'in ileri gelenlerinden biri olmasının büyük etkisi olmuştur. Başta aşere-i mübeşşereden Hz. Osman, Talha b. Ubeydullah, Sa'd b. Ebû Vakkâs, Zübeyr b. Avvâm, Abdurrahman b. Avf ve Ebû Ubeyde b. Cerrâh olmak üzere Osman b. Maz'ûn, Abdullah b. Mes'ûd, Ebû Seleme el-Mahzûmî, Hâlid b. Saîd b. Âs, Ubeyde b. Hâris, Habbâb b. Eret, Erkam b. Ebû'l-Erkam, Bilâl-i Habeşî, Suheyb-i Rûmî gibi önemli kişilerin Müslüman olmasında Hz. Ebû Bekir'in payı büyüktür.¹³⁵ Hicret için kendisine Allah tarafından izin verilen Hz. Peygamber o gece yatağına Hz. Ali'yi yatırmış Ebû Bekir'le beraber Sevr mağarasına doğru hareket etmiştir. Bu özellikleri ve faziletleri sebebiyle, Türk ve İran edebiyatında Hz. Ebû Bekir'den “yâr-ı gâr” yani mağara dostu, can yoldaşı gibi ifadelerle bahsedilmiştir.¹³⁶

Kasîdenin 77. beytinde Mekke'den Medine'ye göç sırasında Sevr mağarasında yaşananlara gönderme yapılmıştır. Söz konusu olay, Hz. Peygamber ile Hz. Ebu Bekir Mekke'li müşriklerden gizlenirken, müşriklerin mağaranın ağzına kadar gelip “Burada kimse yoktur” diyerek geri dönmeleridir:

“Fe’s-şıdku fi’l-gâri ve’s-şıddîku lem yerimâ

Ve hüm yeķülüne mâ bi’l-gâri min iramî”^[27a]

2.4.1.5. Hz. Âişe (r.a.)

Babası Ebû Bekir Abdullah b. Ebû Kuhâfe Osman b. Âmir, annesi Ümmü Ruman bintu Âmir b. Uveymir b. Abdi's-Şems el-Kinâniye'dir.¹³⁷

Hz. Ebû Bekir “es-Sıddîk” lakabıyla tanındığı için kızı Âişe'ye “es-Sıddîka (es-Sâdıka) bintü's-Sıddîk” denilmiştir. Hz. Âişe'nin annesi, Ümmü Rûmân bint Âmir b. Uveymir'dir.¹³⁸ Hz. Âişe, bi'setin 4. yılında (614) Mekke'de doğmuştur. Hz. Peygamber ile evlenmiştir.¹³⁹

¹³⁴ Mustafa Fayda, “Ebû Bekir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: 101.

¹³⁵ Fayda, “Ebû Bekir”, 10: 102.

¹³⁶ Fayda, “Ebû Bekir”, 10: 102.

¹³⁷ Harun Reşit Demirel, “Hz. Âişe ve Siyâset (Hadis-Haber ve Tarihi Bilgiler Işığında)”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3, (2000): 123.

¹³⁸ Mustafa Fayda, “Âişe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2: 201

¹³⁹ Fayda, “Âişe”, 2: 201.

Şerhte Hz. Âişe validemizin kendisine sorulan, “Hz. Peygamber’in ahlakı nasıldı?” sorusuna “O’nun ahlakı Kur’ân ahlakıydı.” Diye verdiği cevaba yer verilmiştir:

“Hâzret-i Âişe cevâbında eyitdi: ‘Fe-inne hulķı Nebiyyi’llâhi’l-Kur’ân’ didi.”^[31a]

2.4.2. Kavimler

İnsanbilimciler, insanlık tarihini yabanıllık, barbarlık ve uygarlık olarak üç bölümde incelemişlerdir. “İnsanlar, yaşadıkları coğrafyayı değiştirme ve denetim altına almaya uğraşmışlardır. İnsanların coğrafyayı değiştirme çabaları kendi soylarının da sosyolojik açıdan evrimi anlamına gelmektedir. Kavimler, yaşadıkları coğrafya ve bu coğrafyada ürettikleriyle kimlik kazanmışlar ve var olmuşlardır.”¹⁴⁰

2.4.2.1. Âd

Kur’ân-ı Kerim’de yer alan bilgiye göre, Hz. Hûd’un peygamber olarak gönderildiği kavimdir.¹⁴¹ Bu kavim peygamberlerinin uyarılarına aldırmadıkları için, şiddetli bir rüzgârla cezalandırılmıştır.¹⁴² “Kur’ân-ı Kerim’de yer aldığına göre bu kavmi, gurur ve kibre sevk eden olağanüstü zenginlikleridir.”¹⁴³

‘Âd ve ne me‘âd’den daħi zātu’l-‘imâd’den

Bize haber^[32a] virir daħi içirtür halka şerbeti^[32b]

Yukarıdaki beyitte Allah’ın, yüce kitabında kıyamete dair bilgiler vermesinin yanında geçmiş zamanlarda yaşayan peygamberler ve kavimleri hakkında da bilgiler verdiği ifade edilmiştir. Ad kavmi bu kavimlerden biridir.

2.4.2.2. Türk

Türk sözcüğüne zaman içerisinde çeşitli anlamlar verilmiştir. Bazı araştırmacılar bu sözcüğün Uygur Türklerine ait olan birtakım metinlerden yola çıkarak, “güç, kudret” anlamına gelen erk sözüyle eş anlamlı olduğunu söylemiştir.¹⁴⁴ İlk kez A. von Le Coq güç, kuvvet anlamındaki Türk sözü ile Türk kavim isminin aynı olduğunu söylemiş, daha sonraları bu görüşe katılan çok sayıda araştırmacı olmuştur.¹⁴⁵ Türk sözcüğün ilk zamanlar sadece “güç, kuvvet” anlamına geldiğini ancak daha sonraları bir kavme has

¹⁴⁰ Hasan Aktaş, Çağdaş Türk Şiirinde Coğrafya, 50.

¹⁴¹ Aktaş, Çağdaş Türk Şiirinde Coğrafya, 51.

¹⁴² Nejat Sefercioğlu, *Nev’î Divanı’nın Tahlili*, 2. Baskı (b.y.: Akçağ Yayınları, ts.), 72.

¹⁴³ Aktaş, Çağdaş Türk Şiirinde Coğrafya, 51.

¹⁴⁴ Hüseyin Namık Orkun, *Türk Sözüünün Aslı*, 3. Baskı (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2018), 29.

¹⁴⁵ Orkun, *Türk Sözüünün Aslı*, 29.

bir isim haline geldiği düşünülmektedir.¹⁴⁶ Türklerin beyaz ırktan olmaları ve güzellikleriyle ünlü olmaları gibi bazı özellikleri dikkat çekmiştir. İran edebiyatında “erkek güzeli” anlamında da Türk sözcüğünün kullanıldığı bilinmektedir. Türk kavramının göçebe yaşam tarzıyla ilişkisi de söz konusudur.”¹⁴⁷

Şârih, şerhinin başında İmâm Bûsîrî’nin Kasîde-i Bürde’sinin her beytine şerh yaptıktan sonra, her beytin sonunda Türkçe diliyle yazılmış başka bir manzumeye yer verdiği bilgisini okuyucularıyla paylaşmıştır: “*Lisân-ı Türkî ile manzûm tercüme eyleyen ‘azîz mütercimûn kaşîdesi daği her beytûn muķābelesinde bile kayd olundı.*”^[2a]

2.4.2.3. Arap

“Arap yarımadası, Irak, Şam, Hicaz, Yemen, Mısır ve Afrika’nın büyük bir bölümünde bulunan Semitik kavminin genel adıdır.”¹⁴⁸

“Muḥammedün seyyidü’l-kevneyni ve ’ş-şekāleyn

“Ve’l-feriķayni min ‘Urbîn ve min ‘Acemi

“...Ve beytûn ma’ nâsı, ol zât-ı şerîf ki Muḥammed’dür. Eyle Muḥammed ki kevneynûn ve şekāleynûn ve ‘Arab’dan ve ‘Acem’den iki ferîķuñ ulısıdır.”^[12b]

Yukarıdaki beyitte ve şerhinde Hz. Peygamber’in Arap ve Acem kavimlerinin en yüce ismi olduğu söylenmiş, O’nun faziletlerine değinilmiştir.

2.4.2.4. Acem

Müslüman olan ancak Arap olmayan İranlılara “Acem” denir.

“Seyyid-i cemi’-ı kevn Muḥammeddür ki anuñ

Hem ins ü cin ‘Arab u ‘Acem da’vet-i ümmeti”^[12b]

Bu manzumede de Hz. Peygamber’in hem insanlar hem de cinler arasında en seçkin insan olduğu ifade edildikten sonra onun Arap ve Acem kavimlerinin ulusu olduğunun altı bir kez daha çizilmiştir.

2. 5. İnsan

İnsan yaratılmış varlıklar arasında en değerli varlıktır. Bu hususa Kur’ân-ı Kerim’de şu şekilde dikkat çekilmiştir: “Andolsun biz insanoğluna şan, şeref ve nimetler verdik;

¹⁴⁶ Orkun, *Türk Sözüünün Aslı*, 30.

¹⁴⁷ Aktaş, *Çağdaş Türk Şiirinde Coğrafya*, 55.

¹⁴⁸ Aktaş, *Çağdaş Türk Şiirinde Coğrafya*, 61.

onları karada ve denizde taşıdık, kendilerine güzel güzel rızıklar verdik ve onları yarattıklarımızın çoğundan üstün kıldık.” (İsrâ 17/70). İnsan birçok özelliği hasebiyle üstündür, değerlidir. Hz. Ali’ye atfedilen şu söz de bu dediğimizi doğrular mahiyettedir:

"Sen kendini küçük bir varlık sanırsın, oysa sende en büyük âlem dürülmüş vaziyettedir."¹⁴⁹

2.5.1. Sevgilide Güzellik Unsurları

2.5.1.1.Göz

Göz, divan şiirinde güzelliği temsil eden unsurların başındadır. Kirpik ve kaşlarla beraber sevgilideki en kıymetli unsur olan göz yerine; şiirlerde çeşm, dîde, ayn ve basar gibi kavramların kullanıldığı da olmuştur.¹⁵⁰ Şiirlerde en sık rastlanılan göz rengi eladır ancak kimi şiirlerde kara renk gözün de kullandığı olmuştur. Âşık nezdinde sevgilinin gözleri çok kıymetlidir çünkü göz kalpte gizlenen duygu ve hislere ayna tutan yegâne unsurdur.¹⁵¹ Şerhte bu kasideyi şifa umarak, gözlerine süren Sa’deddîn adındaki bir kimsenin Allah’ın izni ve istemesiyle şifa bulduğu bilgisine yer verilmiştir.

Âşık olana “ağlama” demek anlamsızdır. Çünkü âşıklar kendisine ağlama, dur denilse de bunları duymamakta; giderek daha çok ağlamaktadır. Aşağıdaki manzumede gözlerin ağlaması bu şekilde yorumlanmıştır:

“Ağlama didükçe gözün noldı yaş döker,

Ayıl didükçe gönlün arturdu hayreti.”^{15a]}

Şerhte, Hz. Peygamber’in kalbinin uyumadığı gerçeğine şu şekilde değinilmiştir:

“...Be-dürüstî ol sultānuñ bir göñli var ki kaçan mübârek iki gözleri uyusa mübârek göñli uyumaz.”^{128b]}

Yukarıda Hz. Peygamber’in, bir an bile olsun Allah’ı anmaktan gâfil olmadığı ifade edilmiştir.

¹⁴⁹ N. Sabri Akın, “İslam’da İnsan Sevgisi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (Ocak-Haziran 2007): 133.

¹⁵⁰ Mihrican Aynacı, “Divan Şiirinde Geçen Göz Hastalıklarının Klâsik Dönem Tıp Metinleri Ekseninde Değerlendirilmesi”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 9 (İstanbul 2012): 32.

¹⁵¹ Aynacı, “Divan Şiirinde Geçen Göz Hastalıklarının Klâsik Dönem Tıp Metinleri Ekseninde Değerlendirilmesi”, 32.

2.5.1.2. Yüz

“Hâlbuki ol ‘âşiler ol havza taḥkîk kômür gibi ḳara geldiler. Ve çünki ol havzuñ kenârına gelüp andan yüzlerin yusalar, ya‘nî ol âyât-ı kerîme’den oḳusalar yüzün aḡ olur. Günâhlarından ḥalâş bula.”^[35a]

Şârih yukarıda günahları sebebiyle yüzleri kapkara kesilen, günahkârlar ve inkârcılardan bahsetmektedir.

“Ve ḥaṭṭu danâ’dan murâd yüzüñ ve bedenüñ şâruḷuḡudur ki gül zerdî gibi ola.”^[6b]

Şârih bir üst beyitte, hastalıktan ve üzüntüden sararıp solan yüz ve bedeni ifade etmek için şâirin yukarıdaki sözcükleri seçtiğini ifade etmiştir.

2.5.1.3. Yanak

“Ya‘nî ‘acebdür ki ‘ıṣḳı inkâr eylersin bā-vücüd ki fırḳat-i düst ü ḥurḳat-ı maḥabbet gözüñ yaşından ve arıḳlıḡundan ḥâşıl olmuş iki yanâḡında şâri gül gibi ve bîd-i ṭaberî gibi vâkı‘ olmuş ḥadları ya‘nî yazuları işbât eyledi.”^[6a]

Şârih, aşkı gizlemenin mümkün olmadığını bu sözlerle ifade ederek; âşık olan kimsenin yanakların sarı güle benzemesi dahi âşık olduğunun alametidir, demektedir.

2.5.1.4. Ağız

Şârih gözdeki rahatsızlığının güneşin var olduğu gerçeğini yahut ağızdaki tat alma bozukluğunun suyun var olduğu gerçeğini değiştirmeyeceği gibi; din hakkında gözleri hakikati görmek istemeyenlerin de “yoktur” demesi ve reddetmesi; hakikatin var olduğunu değiştirmez, demektedir:

“Ya‘nî az olur ki nice göz güneşüñ^[35b] şu‘lesini inkâr eyler. Lâkin gözi zahmetlü olduḡı eclendür ve nice aḡız daḡı şunuñ ta‘mına inkâr eyler; lâkin merîz olduḡı sebebden aḡzınuñ lezzeti yoḡdur. Ol cihetden şu‘nuñ lezzeti yoḡdur şanur.”^[36a]

2.5.1.5. Dudak

“Ve mübtesim’den murâd ol Ḥazret-i Ḥabîb’üñ mübârek ṭaḡıḡıdır ki anınla tebessüm olunur.”^[19a]

Yukarıda Hz. Peygamber’in fiziksel özellikleri aktarılırken, dudağı için “onunla gülümsenir”, ifadesi kullanılmıştır.

2.5.1.6. Diş

“...Lü’lü’den murād, Hāzret-i Hābīb’üñ mübārek dişleridür ki...”^[19a]

Hız.Peygamber’in dişleri beyazlığı ve muntazamlığı sebebiyle inci madenine benzetilmiştir.

2.5.1.7. El

“... Hāzret-i Risālet -‘aleyhi’s-selām- iki mübārek eli içinde ki, ol ‘askerüñ üzerine toprak ve ufacığ taşlar saçmış idi ki ol ‘askerüñ ol toprak gözlerine girüp kör olup münhezim olup kaçmışlar-ıdı.”^[24b]

Burada Hız. Peygamber’in düşmanlarına eline aldığı toprağı saçtığı ve düşmanın bundan korkarak gerisingeriye kaçtığı rivayetine değinilmiştir.

2.5.1.8. Parmak

Hız. Muhammed kendisinden istenilen ayın yarılması mucizesini, Allah’ın izniyle gerçekleştirmiştir. Bunu yaparken mübarek parmağıyla aya işaret ederek, duâlar okumuştur:

“...Hāzret-i Risālet’üñ mübārek barmağınun işāretiyle münşakğ olup iki pāre olmuş idi.”^[26a]

2.5.1.9. Ayak

Şerhin başında, “... Ayağ üzerine tırup baş açuğ diñleye idi.”^[2b] cümlesiyle Kasîde-i Bürde’nin İmâm Bûsîrî’den dinlenilerek, ezberlendiğı ve şifa niyetiyle okunduğı bilgisine yer verilmiştir.

“Zālemtü sünnete men aħya’z-zalāme ilā

Eni’steket kademāhü’đ-durra min verami

Yukarıdaki beyitte ve şerhinde, Hız. Peygamber’in geceleri ihya ettiği, geceler boyunca Allah’ı zikrederek, O’na ibadetler ifade edilmektedir. Hız. Peygamber’in geceleri ayakları şişene dek namaz kıldığı rivayetine de yer verilmiştir.

2.5.1.10. Kulak

“...Hāzret-i Risālet -‘aleyhi’s-selām- şaħābeyi –radıya’llāhu ‘aleyhim ecma‘in- atlar üzerinde şābitlerdür...”^[43b]

Şârih, ashâb-ı kirâmı medehederken, onların atlar üzerinde dimdik durduklarından bahsetmektedir. Şârihe göre onların, atlar üzerindeki dimdik duruşları atın kulaklarının bağlanması veya eğrinin sağlamlığı ile ilgili değildir. Müslüman yiğitlerin, ağaçlar gibi dik duruşları, onların güçlü iradelerinden, azim ve cesaretlerinden ileri gelmektedir.

2. 6. Tabiat ve Eşya

2.6.1. Madenler (Değerli Taşlar)

2.6.1.1. Altın

Sarı rengi ve kıymetli olması nedeniyle Klasik Edebiyat'ta ismi en çok geçen madenlerden biridir. Türkçe "altın" kelimesinin Farsça karşılığı "zer", Arapça karşılığı ise "zeheb"tir. Bu değerli maden, aynı zamanda para ve süs eşyası olarak kullanılmaktadır. Geçmişte sikke olarak kullanıldığı da bilinmektedir."¹⁵²

"... Ve ma' den, kân ma' nâsınadur ki andan eşyâ-i ma' deniyye hâşıl olur; altun ve gümüş gibi."^[19a]

Şarih madenler hakkında bilgi verirken incinin altın ve gümüş gibi değerli bir maden olduğunu söylemiştir.

2.6.1.2. Gümüş

Eski divan şiirinde en çok kullanılan kıymetli madenlerden ve süs eşyalarından biri de gümüştür. Divan şiirinde daha çok Farsça karşılığı olan "sîm" sözcüğü kullanılmıştır. Değeri ve beyazlığı nedeniyle birbirinden farklı teşbihlere ve konulara malzeme oluşturmuştur. Eskiden para olarak da kullanılan madenlerden biridir. Şiirlerde sevgilinin teni ve yüzü, beyazlığından ötürü gümüşe benzetilmiştir. Gümüş, aynı zamanda saflığın ve temizliğin sembolü olarak kullanılmıştır.¹⁵³

"Altun gümüş aña dirler idi gel

Ol gösterirdi el çeküp andan re'feti"^[12a]

Yukarıdaki kısımda Hz. Peygamberin dünya malı olan altın ve gümüşe tamah etmediği, onun bu tarz dünyevi teklifleri elinin tersiyle ittiği ifade edilmiştir.

¹⁵² Hasan Aktaş, *Çağdaş Türk Şiirinde Sosyal Hayat*, 357.

¹⁵³ Aktaş, *Çağdaş Türk Şiirinde Sosyal Hayat*, 358.

2.6.1.3. İnci

“Genellikle bazı kavkılı deniz hayvanlarının ve özellikle sadef denilen deniz hayvanının içerisinde oluşan değerli, küçük, sert, sadef renginde süs tanesidir.” Klasik şiirde daha çok Arapça dürr sözcüğü ile ifade edilmiştir. En çok sevgilinin dişleri ve âşığın gözyaşları inciye benzetilmiştir. Şiirlerde Hz. Muhammed’den “dünyanın incisi” diye bahsedildiği de olmuştur.¹⁵⁴

“Fe’ d-dürrü yezdâdü ħusnen ve’hve muntazımün

Ve leyse yenķusu ķadren ğayra muntezimi”

“... Ve şöyle kim muntazam daħi olmasa anuñ ķadrine naķz daħi lâzım gelmez.”^[31a]

Şâir, Hz. Peygamber’in mucizelerinden bahsettiği bölümde, onun mucizelerini oluş sırasına göre anlatmayı muntazam bir şekilde dizilmiş inciye benzettikten sonra ekleyerek; nasıl ki inci madeni muntazam şekilde dizilmese de değerinden bir şey kaybetmezse, Hazret-i Nebî’nin mucizelerini sırasına göre aktarmamak, O’nun faziletinden ve mucizelerinin büyüklüğünden bir şey eksiltmez, der.

2.6.1.4. Sedef

İncinin yetişmesine sebep olan istiridyenin sert ve şeffaf kabuğuna denir. İnci kelimesinin geçtiği şiirlerde incinin kaynağı olarak ifade edilir. İncinin oluşmasına sebep olan sadef, nisan ayında denizden sahile çıkar ve nisan yağmuru yutarmış; yutulan bu yağmur tanesi inciye dönüşürmüş. Klasik edebiyatta bu özellikleriyle ale alınan sadef, çağdaş şiirde daha çok süsleme eşyası olması yönüyle zikredilmektedir.¹⁵⁵

Hz. Peygamber’in mübarek dudaklarından dökülen sözleri, sadef içinde parıldayan inciye benzetilmiştir:

“... Ya’nî anuñ kelimâti incü gibidür ki şedef içinde ola ki, iki ma’denden ħâşıl olur ki birisi zaman-ı şerîfi ve biri laĳifidür.”^[19a]

2.6.2. Kozmik Âlem

“İçinde yaşamakta olduğumuz yerküre genellikle kâinât, dünya, cihân, âlem ve evren gibi isimlerle anılır. Klasik Türk şiirinin kâinata bakış açısını genellikle tasavvufa ait bilgi teorisi belirler. Tasavvuf öğretisi cihanı Allah’ın bir tecellisi olarak gösterir. Bunun için dünya büyük bir insan (âlem-i kübrâ), insan ise küçük bir dünya (âlem-i suĳrâ)

¹⁵⁴ Aktaş, *Çağdaş Türk Şiirinde Sosyal Hayat*, 367.

¹⁵⁵ Aktaş, *Çağdaş Türk Şiirinde Sosyal Hayat*, 368.

olarak telakki edilir.”¹⁵⁶ Kozmik âlemlerle insan yakından ilişki içerisindedir çünkü insanın anlaşılması âlemin anlaşılmasıyla; âlemin anlaşılması da insanın anlaşılmasıyla mümkün olacaktır. İnsanla âlemi birbirinden ayrı şeyler gibi düşünmemek gerekir. Nitekim insansız bir evren nasıl anlamsız kalacaksa; yaşanılacak bir âlemi olmayan bir insan da öyle anlamsız olacaktır.¹⁵⁷

2.6.2.1. Âlem

Allah dışındaki her şeydir. Kur’ân’da, âlem sözcüğünün çoğulu olarak âlemin kelimesi 73 defa geçmiştir. Âlemin sözcüğü, kâinat ve insan topluluklarına karşılık gelmektedir.¹⁵⁸

Ol bir Habîb’dür ki katı korğular için

Mecmû‘-ı ‘âlem andan umarlar şefâ‘atî^[13a]

Yukarıdaki beyitte peygamberler de dahil tüm Müslümanların, Hz. Peygamber’den şefaata umduğu ifade edilmektedir.

Şârih eserinin bazı yerlerinde Yüce Allah’tan bahsederken, “Alemlerin Rabbi” terkiibini kullanmayı tercih etmiştir:

“...el-muvaffâk min ‘indillâhi Rabbi’l-‘âlemîn.”^[1b]

2.6.2.2. Cihân

Farsça bir kelime olan cihânın sözlük anlamı dünya ve âlemdir. Divan edebiyatında cihân kavramıyla alakalı pek çok tamlama kullanılmıştır. Tasavvuf ilim dalında cihân kelimesinin özel bir manası vardır. Tasavvufta, tecellinin gerçekleştiği ilk makam cihândır ve bu makam çok renkli, bir ilahî emir âlemdir.”¹⁵⁹

Ol kim ol olmaya idi olmazdı cihân

Dünyâya niyete da‘vet ideydi zarûretî^[12b]

Yukarıdaki ifadelerde cihânın varlığını Hz. Peygamber’in varlığına borçlu olduğu söylenmektedir.

¹⁵⁶ Hasan Aktaş, *Kozmik Âlem*, 23.

¹⁵⁷ Aktaş, *Kozmik Âlem*, 24.

¹⁵⁸ Editörler: Selçuk, Mualla – Albayrak, Halis – Antes, Peter – Heinzmann, Richard – Thurner, Martin, “Âlem”, *İslamiyet-Hıristiyanlık Kavramları Sözlüğü*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 2013), 1:49.

¹⁵⁹ Aktaş, *Kozmik Âlem*, 29.

2.6.2.3. Dünya

“Mutasavvıflar dünyayı insanı Allah’tan uzaklaştıran ve gaflete düşüren mal, menfaat, itibar, mevkî, hırs, şan ve şöhret tuzağına düşüren bir yılan, zehire, cadıya ve fahişeye benzetirler.”¹⁶⁰

“Ve keyfe ted‘ū ile ‘d-dünyā zarūretü men

Levlāhü lem taḥrucı ‘d-dünyā mine ‘l-‘ademi”^[12b]

Yukarıdaki beyitte Hz. Peygamber’în üstün özellikleri medhedilirken, dünya ve dünya zenginlikleri yerilmiştir.

“Kevneyn” sözüğünün anlamı şu şekilde verilmiştir: “*El-kevneyn*, dünyā ve ahiretdür.”^[12b]

“Fe-keyfe yüdrükü fi ‘d-dünyā ḥakikatühü

Ḳavmün niyāmün tesellev ‘anhü bi ‘l-ḥulumı”^[16b]

Bu beyitte Hz. Peygamber’i rüyada görüp teselli olanlar zikreden şâir şöyle demektedir: Rüyada görülmesiyle dahi, insanları bu denli mesud kılan ya bir peygamber, gerçekte görünmesiyle kim bilir nasıl mutluluk vermiştir!

2.6.2.4. Yıldız

“Fe-innehü şemsü fażlin hüm kevākibühā

Yużhirne envārehā li ‘n-nāsi fi ‘z-zulami”^[17b]

Bu beyitte Hz. Peygamber, ışığıyla herkesi aydınlatan güneşe benzetilirken, diğer peygamberler de onun ışığını gece karanlığında insanlara saçan yıldızlara benzetilmiştir.

2.6.2.5. Ay

Şâir İsrâ hâdisesine telmihte bulunmuş ve Hz. Peygamber’in bir gece Mescid-i Haram’dan Mescid-i Aksa’ya gidişini, ayın etrafını aydınlatarak gidişine benzetmiştir:

“Sen Mescid-i Ḥaram’dan Mescid-i Akşa’ya seyr eyledüñ. Niteki mütercim buyurur: Ayuñ on dördüncü gicesinde ey zulmetde olan ḳarañu gice seyr eyledi idi.”^[36b]

“Akşemtü bi ‘l-ḳamer ‘i-l-münşakḳi inne lehü

Min ḳalbiḥi nisbeten mebrūrate ‘l-ḳasemi”^[26a]

¹⁶⁰ Aktaş, *Kozmik Âlem*, 30.

Bu beyitte şâir, İnşirah Sûresi'nde ifade edilen Hz. Peygamber'in göğsünün Allah tarafından yarılıp açılması olayına ve ayın yarılması mucizesine telmihte bulunarak; Hz. Peygamber'in aya benzediğine dair yine ay üzerine yemin etmiştir.

"... Hazret-i Risālet'ün yanına gelüp eyitdiler ki: "Eger sen nübüvvet da' vāsında şādık iseñ bu on dördüncü^[26a] gicenüñ ayını iki pāre eyle Yā Muḥammed" didiler."^[26b]

Şâirih, müşriklerin Hz. Peygamber'e gelerek, ayı ikiye ayırması talebinde buldukları rivayete yer vermiştir. Hz. Peygamber Allah'ın izni ile bir mucize göstererek ayı ikiye ayırmıştır. Bu olay, kaynaklarımızda "Şakk-ı Kamer" terkihiyle yer almaktadır.

2.6.2.6. Güneş

"Kad tünkiru'l-aynu dav'eş-şemsi min remedin

Ve yünkiru'l-femü ta'me'l-mā'i min seḡami

Ya'nī az olur ki nice göz güneşüñ^[35b] şu'lesini inkār eyler. Lākin gözi zahmetlü olduğı ecludendür ve nice ağız daḡi şunuñ ta'mına inkār eyler; lākin meriz olduğı sebebdan aḡzunuñ lezzeti yoḡdur. Ol cihetden şu'nuñ lezzeti yoḡdur şanur."^[36a]

Şâir bu beyitte gözleri görmeyen birinin güneş yoktur demesi ya da farklı tatları ayırt edemeyen bir hastanın su diye bir şey yoktur demesi, nasıl ki kabul edilemezse İslâm hakkında da hakikati reddedenlerin söylemleri kabul edilemez, der. İnkârcıların hakikati görememesi, hakikatin olmadığı anlamına gelmemektedir.

"Ke'ş-şemsi tezharu li'l-ayneyni min bu'udin

Şaḡireten ve tüküllü't-ḡarfē min emem^[16b]

İmâm Bûsîrî bu beyitte Hz. Peygamber'in uzaktan bakıldığında güneşin tıpkı doğarken ve batarkenki hali gibi küçük görünse de aslında büyük olduğunu söylemiştir. O bu cümleleriyle Hz. Peygamber'in sıradan bir insan gibi görüldüğünü ancak onu yakından tanıyanların ve bilenlerin onun ahlakındaki kemâliyeti fark edebileceğini ifade etmektedir. Zaten Hz. Peygamber'i diğer insanlardan üstün kılan da ahlakının güzelliğidir.

2.6.3. Zaman ve Zamanla İlgili Unsurlar

"Tahrīran fī evāil-i şehri zi'l-ḡa'deti'ş-şerif. Sene şemānin ve seb'ine ve elf. Fakīru'n-na'if el-müznibü'l muḡtāc ilā raḡmeti'llāhi te'ālā."^[48a]

Şârih temmet kaydını bu şekilde vermiştir. Zilkade ay takviminin Şevval'den sonra, Zilhicce'den önceki ayıdır. Haram aylardan biri olan bu ay, hicri takvimin on birinci ayıdır.

“...Ve himmetlüliginde dehr gibidür. Ya ‘nî tül-i zaman gibidür.”^[18a]

Şerhte zaman kavramına farklı karşılıklarıyla beraber yer verildiği görülmüştür. Örneğin, yukarıdaki kısımda zaman kelimesi yerine dehr kelimesi tercih edilmiştir.

Hz. Peygamberin viladetiyle beraber Mecûsîlerin bin yıl yanan ateşinin söndüğü ifade edilmiştir: *“Ya ‘nî rivāyet olunur ki, Fars t̄ā’ifesinden Mecûsîler vardı ki oda t̄aparlardı. Şöyle ki biñ yıl vardır ki ol kavm-şūmuñ odları yanardı.”^[20a]*

Şerhte haram ayların isimleri verildikten sonra bu ayda yapılması yasak olan şeyler üzerinde durulmuştur: *“Ve eşhuru’l-ḥurum Zî’l-ka‘de ve Zî’l-ḥicce ve Muḥarrem ve Receb aylarıdır ki bu dört ayda ehl-i ḥarb cenk ve kıtāl itmeyi kendülere ḥarām kılmışlardı.”^[40a]*

“...Fi’l-ḥāl baña şıḥḥatü ‘āfiyet yetişüp ol şabāḥ evümden çıkup bāzāra vardum. İttifāk bir dervîş baña gelüp eyitdi ki: ‘Yā seyyidî, ol Ḥazret-i^[2a] Risāleti medḥ itdügüñ kaşideyi ben eşitmeklik isterem anı baña ta‘lîm eyle’ didi.”^[2b]

Şerhin baş kısmında, İmâm Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürde'yi yazmasına sebep olan rüyayı gördüğü gecenin sabahı dışarı çıktığında, karşılaştığı bir dervîş ile arasında geçen konuşma hakkında bilgiler verilmektedir.

“İttifāk Ḥazret-i Risālet’üñ -‘aleyhi’s-selām- mübārek vilādi vaḳi‘ olduğı gice, ol od söyündi ve t̄ā’ife-i mezkûrenüñ üzerlerine envā‘-i bü’s ü niḳam vāki‘ oldı...”^[20a]

Yukarıda Hz. Peygamber'in doğduğu gece, inanmayan insanların kalbine düşen korkudan bahsedilmiştir.

“...Gice yatup menāmumda...”^[2b] İmâm Bûsîrî, şiirini yazmaya başlamadan evvel, bir gece rüyasında Hz. Peygamber'e Kasîde-i Bürde şiirini okuduğunu, bunun üzerine Hz. Rasûl'ün hoşnut olarak, onun sırtını sıvazladığını söyleyerek, bu şiiri yazma öyküsünü anlatmıştır.

“...Mi‘rāc gicesinde semāvāta çıkup ve anda mebit idüp menzile-i rafî‘a bulup Allah Te‘ālā -cellet ‘azametühü- katında muḳarreb bulduñ, bi ḥasbi’l-ma‘nā ola bi ḥasbi’l-mekān olmaya.”^[37a]

Burada Hz. Peygamber'in önce Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya yolculuğu ardından da Mirac denilen semaya yükselişi rivayetine yer verilmiştir.

“... Ve eraḳ seher ma‘nāsınadır ki sen uyanmaz idüñ dimekdür.”^[5b]

Sabah gün doğmadan önceki zaman dilimine seher denir. Âşığın sahip olduğu büyük aşk duygusu sebebiyle uykusuz kalmasına değinilirken seher anlamına gelen “eraḳ” sözcüğü tercih edilmiştir.

2.6.4. Su ile İlgili Unsurlar

“... Ebeden ki anıñ in‘āmi baħrinden bir avuc Şu alan ve anuñ ‘ulümü yağmurından daħi bir ƙatre alalar.”^[14a]

Burada Hz. Peygamber'in kerem ve hikmetinden; diğer tüm peygamber ve velî kulların nasiplenmek istediği su kavramı üzerinden ifade edilmiştir. Hz. Peygamber'in kerem ve hikmet deryasından alınan bir damla veya bir yudum su; aslında Kur‘ân'dan alındığı için az değil deryaya, ummâna bedeldir.

“Ve bân bir ağaçdur ki ra‘nālıđı için anı maħbūbuñ ƙaddine teşbih iderler. Aña Türkçe Őorgun ağacı dirler ki deñiz kenārına ƙarīb yirlerde olur.”^[5b]

Kokusu ve zarifliği ile bilinen bân isimli ağacın deniz kenarına yakın yerlerde yetiŐtiđi ifade edilmiştir.

2.6.5. Toprak ile İlgili Unsurlar

“Ve Bedr daħi bir ƙuyunuñ adıdur ki ol ƙuyunuñ cevānıbında ğazā-yı azīme olunmuşdur ve Uhud daħi bir tađıñ adıdur ki ol tağda daħi ğazā-yı ekber olmuşdur...”^[41b]

Hz. Peygamber'in bizzat katıldığı savaŐlardan biri Uhud SavaŐı'dır. Bu büyük savaŐta Hz. Peygamber'in mübarek dişi kırılmıştır. Bedir SavaŐı ise Uhud'dan önce Bedr kuyusunun yakınlarında Mekke'li müşriklerle yapılan bir diğer büyük savaŐtır.

“Em hebbeti‘r-rīhū min tilƙā‘i kāzimetin

Ve evmeğa‘l-berƙu fi‘z-zalmā‘i min idami”^[4b]

Şâir, gözünden kanlı yaşlar deökülen âŐıđa, ağlamasının nedenini, Medine Őehrinden yel mi esti yoksa İdam dağı taraflarından Şimşek mi ƙaktı diye sorarak öğrenmek istemektedir. İdam'ın sevgiliye yakın bir yerde olduğu düşünölmektedir.

“Ke-ennehüm heraben ebťālū Ebrehetin

Ev ‘ askerün bi’l-ḥaşā min rāḥateyhi ramī’

Yukarıdaki beyitte *ḥaşā* sözcüğüyle kast edilenin ufacık taşlar olduğunu belirten şârih, Kâbe’yi yıkma arzusu ve niyetiyle gelen Ebrehe’nin, Allah tarafından gönderilen küçük taş parçalarına maruz kalarak canını zor kurtardığı rivayetine telmihte bulunmuştur.

2.6.6. Bitkiler ile İlgili Unsurlar

“... *Ve Selem bir ağaçdur...*”^[4a] Burada “Selem” ile kastedilenin Hz. Peygamber’in ayak bastığı topraklar olduğu düşünülmektedir.

“... *Aña Türkçe şorgun ağacı dirler ki deñiz kenārına qarīb yirlerde olur.*”^[5b]

Bân ismindeki ağacın Türkçe karşılığının “Sorgun” olduğunu söyleyen şârih, bu ağacın deniz kenarına yakın yerlerde yetiştiğini ifade etmektedir.

“... *Ve ‘anem kızıl söğüt ağacına dirler ki aña Farsī’de “bīd-i ṭaberī” dirler.*”^[6a]

Türkçe’de söğüt ağacı olan ağacın Arap dilinde karşılığı ‘anemdir. Bu ağaca Farsça’da “bīd-i ṭaberī” denilmektedir.

“... *Ey Ağaçlar! Allah Teāla’nuñ Ḥazretinüñ izniyle yerüñizden kopup gelüp benim risāletime şehādet eyleñ*” diyince, *ağaçlar yirlerinden kopup ve Ḥazret-i Risālet’üñ önüne gelüp, bülend-avāz ile: “Sen āḥir zamānuñ ḥaḳ peygamberisin yā Resūla’llāh!”* diyüp *Ḥazret*^[25a] *Nebi’nüñ nübüvvetine ve risāletine şehādet eyleyüp secde eylediler...*^[25b]

Hz. Peygamber, Allah’ın izniyle ağaçlarla konuşma mucizesi gerçekleştirmiştir. Öyle ki ağaçlar oldukları yerden ayrılarak, Hz. Peygamber’in yanına kadar gelmiş ve O’nun peygamberliğini dille ikrar etmişlerdir. Bu mucizeye şahit olan müşrikler ise şaşkınlıklarını gizleyememişlerdir.

“Tühdi ileyke riyaḥu’n-naşri neşrahümü

Fe-taḥsibü’z-zehre fi’l-ekmāmi külle kemī^[43a]

Ekmâm’ın çiçek goncası anlamına geldiği ifade edilmiştir.

Şârih, Hz. Peygamber’in yaratılışındaki güzelliği şu teşbihle dile getirmiştir: “... *Ya’nī ol Ḥabību’llāh gāyetde leṭāfetde çiçek gibidür...*”^[18a]

Hz. Peygamber döneminde bir zaman kıtlık hakim olmuş, topraklar sebze-meyve vermez olmuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber Allah’a duâ ve niyazda bulunmuş ve şehre yağmurlar yağmaya başlamış, topraklar canlanmıştır. Yukarıda Hz. Peygamber’in

mucizelerinden biri olan bu mucizeye yer verilerek; Hz. Peygamber'in hem madden hem de mânen insanları ihya ettiğine vurgu yapılmıştır:

"... Hazret-i Risālet'üñ da'veti ve ziyāfeti sene-î^[29b] şehbāyı ile ihyā eyledi ki hattā ol yıl a'şuri'd-dühüm, ya'nī karañulıķ zamānlar içinde bir gurreye müşābih oldı..."^[30a]

2. 6. 7. Hayvanlar ile İlgili Unsurlar

"Men lī bi raddi cimāhin min ğavāyetihā

Kemā yerüddü cimāhu'l-ħayli bi'l-lücümü"

Şiirde ismi geçen hayvanlardan biri attır. Şârih katırların güçlü olanlarına at dendiğini söylemiştir: *"El-cemāh'ül-evvelü'n-nefs-i lücüddur ki dāim oneķü ola ve cemāh'ul-ħayl atlaruñ ve ğaturlarıñ yavuzıdur ve'l-ğavāye nefsi emmāreniñ dalāletidür."^[8a]*

"... Ya'nī aşhāb-ı Resūlu'llāh şiddet-ile ceng iddiklerinde, keferi fecerenün gönülleri ğorğularından tayerān olup uçdılar. Pes ol kefereniñ gönülleri fark itmez ki tā'ife-i bahādurlar cemā'atı mıdır, yoksa mevtiler cemā'atı müdür? Ya'nī ğuzı sürüsini dağı bahādurlar cemā'atı şānurlardı, ğāyetde ğavflarından."^[43b]

"Ve tecim ey yeğâfü ya'nī ğorğarlar ve yani kimesne ki ol kimesnenüñ nuşreti Resūlu'llāh ile olur eger ol kimesneyi arslanlar makāmında iken görseler idi; ol arslanlar ol kimesneden ğorğar idi."^[44a]

Yukarıda İslam düşmanlarının, ashâb-ı kirâmın heybeti ve haşmeti karşısında çok şaşırıp kuzu ile aslan gibi diğeri hayvanları ayırt edemez hale geldiği ifade edilmiştir. Bu söylemden maksat, ashâbın gücü karşısında müşriklerin aşırı şaşkınlık ve hayretidir.

Leys ve esedin aynı manaya geldiği (aslan) söylenmiştir. Şârih şibl sözcüğünün de aslanın yavrusu manasına geldiğini eklemiştir. *"Ve leys, ve esed dağı bir ma'nāyadır. Ve eşbāl, cem'-i şibl'dür ki arslanıñ yāvrusına dirler..."^[44a]*

"Nebzen bihi ba'de tesbihin bi-batnihimā

Nebze'l-müsebbihi min aĥşā'i mültakimi"^[24b]

Yukarıdaki beyitte bir an öfkesine kapılarak Allah'ın emrini çiğneyen ve bir balık tarafından yutulan Hz. Yûnus peygamber kıssasına telmih vardır.

"Zannu'l ħamāme ve zannu'l 'ankebūte 'alā

Ħayri'l-beriyyeti lem tensüc ve lem teħumı"^[27a]

Bu beyitte Hz. Peygamber ile Hz. Ebu Bekir'in hicret yolculuğu esnasında mağaraya sığınmaları olayına telmihte bulunulmuştur. O ikisinin gizlendiği mağaranın ağzına bir örümcek ağ örmüş ve onları korumuştur.

“Yā hayre men yemmeme'l-‘āfūne sāḥatehū

Sa‘yen ve fevka mütūni'l-eynuḳı'r-rusūmi”^[36a]

Beyitte geçen “eynuḳ” sözcüğünün anlamını şârih, nāḳanın çoğuludur diyerek vermiş, nāḳanın da dişi deve demek olduğunu söylemiştir.

Aslanın sesinin koyunları ürküttüğü gibi, Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderileceği haberi de inanmayan insanları ürkütüp, korkutmuştur. Bu beyitte Hz. Peygamber'in geleceği haberi aslanın kükreyişine benzetilerek, inanmayan insanlar da otlakta otlayan koyun sürüsüne benzetilerek edebi sanat yapılmıştır:

“... Ḥāzret-i Risālet'ūñ verilmekligūñ aḥbārı, a‘dānuñ gönüllerine yetişdikde eyle ḳorḳutdı ki, şol şavt-ı ḥafî ki ḳoyun sürüsinden bir cemā‘ati ‘alel-gaflet ürküdüp ḳāçurduğı gibi.”^[39b]

“Veddū'l-firāre fe-kādū yağbiṭūne bihî

Eşlā‘e şālet me‘a'l-‘ıḳbāni ve'r-raḥimi”^[40a]

“İkbân” ve “rahme” kuş çeşitleridir. Bu beyitte Müslümanlar karşısında hezimete uğrayan düşman ordusunun, yırtıcı kuşların ağzındaki etleri gördükçe, korkularının arttığından bahsedilmektedir. Ashâb-ı kirâm övülürken, onların karşı safında cenk edenlerin aciziyeti ve güçsüzlükleri gözler önüne serilmiştir. İmâm Bûsîrî kuru bir anlatım yapmak yerine, sözlerini edebi sanatları en mükemmel şekliyle süslemiştir.

BÖLÜM 3: SA'DU'LLÂH HALVETÎ'YE ATFEDİLEN ANONİM KASÎDE-İ BÜRDE ŞERHİ

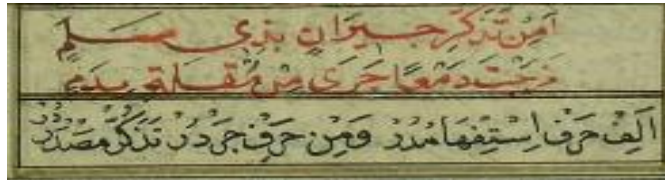
3.1. Sa'du'llâh Halvetî'ye Atfedilen Anonim Kasîde-İ Bürde Şerhi'nin Nüshaları

“Sa'du'llâh Halvetî'ye Atfedilen Anonim Kasîde-i Bürde Şerhi”nin transkripsiyonlu-tahkîkli metnini iki nüshaya dayanarak hazırladık. Nüshalar arasında ciddi yazım farkları olmamakla beraber bazı yazım farklılıkları söz konusudur. Metinde esas alınan nüsha Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan Fatih nüshasıdır. Fatih nüshasında yer almayan bazı cümleler Gaziantep Kütüphanesi'nde kayıtlı olan nüshasından yararlanılarak tamamlanmıştır. İki yazma eserden Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı olanı metin içinde normal parantezle ^(2a) gösterilirken, Gaziantep Kütüphanesi'ndeki köşeli parantezle ^[2b] gösterilmiştir. Nüshalar hakkında değerlendirmelerimizi, eldeki imkânlar dolayısıyla, eserlerin bilgisayar ortamına aktarılan pdf formatındaki görüntüleri üzerinden yaptık.

A. Süleymaniye Kütüphanesi Nüshası, Fatih 3976, 47 vr.

Fatih nüshasının; yeşil ciltli miklepsiz, bir kanadı olmayan cilt kabı vardır. Cildin üzerinde herhangi bir süsleme yoktur. Eserin bazı varaklarında su veya başka bir sebepten olduğu düşünülen sarı lekeler mevcuttur. Bu lekelerin ^{15b} itibariyle yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. Lekeler daha çok varakların üst kenar kısımlardadır. Nüshada zahriye sayfasından sonra vikaye sayfasına yer verilmemiştir. Kasîde-i Bürde'nin beyitleri, 132.beyte kadar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. 132. Beyitten sonra ise beyitlerin ve şârihin önemli gördüğü düşünülen bazı cümlelerin altı kırmızı kalemle çizilmiş ancak siyah mürekkeple yazılmıştır. Metnin tamamı nesih yazıyla ve harekeli olarak yazılmıştır. Genel olarak her bir varaktaki satır sayısı 19'dur. Beyitler öncelikli olarak lügat ve sarf cihetiyle incelenmiş, sonrasında nahiv ilmi cihetiyle ele alınmıştır. Şerh sonuna kadar altın yaldızlı yuvarlak durak işaretleri kullanılmıştır. Tüm varaklar altın yaldızlı kenarlıklarla çevrelenmiştir. Yazma eserin en son alt kısmında müstensih imzası yer almaktadır. İmzada Halil el-Beşiktâşî yazmaktadır.

Eserin başı:

B. Gaziantep İl Halk Kütüphanesi Nüshası, Nu. 364, 61 vr.

Kasîde-i Bürde bir beyit hariç nüshanın başından sonuna kadar koyu pembe mürekkeple yazılmıştır. O bir beyit siyah mürekkeple yazılmış ancak önüne pembe mürekkeple “Beyt” başlığı konmuştur. Siyah mürekkeple yazılan bir başka Kasîde-i Bürde beytine yer verilmemesinden yola çıkarak söz konusu beytin sehven siyah mürekkeple yazıldığı kanaatindeyiz. Yine her beytin sonunda yer alan “tercüme” başlığı pembe mürekkeple yazılmıştır. Metnin yazı türü nesihdir. Harekesiz olarak yazılan şerhin son varaklarının suya maruz kaldığı düşünülmektedir. Özellikle 138. beytin yer aldığı varaktan itibaren metnin okunması, sayfadaki su izleri nedeniyle güçleşmiştir. Varaklar 17 satırdan oluşmaktadır. Her beytin önce sarf ve belagat yönünden incelemesi ve tahlili yapılmış ardından sözdizimsel izahlarına geçilmiştir. Bazı beyitlerin şerhi diğerlerine nazaran daha kapsamlıdır.

Eserin başı:

الف حرف استفهام در و من حرف جر در تذکره مصدر در
 معنای استقدیر حیران جمع جار در که جار قوشی معنی
 در و ذو صاحب معنی در که حاله رفعی و او یله و حاله
 نصبی الف ایله و حاله جری یا ایله اولور که جاء فی ذو
 مال و رایت ذامال و مررت یذی مال دیرن و سلم
 براغچدر و دمع کوز یا شیدر و مقله کوزک تمام اغنه
 و قراسنه دیر لر و بینک معنای اولدر که شاعر انار الله
 برهانه کند و نفسنه خطاب ایدوب ایدر که ای کنه
 سن که بو کوزک یا شنی قانه قرشدورب کوزکدن اقدیرن
 اول اغاجک صاحبی اولن و اول مکانده ساکن اولن
 یارانکی اکوب و تذکر ایتد و کلد غیدر نت کیم مترجم بیورر
 ترجمه عادتکی اددکی ذی سلمده کی اهلی و جیرتی کیم
 قان یا ش اغلق کوزوک اولدی ^{عادت} **أَمَّ هَبَّتِ الرَّيْحُ مِنْ تَلْقَاءِ**

Eserin sonu:

۱۹۸

رسالت صلی الله تعالی علیه وسلم است او زرنیه وانکه
 الرواحیاب و بیای او زرنیه دایما سندن و اصل اولان
 صلوة بولوطرینه اذن ویرمادامکه ریح مباح صور^{غونا}
 اغاجک اطرافنی میل اندرکجه و دخ اولونی اغاه
 و صار و ایله مختلط اولان دوویه حجاج قافلہ سنک
 حوائند لری نغمه لری طرب و شاذ بلیق ویردکجه
 اذن وین اول بولوطر متوالیا الیوم انقیام صلاحی
 انکه او زرنیه یغذوری و اقیدیجی اولسون
ترجمه مادامکی اغاج بود اعن ویرد در صبا
 یا خود سوند در دوی جاری نغمتی و عدا بیارها
 ثم الرضی عن انبی بکر و عن عمر و عن علی و عن عثمان
 ذی الکریم و انقلبتا علیها ایضا و قادیها و اشخ
 لیسامعها بالجود و الکریم

3. 2. Şerh Metninin Kuruluşunda Takip Edilen Yöntem

Türkçe Bazı Ekler ve Kelimelerin İmlâsı

a. Görülen geçmiş zaman birinci ve ikinci şahıs ekleri dudak uyumuna bağlı olarak okunmuştur:

ücrete tutmadım anı (28a)	bir civāra yetişdim (28a)
şānaydñ budakları (25b)	‘ āşıq olduñ (7a)
bulduq ümem içinde (39a)	ıqrār ider misiñiz? (26b)

b. Görülen geçmiş zaman eki, -dl üçüncü şahıslarda düz ünlülü olarak okunmuştur:

‘ āciz eyledi (16a)	görmüş idi (23a)
---------------------	------------------

c. Öğrenilen geçmiş zaman eki dudak uyumuna bağlı okunmuştur:

zāhir olmamışdı (17b)	zāhib olmuşlardı (33a)	rāzı olmuşlardur (17a)
-----------------------	------------------------	------------------------

d. Geniş zaman ekleri -Ar, -Ir, -Ur dudak uyumu olmadan yazılmış birkaç örnek dışında dudak uyumuna bağlı kalınarak okunmuştur:

korqar idi (44a)	aqıdursın (4a)
ol bulur andan (46b)	bilirsın (10b)

e. Birinci ve ikinci şahıs iyelik ekleri dudak uyumuna bağlı olarak okunmuştur:

derdüm kesilmedi (7a)	sünnetin (11b)
-----------------------	----------------

f. Teklik üçüncü şahıs iyelik eki -I, daima düz ünlülü yazılmıştır:

kāfirlerüñ gözinde (27a)	gökyüzinüñ kenārlarıdır (23a)	anuñ düşinden (28b)
--------------------------	-------------------------------	---------------------

g. Teklik ikinci şahıs eki, -sIn düz ünlülüdür:

inkār eylersin (6a)	çiçek şanursın (43a)	gözünnden aqıdursın (4a)
---------------------	----------------------	--------------------------

h. Zarf-fiil eki -Up daima yuvarlak ünlülü olarak yazılmıştır:

tezekkür idüp (4b)	ışqdan ayılup (5a)	oq atup (9a)
--------------------	--------------------	--------------

i. Zarf-fiil eki -IcAk dar ünlülü olarak yazılmıştır:

zuhūr bulıcağ (17b) seyl gelicek (30a)

i. Soru edatı düz-dar ünlülü olarak yazılmıştır:

toğdı mı (23b) cemā^c ati müdür (43b)

j. Bildirme eki dudak uyumuna bağılı olarak yazılmıştır:

^c ibāretdür (44a) çiçekleriñdir (46b)

Ekin arkaik biçimi dUrUr ise ayrı yazılmıştır:

beşer dürür (17a) kerem dürür (31b)

k. İsimden isim yapma +IU e eki yuvarlak ünlülü yazılmış ve okunmuştur:

örtülü olduğı (30a) tatlu gelür (9b)

nice çok dertlülere (29a) gizlü(38b)

l. İlgi eki +Uñ daima dudak uyumuna göre yazılmıştır:

Hzret-i Resūlu'llāhıñ (2b) pādişāhlarıñ (45a)

m. –In eki daima dudak uyumuna göre yazılmıştır:

recā olunur (13a) tebessüm olunur (19a)

n. Sesli ile biten sözcüklere eklenen belirtme hali ekini y harfi ile değil de hemze ile gösterilmiş olduğı halde, okunuşta farklı bir şeyle karıştırılmaması için kaynaştırma harfi ile yazılmıştır:

vākı^c a-i laṭıfeyi (2b) medḥ itdügün ḫaşıdeyi (2b)

o. Gece, yer, deyü, etmek, vermek vb. Türkçe sözcükler metin içinde yazıldıkları gibi; gice, yir, diyü, itmek, virmek biçiminde alınmıştır.

gice gitdün (36b) ḫarīb yirlerde (5b)

Tañrı'dur diyü (15a) fark itmekdür (16b) añā virmişdür (29a)

ö. Türkçe kelimelerde vezin gereğı de olsa uzun ünlü kullanılmamıştır:

bu gözyaşını (4a) başıma indi (7b)

Arapça ve Farsça Bazı Terkip, Ek ve Kelimelerin İmlâsı

a. Arapça terkipler şu şekilde yazılmıştır:

müşevvişü'l-hâl (9b) seyyidü'l-kevneyni (12b) 'aleyhimü'l-la'ne (24a)

Ancak lafz-ı Celâl ile birleşen isimler harf düşmesinden ötürü farklı gösterilmiştir:

rađiya'llāhu 'anh (26a) Yā Resūla'llāh (37b)

b. Arapça ve Farsça ön ek ve ön edatlar kısa çizgili gösterilmiştir:

fī-ğavlin(12b) bā-vücūd ki (44b)

bi-ğablin (13a) bī-huşlğı (5a)

min-be'sihim (43b) fī-zātihidür (14b)

c. Farsça bir son ek olan -bân aşağıdaki şekilde çeviri yazıya geçirilmiştir:

sāyebān(26a)

d. Şeddeli kelimeler çift ünsüzle bitirilmiştir:

ğattı ism-i ħarfdur (33a)

Ħağğ Te'ālā (14b)

münşakğ olup (26a)

Tablo 1: Transkripsiyon Harfleri Tablosu

ء: ʾ	د: d	ع: ʿ
آ: ā	ذ: z	غ: ğ
ا: a, ā, e, ı, i, u, ü	ر: r	ف: f
ب: b, p	ز: z	ق: q
پ: p	ژ: j	ك: k, g, ñ
ت: t	س: s	ل: l
ث: ṯ	ش: ş	م: m
ج: c, ç	ص: ş	ن: n
چ: ç	ض: ž	و: o, ö, u, ū, ü, v
ح: ħ	ط: ṭ	ه: e, h
خ: ħ	ظ: ž	ی: ı, i, ī, y

3.3.Metin

El-ḥamdü li'llāhillezī ce'ale'n-nazme'l-intizāme'l-keḷām. Ve's-şalātü ve's-selāmü 'alā Muḥammedin seyyidi'l-enām ve 'alā ālihi'n-nizām ve aşḫābihi'l-kirām ve ba'd. Bu 'abd-i faḳīr ve rıkk-i ḫaḳīr ḳalīlü'l-bidā'a 'adīmü'l-berā'a Ḥazret-i faḫrū'l-'ārifin ḳutbü'l-vāşilīn el-muvaffaḳ min 'indillāhi Rabbi'l-'ālemīn. Şeyḫ Sa'du'llāh el-Ḥalvetī -es'ade'llāhū ceddehū ve ecedde sa'adehū- cenāblarından ḫüsn-i i'timād ve luḫf-i i'tikād ile ol server-i kā'ināt ve mefḫar-ı mevcūdāt -'aleyhi efdālü's-şalavāt ve ekmelü't-taḫiyyāt ḫazretlerinüñ medḫi bābında Ebü 'Abdi'llāh Muḥammed bin Ḥayyān el-Mışrī mevliden el-ma'rūf bi'l-Būşirī -berreda'l-lāhu mażca'ahūmñ- inşā itdügi Ḳaşīde-i Bürde dimekle ma'rūf olan Ḳaşīde-i mübāreke-i şerīfenüñ elfāz-ı 'acībe ve elḡāz-ı ḡarībesinden ma'nāsı ve zebān-ı Fārsī ile meşrūḫ olan şerḫinde feḫvāsı lisān-ı Türkī ile^[2a] şerḫ olunmaḡa müşāvere-i laṫīfe ile işāret-i şerīfe buyrulduḡı sebebeden mücerred müşir Ḥazretleri'nüñ yümn-i himmet ve ḫüsn-i ṫaviyyetleri ile bi-ḳaderi'l-vüś'i ve'l-ımkān ḳaşīde-i mezbūre şerḫ olunup lisān-ı Türkī ile manzūm tercüme eyleyen 'azīz mütercimüñ ḳaşīdesi daḫi her beytüñ muḳābelesinde bile ḳayd olundu. Ve bu ol ḳaşīde-i mübārekedür ki Ebü 'Abdu'llāh Muḥammed bin [Ḥayyān]^[61] el- Būşirī -nevvera'llāhū mażca'ahū- eydür: “Bu ḳaşīde-i ḡarrā ve ḳaşīde-i beyzānuñ inşāsına sebep oldur ki ittifaḳ baña ḫilt-i fālic 'ārız olup ne'üzü bi'llāhi min-zalike benüm nişf-ı endāmumu ḫareketden men'eyledükde Ḥazret-i Risālet -şalavātu'llāhi 'aleyhi ve selām- üñ medḫinde bir ḳaşīde inşā idüp ve anuñla Allāhu Te'ālā -cellet 'azametühū- dergāhına istişfā' idem diyü fikr idüp bu ḳaşīde-i şerīfenüñ inşāsına iştiḡāl olunup tamām olduḡdan şoñra gice yatup menāmumda Ḥazret-i Sulṫān-ı Enbiyā -şalla'llāhu 'aleyhi ve sellemi- gördüm ki gelüp mübārek eliyle meş idüp şıḡadı. Fi'l-ḫāl baña şıḫḫatü 'āfiyet yetişüp ol şabāḫ evümden çıkup bāzāra vardum. İttifaḳ bir dervīş baña gelüp eyitdi ki: “Yā seyyidī, ol Ḥazret-i^[2b] Risāleti medḫ itdügüñ ḳaşīdeyi ben eşitmeklik isterem anı baña ta'līm eyle” didi. Ḥālbuki ben bu ḳaşīdeyi ve bu vāḳı'ai laṫīfei ḫiçbir eḫade dimemiş idüm. Eyle olsa bu dervīşe ben eyitdüm: “Ḥazret-i Resūlu'llāh'uñ medḫinde ben ḳaşāyid-i keşīre inşā itmişemdür. Sen ṫaleb itdügüñ ḳanḳısıdur?” didüm. Dervīş-i mezkūr cevāb virüp eyitdi ki: “Ben maḳşūd idündigüm ol ḳaşīdedür ki anuñ evveli: *“Emin tezekkürü cırānin bizī selemin”*dür ki ben bunu dün gice menāmumda gördüm ki bu ḳaşīde-i 'adīmü'l-mişli Ḥazret-i Risālet -'Aleyhi's-selāmuñ- ḫuzūr u ḫubūr-efzālarında oḡudılar ve Ḥazret-i Nebi -'aleyhisselām- bu ḳaşīdeyi ḳılıç gibi ḫamāyıl

^[61] ḫayyān G: ḫubbān F.

idünmiş idi diyü cevâb virdükde ben daği bu kaşideyi dervîş-i mezkûre virdüm daği mûmâ-ileyh dervîş bu kaşide-i mezbûreyi alup gidüp benüm ile anuñ arasında olan mâ-vaқа' ai halka söyleyüp kaşide-i mezbûre beyne'n-nâs iştiḥâr bulup melikṭâhiruñ vezîri Şâhib Behâ'ü'd-dîn -ṭâbe şerâhü-nuñ hizmetine yetişüp Şâhib-i mezkûr kaşideyi benden istinsâḥ eyleyüp alup nezreyledi ki kaşide-i mezbûreyi her-bâr istimâ' eyledikde ayağ üzerine turup baş açuḫ diñleye idi. Ve bu vechile^[3a] Şâhib mezkûr kaşide-i mezkûreyi mu'azzez ü mükerrem tutup bunuñla kendü ehl-i beyti teberrük idüp bunuñ berekâtından maḳâşid-ı 'azîme-i diniyye ve meṭâlib-i dünyeviyyeye yetişüp bi'l-âḫire Şâhib-i mezkûruñ mevḳı'ı'nde vâḳı' olan Şâhib Sa'dü'd-dîn Fârûḳî'ye remed meḫûf vâḳı' olup şöyle ki:

Eṭṭibbâ-i 'aşr-ı anuñ mu'âlecesinden 'âciz olup dururlar idi. Bir gice Sa'de'd-dîn-i mezkûra menâmında Ḥâzret-i Rasûl -'aleyhi's-selâm- eydür: “Var Şâhib Bahâ'ü'd-dîn'den Bürde'yi alup iki gözünü üstine sür ki şifâ ve ifâḳat bulasın.” didi. İttifâḳ Sa'dü'd-dîn-i mezbûr uyḳusından uyânup Şâhib Behâü'd-dîn ḳatına gelüp vâḳı'ayı ḫaber virdükde Şâhib Behâ'ü'd-dîn eyitdi ki: “Benüm ḳatımda Bürde adlu nesne yoḫdur ammâ Ḥâzret-i Nebî-'aleyhi's-selâmuñ- medḫinde Bûsîrî inşâ itdüğü Kaşide vardur ki biz anuñla istiṣfâ ve teberrük idinürüz” diyüp kaşide-i mezkûreyi ibrâz idüp mezbûr Sa'dü'd-dîn alup kaşide-i mezbûreyi iki gözine ḳoyup Allâh Te'âlâ'dan bu kaşide ile istiṣfâ ve istiṣfâ idüp ol vaḳitte mezkûr Sa'dü'd-dîn şifâ ve şihḫat buldı diyü mezkûr Bûsîrî^[3b] ḫaber virdi. Ve bu kaşide'den intifâ ve ifâde bulmaḳ bu kaşide-i şerîfeyi niyyet-i şâliḫa ile istimâ idüp ve ḫüsn-i ḳabûl ile aḫz itmege mevḳûfdur. Bu kaşide-i kerîme her evde ki olsa, ol evden nesne seriḳa olunmaya ve her kimde ki olsa şuya ğarḳ olmaḫdan ve dürlü âfâtdan ol kimesneyi Allâh Te'âlâ -celle ve 'alâ- Ḥâzret-i Risâlet -'aleyhi's-selâmuñ- 'izzetine ve şerefine maḫfûz ve maşûn ṭuta.

Bu kaşidenüñ mefhûmı on faşl üzerinedür ki faşl-ı evvel ta'zil-i nefsdedür. Faşl-ı şânî hevâyı nefsüñ zıkrindedir. Faşl-ı şâliṣ zıkr-i medâyıḫdadur. Faşl-ı râbi' zıkr-i mevlüddedür. Faşl-ı ḫâmis bereket-i du'âdadur. Faşl-ı sâdis zıkr-i mu'cizât-ı Ḳur'ân'dadur. Faşl-ı sâbi' zıkr-i isrâdadur. Faşl-ı şâmin zıkr-i cihâddadur. Faşl-ı tâsi' zıkr-i ğufrândadur. Faşl-ı 'âşir Ḥâzret-i Risâletüñ -şalevâtullâhi 'aleyhi ve selâma câhı ve mertebesi zıkr-i recâ'-i raḫmetdedür. Va'llâhü'l-muvaffıḳ ve'l müyessir.

El- Faşlü'l- Evvel: Fî Ta'zili'n-nefs

1. Beyt

“Emin tezekkürî cîrânin bi-zî selemin

Mezecte dem‘an cerā min muḳleti bi-dem‘

Elif ḫarf-i istifhāmdur ve *min* ḫarf-i cerdür. *Tezekkür* maşdardur^[4a] ma‘ nāsı: añmaḳdur. *Cirān* cem‘ -i cār’dur ki cār koñşı ma‘ nāsınadır *Bi-zî-selemin*’de ki *bā* fi ma‘ nāsınadır ki ve *zū-şāḫib* ma‘ nāsınadır ki ḫālet-i ref‘ i vāv ile ve ḫālet-i naşbı elifle ve ḫālet-i cerri yā ile olur ki “*cā‘enī zū-mālin ve raeytü zā-mālin ve merartü bi zī-mālin*” dırsın. Ve *Selem* bir ağaçdur ve *dem‘* gözyaşındur ve *muḳle* gözün tamām ağına ve ḫarasına dırlar. Ve beytün ma‘ nāsı oldur ki şā‘ir -enāra’llāhū burhānehū- kendü nefesine ḫiṭāp idüp eydür ki: “Ey kimesne, sen ki bu gözyaşını ḫana ḫarışdurup gözünden aḳıdursın ol ağacuñ şāḫibi olan mekānda sākin olan yārānı añup ve tezekkür itmekden midür?” Nitekim mütercim raḫimehu’llāh buyurur:

(Mef’ülü Fā’ilātü Mefâ’ilü Fâ’ilün)

Añdıñ mı zî-selemdeki ehli vu cîrānı

Kim ḫan yaş ağlamak gözünüñ oldı ‘ādeti

2. Beyt

“Em hebbeti’r-rîhū min tilḳā’i kāzimetin

Ve evmeḫa’l-berḳu fi’z-zalmā’i min idami”

Hubüb-ı rîḫ yel esmekdür ve *tilḳā* cihet ve ṫarafma‘ nāsınadır ve *kāzime* Ḥāzret-i Risālet’ün - şalavātu’llāhi ‘aleyhi ve selāmühū- mübārek evlerindendir ve *İmāḫdu’l-berḳ*, berḳuñ rüşen olmaḳlığıdır ve *zalmā* zulmetdur ki^[4b] zulmet ḫarāñlıḳ ma‘ nāsınadır. Ve *Izam* ṫağ adıdır.

Ve beytün ma‘ nāsı oldur ki: bu vechile gözyaşı dökmeḳ ol zıkr olunan yārānı tezekkür idüp añmaḳdan mıdur yoḫsa Ḥāzret-i Rasūl -şalevātu’llāhi ‘aleyhi ve selāmuñ medīnesi cihetinden esen yelden midür? Veya gicelerde berḳuñ rüşenliği sebebinden midür ki ol berḳ Medine-i mezbūrenüñ ṫarafından olan ṫağdan gelür. Nitekim mütercim buyurur:

Yā yel mi esdi [Kāzimedden] yoḫsa berḳ mi

Ilduradı, İzam’daki men‘ i itdi zulmeti

3. Beyt

“Femā li ‘ayneyke in ḳulte’kfüfā hemetā

Ve mā liḳalbike in ḳulte’stefiḳ yehimi”

Ḳavlüḫü *ükfüfā* emr-i hāzırdur ve teşniye-i müennesdür ve *Hemetā* daḫi teşniyedür. Heme’l-mā’ü ve’d-dem‘ü yehimiden ḫaçan seylan eyleseler ve ḫavlüḫü *istefiḳ* emr-i hāzırdur müştāḳdur ifāḳatden, *yehimi* hāme bi ma‘ nā zehebe min’el ‘ıṣḳ ev ḡayriḫ

yehimiden fi‘l-i muzāridür ‘alāmeti cezm için ‘aynü’l fi‘li sākıt olmuştur. Ve mīm müteḥarrik olmaḡ zārūret-i ŧi‘riyyedendür ki: Es-sākinü izā ḡurrike [ḡurrike]¹⁶² bilkesridür. Ve bu beytüñ ŧanāyi‘i ŧi‘riyyeden müŧābeheti var. Müŧābehet oldır ki iki kelimenüñ eḡadühümāsı uḡrāsından müŧtaḡ gibi ola yāḡūd bā-vücūd ki müŧtaḡ olmaya hemetā^[5a] ile yehim gibi. Ve beyt-i evvelde daḡi ŧanāyi‘ den münāsebet vardır. Nitekim rīḡ ile berḡ zikr eyledi. Ve bu beyt daḡi ŧā‘ir -ḡayyebe’llāhu ŧerāhu- kendü nefsine ḡiḡāb idüp eydür ki:

“İy kimesne seniñ iki gözünüñ ‘aceb ḡālī var ki eger iy göz ağlamaḡdan sākīn ol disem anlar ağlamaḡı ziyāde iderler. Ve seniñ göñlüñüñ daḡi ‘aceb ḡālī var ki eger, ey göñül ışḡdan ayılıp ‘aklunı cem‘ eyle! disem henüz ışḡdan bī-huŧlīḡı ziyāde eyler. Nitekim mütercim buyurur:

Ağlama didükçe gözünüñ noldı yaş döker
Ayıl didükçe göñlüñ artırdı ḡayreti

4. Beyt

*“E yaḡsebu’ŧ-ŧabbu enne’l ḡubbe münketimün
Mā beyne münsecimin minhü ve muzḡarimī”*

Eŧ-ŧabbu’l-‘āŧıḡu ve’l-münsecimü’d-dem‘ü sāle ve izḡurāmü’n-nār iltihābuhā ve e yaḡsebü’de olan hemze istifhāmiyyedür. İnkār için ya‘ni ‘āŧıḡ-ı müŧtaḡ ḡümān ider mi ki ‘ışḡ gizlü ḡala bā-vücūd ki bu iki emrüñ ortasında ola ki ol iki emrüñ her birisi sebeb-i zuḡūr-ı ‘ışḡdur ki ol sebeb-i zuḡūruñ birisi gözyaŧıdır ve birisi ḡayrān göñlüñ göyünmesidür. Nitekim mütercim buyurur:

Andaki gözyaŧıyla yürek āteŧi olā
‘Āŧıḡ ŧanur mı gizlemek olur mahabbeti^[5b]

5. Beyt

*“Levle’l-hevā lem turıḡ dem‘an ‘alā ḡalelin
Ve lā eriḡte ve li zikri’l-bāni ve’l-‘alemi”*

Hevānuñ ma‘nāsı ‘ışḡdur. Ve lem turıḡ irāḡa’dan müŧtaḡdur ki irāḡat aḡıcı nesneleri dökmekdür. Ve ḡalel vīrān binālaruñ eŧerleridür. Ve lā eriḡte fi‘l-i māzi muḡḡātabdur. Ve eraḡ seher ma‘nāsınadır ki sen uyanmaz idüñ dimekdür. Ve bān bir aḡaçdur ki ra‘nālīḡı için anı maḡbūbuñ ḡaddine teŧbīḡ iderler. Aña Türkçe ŧorḡun aḡacı dirler ki deñiz

¹⁶² ḡurrike G: -F.

kenārına qarīb yirlerde olur. Ve ʿalem tağ adıdır. Ve bu beytde şanāyiʿ den *lem türük ve lā erikte* de müşābehet vardır ki *hemetā* ile *yehimi* gibi. Ve beytün maʿnāsı oldır ki: Eger senün ʿışkuñ olmaydı gözyaşını vīrān saraylarıñ eşerleri baqiyyesine dökmezydün ve ol maḥbūbuñ ḳaddine teşbīh olan ağacuñ zıkrinden ve ol İzam adlu tağcuñ zıkrinden uyanmağı istemeydüñ ki gözüñ uyğudan açılmaya idi ki ol tağ ol maḥbub-ı sulṫānuñ qarārḳāhıdır. Nitekim mütercim buyurur:

ʿİşk olmasaydı añmaz idün sen bānı
Hem itmez idi yaşlu gözüñ bu irākati

6. Beyt

“Fe keyfe tunkiru ḥubben baʿde mā şehidet

Bihī ʿaleyke ʿuduluʿd-demʿi ve ʿs-seḳami”^[6a]

Kelime-i *keyfe* istifhām içündür. Ve kāh olur ki taʿaccüb için olur. Ḳavlühü Teʿalā: *“Keyfe tekfūrüne biʿllāhi”* gibi bu maḳāmda daḫi taʿaccüb için olmaḳ münāsibdür. Yaʿni şāʿir -nevverallāhü maḫcaʿahū- kendü nefesine ḫiṫāb idüp eydür ki:

ʿAceb ḫāldür ki gözüñ şahidleri ve ḫastalıguñ ve zaʿifliguñ senün ʿışkuña şehādet eyledükden soñra sen kendü ʿışkıña inkār eylersin ve ʿışkuñı gizlersin. Nitekim mütercim buyurur:

ʿĀşıklıḡu ki nicesi inkār kılasun.
Yāşıyla ḫastalık ki virürken şehādeti

7. Beyt

“Ve eşbeteʿl-vecdü ḫattay ʿabratın ve ḳanā

Mişleʿl-behāri ʿalā ḫaddeyke veʿl-ʿanemi”

Vecd maḫabbetdür ve ʿabrat göz yaşıdır. Ve *ḳanā* arıklıḡdur ve *behār* şaru güle dirler ve *ḫad* yañaḳ maʿnāsınadır ve ʿanem kızıl söḡüt ağācına dirler ki aña Farsiʿde “bīd-i ṫaberī” dirler. Ve bu beytde leffü vu neşrü müretteb vardır. Yaʿni ʿacebdür ki ʿışkı inkār eylersin bā-vücüd ki firḳat-i düst ü ḫurḳat-ı maḫabbet gözüñ yaşından ve arıklıḡundan ḫāşıl olmuş iki yanāḡında şarı gül gibi ve bīd-i ṫaberī gibi vākıʿ olmuş ḫadları yaʿni yazuları işbāt eyledi. Ve *ḫattay ʿabratın*ʿden murād göz yaşıdır ki ḳanıla maḫlūt^[6b] ola ki kızıl söḡüt ağācı gibi ola. Ve *ḫattu ḳanā*ʿdan murād yüzün ve bedenün şaruluḡudur ki gül zerdı gibi ola. Nitekim mütercim buyurur:

Hem ʿışk yazu yazmış iken şarı ve kızıl
Şaru yañaḳda rengi kızıl gözde ʿabrati

8. Beyt

“Ne‘am serā tayfe men ehvā fe-errekanī

Ve’l-ḥubbu ya‘terizu’l-lezzāti bi’l-elemi”

Tayf ḥayāl ma‘nāsınadır. Ya‘nī ne‘am şā‘ir ‘āşıkdur ve maḥbubuñ ḥayālī anuñ muşāḥıbidür. Ol ḥayālü anı uyanık dutar bir ḥāletde ki ‘ışk cemi‘ lezzetleri eleme muhteliḥ kıılır ve cemi‘ lezzetde ve efrād-ı elemde işāret vardur ki lezzet-i ‘ışk elemden ziyādedür. Nitekim mütercim buyurur:

Yarıñ ḥayālī geldi ḳomadı ki uyuyam
Sevgü mükedder ider imiş dürlü lezzeti

9. Beyt

“Yā lāimī fi’l-heve’l-‘uzriyyi ma‘zireten

Minnī ileyke ve lev enşafte lem telūmī”

Lā’im melāmet idicidür ve *hevā* ‘ışkdur ve *‘uzriyy* ‘ışkın şıfatıdır ki benü ‘Uzrī’ye mensubdur ve benü ‘Uzre ḳabiledür ki; ol kabīle, bir ḥayşıyyet ile ‘ışkda ve muḥabbetde meşurlardur ki her kim ki anlardan ‘āşıḳ olsa fi’l-ḥāl ölür. Ya‘nī ey beni melāmet idici ki ben ‘ışk ‘uzrinde iken benüm saña özrüm vārdur ve eger sende inşāf olaydı melāmet eylemezdüñ. Nitekim mütercim buyurur:^[7a]

İy ‘āşıḳ oldun ise melāmet kıılan beni.
İnşāfi olsa tārik olurduñ melāmeti.

10. Beyt

“Adetke ḥālī lā sırrī bi-müstetirin

‘Ani’l-vüşāti ve lā dā’i bi münhasimī”

Ḳavlıhü *‘adetkeey* tecāvüz eyledi benüm ḥālüm senden iy meni melāmet eyleyici şöyle ki: Benüm sırrum gizlü degıldür. *‘Ani’l vüşāti* ya‘ni ḳühler daḫi benüm derdüm munḳatı‘ degıldür. İnsicām [inhisām] inḳitā‘ ma‘nāsına luġāt-ı mütedāvelde bulunmadı. Meger inşırām ve incizām bulundu ki ġālība ḳalem-i nāsıḫden sehv vāki‘ olmuş ola ve yāḫud insicām ezdādden ola. Burada insicām inḳitā‘ ve intiḳāz ma‘nāsına bulundu.

Ḥālüm yetişdi saña ve sırrum degil nihān.
Derdüm kesilmedi nite vāşi vüşāti

11. Beyt

“Meḥazteni’n-nuşa lākin lestü esme‘uhū

İnne'l-muhibbe 'ani'l uzzāli fi şamemi'

Qavlühü *meḥazteni* ya' nī naşihati baña ḥāliş eyledüñ lākin ben işidür degilem. *İnne'l-muhibbe 'ani'l uzzāli* ya' ni be-dürüstī vü rāsti 'āşık uzzālden ya' ni melāmet idicilerden şāğırdur ki işitmez. Nitekim mütercim buyurur:

Virdüñ eyü ögüt evet anı işitmedüm
Lā büd hemişe 'āşık işitmez naşihati

12. Beyt

***"İnnī ettehemtü naşiha'ş-şeybi fi 'azeli
Ve'ş-şeybü eb'adü fi nuşhin 'ani't-tühemi'^[7b]***

Ya' ni be-dürüstī vü rāsti ben töhmet eyledüm pirligüñ naşihatine melāmetde ḥālbuki pirlilik naşihatde töhmetden ırakdur.

Şeybüm naşihat itdi aña töhmet eyledüm
Ne vechi var ki şeybe kişi kıla töhmeti

13. Beyt

***"Fe inne emmāretī bi's-sū' i me'te'azat
Min cehlihā bi nezīri'ş-şeybi ve'l- heremi"***

Qavlühü *fe inne emmāretī bi's-sū' i* ya' ni benüm nefsi-i emmārem ki beni yarāmazlığa da' vet idüp baña yarāmaz nesne emir eyler. Ammā *me't-te'azat* ya' ni va' zunaşihat kabül eylemez cehli olduğı sebebden. Pirligüñ ve dağı pır köhneligüñ melāmetiyle taḥvif itmesiyle ya' ni qorqutmasıyla.

Emmāre nefsum olmadı va' zıla mütteaz
Şeyb ü herem nezīrini yeñdi cehāleti

14. Beyt

***"Ve lā e'addet mine'l-fi'li' cemīli kırā
Dayfin elemme bi re'si' gayra muḥteşemi"***

Qavlühü *ve lā e'addet* ilah ya' nī benüm nefsi-i emmārem fi'l-i cemīlden nesne ihzār itmedi. Şol konuğuñ ziyāfetine ki ol konuq benüm başıma indi; ḥālbuki ol konuq ğayr-ı muḥteşemdür. Ya' ni ğayr-ı mu' azzedür. Ol sebeble ki hādimi lezzāt olan mevtden qorquducudur. Ya' nī ki ol konuq pirlikdür.

Bir ğayr-ı muḥteşem konuq itdi başa nüzül
Qılmadı aña fi'l-i cemīlden ziyāfeti

15. Beyt^[8a]

“Lev küntü a‘lemü innî mâ uvakķırühü

Ketemtü sirran beden lî minhü bi‘l-ketemi”

Ḳavlühü *lev küntü a‘lemü* eger bilmiş olaydım ki ben o ḳonuġa ta‘zîm itmeyecek idüm ki ol ḳonuk pîrlikdür sırrıla hemân zâhir olduġı gibi anı *ketem* dimekle meşhür olan nebâtle renk idüp telbîs ideydüm ve ketem ol nebâtdur ki ḥınnâ eydürler ki ḥavâtîn tâyfesi ellerin ve sâçların boyarlar.

Bilsem ki ḥürmet idemezem bâşım aġına

Ketm iderem sevâdı ketm birle şeybetî

16. Beyt

“Men lî bi raddi cimâḥin min ġavâyetihâ

Kemâ yerüddü cimâḥu‘l-ḥayli bi‘l-lücümü”

El-cemâḥ‘ül-evvelü‘n-nefs-i lücüd‘dur ki dâim önegü ola ve *cemâḥ‘ul-ḥayl* atlaruñ ve ḳaturlarıñ yavuzıdur ve‘l-ġavâye nefsi emmâreniñ ḳalâletidür. *Ve lücem* cem‘-i licâmdur ki uyândur. Ve Ḳavlühü men li ye ilah.¹⁶³ Ya‘ni kimdür ki nefsi emmâreyi ḳalâletden döndüre. Nitekim *cimâḥ‘ul-ḥayli* uyanla döndürürlerdi.

Atuñ cimâḥımı nitekim redd ider licâm

İy kâş ke redd olaydı nefsum ġavâyeti

17. Beyt

“Felâ terüm bi‘l-me‘âşî kesre şehvetihâ

İnne‘t-taâme yuḳavvî şehvete‘n-nehemi”

En-nehimü bu vezni‘l-ḥaşeni şıfat-ı müşebbehedür nehmetden ve nehmete ḥırş ma‘nâsınadır. ^[8b] Ve ḳavlühü *ve lâ terüm* nehy-i ḥâzır dur. *Yerümü* terümü‘den *lâ teḳul* gibi ya‘ni taleb eyleme ma‘şiyetleriyle nefsi emmârenüñ şehvetini ya‘ni iştihâsını şamıḳlıġı be-dürüstî vü râstî ta‘âm ḥarîşuñ iştihâsın ḳavî eyler imiş. Eyle olsa ma‘lüm oldu ki nefsi emmârenüñ iştihâsını kesr eylemek meâ‘şî ile olmaz imiş. Ve taâm daḫi ḥarîşuñ iştihâsıñ ḳavî eyler imiş.

Pes ma‘siyetleriyle gönül şehvetin sîma

Ḳuvvetlenür ta‘âm ile menhüm töhmeti

¹⁶³ men li ye ilah G: te‘âlâ F.

18. Beyt

“Ve’n-nefsü ke’-t-ıflı in tühmilhü şebbe ‘alā

Hubbu’r-raḍā‘i ve in teftımhü yenfeṭımi”

Ḳavlıhü *in tühmilhü* ya‘ni ol ıflı ḳoyasın ve ḳavlıhü *şebbe* ya‘ni ḫāriş olur ve ḳavlıhü *teftımhü* teḍrib bābından ya‘ni eger ol ıflı süd içmekden ayırsañ ayrılır ve südi unudur.

Beytüñ ma‘nāsı oldur ki: Nefs ıflıl- oğlan gibidür. Eger südi yutmaktan men‘ itmeyesün ḫırş ziyāde olur. Ve eger ayırasın ayrılır ve eger nefsi daḫi ḳoyasın şehevāt ve me‘āşıye ḫāriş olur ve eger men‘ idesın memnu‘ olur.

Nefsüñ raḍı‘a beñzer emer ḳorsañ eger

Südden keserseñ öğrenür ider ḳanā‘ati

19. Beyt

“Fa’şrif hevāhā ve ḫāzır en tüvelliyehü

İnne’l-hevā mā tevellā yuşımı ev yeşımı”^[9a]

Ḳavlıhü *faşrif* ya‘ni döndür. Ve ḳavlıhü *yuşım eşmā yuşımı işmāen’dendür* ki ma‘naşı ok yetişdürüp öldürmekdür ve alāmeti cezm için yā sākıḫdur ve *yeşımı veşame yaşımü* dendür. *Veşmet*‘ār ve ‘ayb ma‘nāsınadır.

Beytüñ ma‘nāsı oldur ki nefsiñ hevāsını döndürsün ol hevāyı nefse ḫākim eylemekden ḫāzer eyle. Be-dürüstı vü rāstı ol hevā mādemki nefse ḫākim ola ol hevā oḳ atup seni öldürür ve yāḫud ‘ayb ve ‘ār yetişdürür.

Nefs-i nefisüne dileğın virme ki sakın

Ta değmeye saña anuñ işmā vü samtı

20. Beyt

“Ve rā‘ihā ve’hye fi’l-‘māli sā’imetün

Ve in-hiye’s-taḫletı’l-mer‘ā fe-lā tesümi”

Ḳavlıhü *ve rā‘ihā* ya‘ni mürā‘āt-ı nefis ile ya‘ni güd ki ol nefis ‘amālde sā’imedür. Ya‘ni otlakda ḳolayına yüricidür. *Felā tūsımı esāme yūsımü*‘dendür. *Yeḳülü ısamtü-l māşiyete izā eḫrecethā’l-mer‘ā*, ve *in* vaşl için ola taḫḫır ve *rā‘ihā ve hiye fi’l-‘amāli sā’imetün felā yūsım ve in hiye’ltaḫletı -mer‘ā* ya‘ni eger ol nefis otlāğıñ lezzetin daḫi taḫācaḳ olur ise sen anı otlāğa çıkarup daḫi şalma, ḳolayına şalıverme. Belki güd ki maḫfuz ola.

Gör salma olmasın anı yaḫşı ri‘āyet et

Mer'âyı tatlı bulduğı dem gör isâmeti

21. Beyt^[9b]

*“Kem hasinet lezzeten li'l-mer'i kâtiletên
Min hayşü lem yedri enne's-semme fi'd-desemi”*

Ya'nî nice nesne lezzet yönünden eyü gelür; hâlbuki ol nesne kâtildür. Şol hayşiyet ile ki kişi anı yir bilmez. Fi'l-vâki' ol zehr virüp ve şîrîn ta'âm içindedür.

Ey nice nesne tatlı gelür nefse 'âkıbet
Ma'lüm olur ki zehr imiş anıñ düsümeti

22. Beyt

*“Vaḥşe'd-desâ'ise min cū'in ve min şebe'in
Fe rubbe maḥmaşatin şerrun mine't-tuḥami”*

Ḳavlühü *vāḥşi*, ya'nî qorq desâyisden ki *cū'*den ve *şebi'*den ola. Ya'nî fitneler kimü açlıqdan ola pes nice açlıq var ki toqılıqdan şerlidür. Ya'nî toqıluğñ fitnessi oldır ki toqıluq gâhil olmaqlığı müris ü mücibdür ve gâhillik afetdür ki tã'atden kişiyi men'ider ve açlıq daḥi fitnedür ki kişiyi müşevvişü'l-hâl idüp ne'üzü bi'llâh kelime-i küfre iledür.

Meyl itme cū'a ve şeb'a evsaṭı gözet
Ey nice maḥmaşa iledür nice baṭneti

23. Beyt

*“Ve-i'stefrîgi'd-dem'a min 'aynin kadimtele'et
Mine'l-meḥârimi ve'elzem ḥimyete'n-nedemi”*

Ḳavlühü *ve'stefrîgi'd-dem'a*, ya'nî göz yaşını istifrâg eyle ve *ḳavlühü ḳad imtel'et min'el-meḥârimi* ya'nî göz ḥaramdan toldı ve *ḳavlühü ve'lzem^[10a] ḥimyete'n-nedemi* ya'nî peşimânlığıñ ḥıfzına mülâzemet eyle. Beytüñ ma'nâsı: Şâ'ir -dâ'afa'llâhu ecrâhü-kendü nefesine ḥitâp idüp eydür ki: “Gözyâşını dök ki göz ḥarâma ve nâ-meşrû' yirlere nazar eylemekde 'isyân ehlâtile mümtel ve muḥtellil-hâl olmuşdur ki istifrâg aḥlâṭ-ı reddiye gerekdür ve min ba'd perhiz ve nedâmete iltizâm eyle.

Yâşı ḥarâm ile tolu gözden aḳıdup
Ḳılgıl geçen günâhlarıñ-çün nedâmeti

24. Beyt

“Ve ḥâlifi'n-nefse ve's-şeytâne va's-şihimâ

Ve in hümmā mehżāke'n-nuşha fe't-tehimi"

Qavlühü *ve-hālif*, ya'nī nefse ve şeytāna muhālefet eyle ve ol ikisine 'āşi ol ve eger anlar saña hāliş dostlık göstereler sen anları kizble müttehem kııl ki, ikisi dağı düşmanuñdur. Nitekim Hāzret-i Risālet -'aleyhi'ş-şalevātü ve's-selām- buyurur:

“*Adā 'adüvvüke nefseke'lletī beyne cenbeyk.*” Ve Hāzret-i 'İzzet -'azzet esmā'ühü-şeytān 'aleyhi'l-la' ne haqqında buyurur: “*Innehü leküm 'adüvvün mübīn.*”

Şeytāna nefse 'āşi olup kııl muhālefet
Ögüt verirlerse saña eyle töhmeti

25. Beyt

***“Ve lā tüti' minhümā haşmen ve lā hakemen
Fe-ente ta'rifü keyde'l-haşmi ve'l-hakemi”***^[10b]

Ya'nī müti' olma ol ikisinden her birine haşım oldukları hāilde olsun ve yāhud hākim oldukları hāilde olsun. Pes sen haşmuñ ve hākimuñ mekrini bilirsın.

Haşım olsalar yāhud hakem, anlara uymağııl
Saña ne fāyide kııla haşmuñ hukümeti

26. Beyt

***“Estagfirullāhe min kavlin bilā 'amelin
Le-kad nesebtü bihī neslen li-zī 'uķumin”***

Ya'nī mağfiret taleb eylerem 'amelsüz kavilden ol cihetle ki mücerred kavil ile kat'ān veledi olmayan 'aķım taħķik nesle nisbet eyledüm.

Nesl-i aķım gibi 'amelsiz maķāl-ile
Teskīb kııldum iderem andan inābeti

27. Beyt

***“Emertüke'l-hayre lākin mā'temertü bihī
Ve mestekamtü femā kavli leke-'stekimi”***

Ya'nīsañā hayrı emr eyledüm. Lākin ben emri kabül eylemedüm. Ve müstaķım dağı olmadum. Pes benüm saña *istekim* diyü emr-i 'aķım eyledüğüm, zīrā ki *istegim* demek bir emr-i 'aķımdür ki Hāzret-i Risālet –salāvatu'llāhi 'aleyhi ve selāmühü 'aleyh-:

“Şeyyebetnī sūre-i Hud” didi. Ya’nī sūre-i Hud beni pīr eyledi. Ol cihetle ki ol sūre-i kerīmede Hāzret-i Celālet-maāb -cellet celālethū-: “Fe’steķim kemā umirte” didi.¹⁶⁴

Hayrı işle didüm işlemedüm toğrı olmadum
Pes nice kııl direm saña ben istiķāmeti^[11a]

28. Beyt

**“Ve lā tezevvedtü kable’l-mevti nāfileten
Ve lem uşallī sivā farzin ve-lem esumi”**

Ya’nīmevtden öñdin bir nāfile namazı ve orucu azuķ idünmedüm ve dağı farzdan ğayrı namāz kıılmadum ve oruç dutmadum ki sebeb-i rif’at-ı derecāt olaydı.

Ölmezden öñ nāfileler zad idinmedüm
Şavm u şalāt kıılmadum illā ferīzati

29. Beyt

**“Zalemtü sünnete men aħya’z-zalāme ilā
Eni’stekēt kademāhū’d-đurra min verami”**

Zalemtü sünnete men, ya’nī terk eyledüm zamān-ı māzide ol zāt-ı şerīfūñ sünnetini ki nāfile namāzla karañulıķ giceleri şavka degin ihyā iderdi ki iki mübārek ayakları şişmekden zarar geldüği sebepten şikāyet eyledi. Ol zāt-ı şerīf Muħammed Muştafa’dur –şallā’llāhu ‘aleyh-.

Ol dünleri diri dutamñ sünnetin ķodum
Kim ayağı kılurdu veremden şikāyeti

30. Beyt

**“Ve şedde min seğabin aħşāe’hū ve řavā
Tahte’l-ħicāreti keşhān mütrafe’l-edemi”**

Ķavlühū mütrafe’l-edemi ey, el-vāsī’u ‘ıyşü’l-ümme ti bi’n-neķmeti ve hüve manşübun bi ennehū ħālün mine’n-Nebiyyi -‘aleyhi’s-selām- Ya’nī ennehū^[11b] yef’alü kezā ħāle kevnihī mütrafe’l-edemi ey ħāli kevnihī ‘ani’l ħalbi ve müstağniyen ‘an ħayāti’d-dünyā ve zinetihālā min zarūretin ve yeşhedü ‘aleyhi ħavlühū; ba’dü ve rāvedethū’l-cibālū’ş-şümmü min zehebin. Ya’nīol Hābīb’üñ sünnetin terk eyledüm ki açlıķdan kendinüñ

¹⁶⁴ fe’steķim kemā umirte, didi G: -F.

mübârek bağarsıqların muhkem bağlardı ve taş altında bögrin daği muhkem dururdi tâ ki kâfirler anı aç şanmayalardı *mütrafe'l-edem* olduğu hâlde.

Aç olduğınca yüreği salınmamağ- için
Nâzük tenine bağlar idi ol hicâreti

31. Beyt

“Ve râvedethü’l-cibâlû’ş-şümmü min zehebin

‘An nefsihi fe erâhâ eyyemâ şememi”

Râvedehü’nüñ maşdarı *murâvede*’dendir. *Murâvede*’nüñ ma’ nâsı *irâdetdür* ve *irâdet* murâd idinmekdür. *Ve yükâlû râvede* ‘*an nefsihi*’ nitekim kelâm-ı qadimde Hâkq –celle ve ‘alâ buyurur: “*Ve râvedethü’lletî hüve fi beytihâ ‘an nefsihi,*” ve *râvedethü*’nüñ fâ’ ili *cibâl*’dür. *Eş-şümmü* cibâlûñ şifatıdır ki *cem*’i *eşem*’dür ve *eşem*, a’*zam* ma’ nâsınadır. Eyle cibâl ki altundan idi. *Fe erâhâ*’nüñ fâ’ ili Hâzret-i Risâlet -‘aleyhi’s-selâm-dur. Ve zamîr-i bârîz *cibâl*’e râc’idür ve qavlühü *eyyemâ şememi*, *eyyü*, şifat içündür ki *mâ* arâsında dâhil olmuşdur. *Merartü bi racülin eyye racülin* gibi Ya’nî bir râcule geçdim ki^[12a] ol racul racüliyetde kâmindür demek gibi ve *şemem* daği *irtifâ*’ ma’ nâsınadır. Ve beytün ma’ nâsı meger Hâzret-i Bâri -‘azze ismühü-nüñ emriyle altundan maḥlûk yüce tağlar Hâzret-i Risâlet ḥuzûrına gelüp:

“Yâ Rasûlullâh bizi qabûl eyle ki Allah Teâlâ bizi saña virdi tâ ki ihtiyâcuñ olduğu vaqtde bizden alup ḥaraclanasın” diyüp, Hâzret-i Risâlet’i murâd eylediler. Ve çendan ki tezarru’ eylediler. Hâzret-i Risâlet -‘aleyhi’s-selâm- qabûl eylemeyüp kemâl-i irtifâ’ ile irtifâ’ ve isti’nâ-yı tām gösterdi.

Altun gümüş aña dirler idi gel
Ol gösterirdi el çeküp andan re’feti

32. Beyt

“Ve ekkedet zühdehü fihâ zarûretühü

İnne’z-zarûrete lâ ta’dü ‘ale’l-‘ışami”

Qavlühü *ekkedet*, ya’nî te’kîd idüp muhkem eyledi ve zarûreti ḥâcetdür ve *ta’dü*, ‘udvândan müştâkdur ki ‘*udvân*, zulümüdür ve ‘*ışam* cem’i ‘ışmet’dür ki *ışmet*, oldır ki anuñla *i’tişâm* olına. Ve *zarûret-i* ulâ merfu’dur ki *ekkede*’nüñ fâ’ ilidür. Ve *zühdehü*, manşûb mef’ülün biḥisidür. Ya’nî terk eyledüm ol zât-ı şerîfün sünnetini ki ol sultân zühdde şol qadardur ki zühdini ḥâceti te’kîd eyleyüp muhkem eyledi. Ol cibâl ḥaqqında

zīrā şunu ki ol pādişāhı lā yezāl *i‘tişām*’a^[12b] sebep eylemişdir. Zārūreti aña zulm idemez ki anuñ dünyaya meyli olmaz.

Zühdin zārūreti daği muhkem kıılır idi
Zīra zārūretine yeñilmezdi ‘işmeti

33. Beyt

*“Ve keyfe ted‘ū ile ‘d-dünyā zārūretü men
Levlāhü lem taħrucı ‘d-dünyā mine ‘l-‘ademi”*

Beytüñ ma‘nāsı, nice da‘vet eyler ol kimesnenüñ zārūreti ki eger ol kimesne olmayadı dünyā ‘ademen vüçüda gelmeyeydi. Nitekim Bārī -‘amme nevālühü-den ḥadīs-i ḳudsī vārid olup: *“Levlāke levlāke lemā ḥalaḳtü ‘l-eflāk”* didi. Tercüme:

Ol kim ol olmaya idi olmazdı cihān
Dünyāya niyete da‘vet ideydi zārūretī

34. Beyt

*“Muḥammedün seyyidü ‘l-kevneyni ve ‘ş-şeqaleyn¹⁶⁵
“Ve ‘l-feriḳayni min ‘Urbın ve min ‘Acemi”*

El-kevneyn, dünyā ve aḥiretdür. *Ve ‘ş-şeqaleyn*, Ādemī ve berrīdür. *Ve ‘l-feriḳayn*, teşniyetü ‘l-feriḳ’dür ki *feriḳ* bölük ma‘nāsınadır. *Ve ‘Urb*, *bi‘z-zammi ve ‘t-teskīn* ‘Arab ma‘nāsınadır ve *‘Acem cem‘-i ‘Acemī’dür*. Ve beytüñ ma‘nāsı, ol zāt-ı şerīf ki Muḥammed’dür. Eyle Muḥammed ki, kevneynüñ ve şeqaleynüñ ve ‘Arab’dan ve ‘Acem’den iki ferīkuñ ulısıdır.

Seyyid-i cemī‘ kevne Muḥammeddür ki anuñ
Hem ins ü cin ‘Arab u ‘Acem da‘vet-i ümmeti

35. Beyt

*Nebıyyüna ‘l-āmıru ‘n-nāhı felā eḥadün
“Eberre fi-ḳavlın lā minhü ve lā ne‘ami”^[13a]*

Ya‘nī ol maḥdüm u şerīf ki bizüm peygamberimüzdür ki ma‘rūfa emr idicidür. Ve münkerden nehy idicidür. Pes maḥluḳātın hiçbir ehad andan yigrek yoḳdur. Bir

¹⁶⁵ Fatih nüshasında beytin ilk mısrası verildikten sonra şerhe geçilmiş, diğeri mısra bir sonraki beytin ilk mısrasına eklenerek alt tarafta verilmiş, bu sebeple nüshanın bundan sonraki beyitlerinde kayma meydana gelmiştir.

maḥalde *ne‘am* dinse artuk andan *lā* gelmez ve *lā* maḥallinde daḥi *lā* dise artuk *ne‘am* gelmez.

Oldur Nebimiz āmir u nāhī kimesnenüñ
Lā vü ne‘amde ancılayın yok maḳāleti

36. Beyt

*“Hüve’l-Ḥabībü’llezī türcā şefā‘atühü
Li-küllü hevlin mine’l-ehvāli muḳtehamı”*

Ya‘nī ol Muhammed Ḥabību’llāh’dur ki anuñ şefā‘ati recā olunur ahvāl-i dünyeviyyeden ve uḥreviyyeden her hevl-i muḳteham için ya‘nī ḳorḳuludan umūr-ı ‘azimeye dāḥil olan ḳorḳu için.

Ol bir Ḥabīb’dür ki ḳatı ḳorḳular için
Mecmu‘-ı ‘ālem andan umarlar şefā‘ati

37. Beyt

*“De‘ā ila’llāhi fe’l-müstemsiküne bihi
Müstemsiküne bi-ḥablin ḡayrı munfaşımı”*

Müstemsiküne anlardur ki temessük-i bi’llāh eylediler. Ya‘nī Allah’ıñ da‘vetine *i‘tişām* idüp Allah’a sığındılar ve *ḥabl*, lügatde ipe dirler. Ammā bu maḥalde *ḥabl*’den maḳşüd Ḥablu’llāh’dur ki; murad Ḳur‘ān’dur ḡayr-ı münḳatı‘dur. Ḳale’llāhü Te‘ālā:
“Ve‘teşimū bi-ḥabli’llāhi cemī‘an.”

Beytüñ ma‘nāsı oldır ki ol Ḥabīb’ullāh nice kimesneleri Allah Te‘ālā’ya^[13b] da‘vet eyledi. Şol kimesneler ki temessük-i bi’llāh eyleyüp anuñ rızāsın gözlediler. Bir ipe yapışdılar ki her giz münḳatı‘ olmaz ki ol ip Ḳur‘ān’dur.

Üzölmeyesi ipe yapışdı aña uyan
Zirā ki ḳoḡrı ve ḥaḳ yolına ḳıldı da‘veti

38. Beyt

*“Fāḳa’n-nebiyyīne fi ḥalḳin ve fi ḥulūḳin
Velem yüdānühü fi ‘ilmin ve lā kerami”¹⁶⁶*

Ya‘nī ol Ḥabīb mertebede ve şerefde cemī‘ enbiyāya ve cemī‘ rusüle fāyıḳ oldı. Ya‘nī tecāvüz gösterdi, ḥalḳdan ve ḥulḳdan ya‘nī sīretten. Niteki *“Ene emlaḥu”¹⁶⁷* didi ve

¹⁶⁶ Fatih nüshasında bu beyit verilmeden şerhi verilmiş, beyit şerhin sonuna eklenmiştir. Ve bu beyit itibariyle nüshanın bir kısmında beyitlerden önce şerh yazılmak suretiyle beyit-şerh bağları bozulmuştur.

Allāh Te‘ālā -celle ve ‘alā: “*İnneke le‘alā huluḡin ‘azīm.*” didi ve enbiyādan ve rusülden -‘aleyhimü’s-selām- hiç āferīde anuñ muḡārini ‘ilmde ve keremde olmadılar.

Halk u hulḡde ḡamu nebīden ziyādedür
‘İlm ü keremde yoḡdur aña kimse ḡurbeti

39. Beyt

*“Ve küllühüm min Rasūlillāhi mültemisün
Ġarfē mine’l-baḡri ev reşfen mine’d-diyemi”*

Ġarf, lügatde şuyı eliyle deryādan veyā nehirden alup ḡaldırmaḡdur ve reşf şuyı iki dudāḡıyla almaḡdur ve bu maḡalde murād hevā yüzünden yaḡmur suyunu iki dudāḡıyla almaḡdur ki *mine’d-diyemi* didüḡi ḡavlinüñ ma‘nāsıdır ve *diyem* yaḡmurdur.

Beytün ma‘nāsı:^[14a] Cemi‘ enbiyā ve evliyā ve rusül -‘aleyhimü’s-selām- Ḥazret-i Rasūlullāh -‘aleyhi’s-selām-dan iltimās itdiler. Ebeden ki anıñ in‘āmi baḡrinden bir avuc ş u alan ve anuñ ‘ulūmı yaḡmurından daḡı bir ḡatre alalar.

Anuñ biḡārı ḡarfı vü bārānı reşf-ile
Mecmū‘ -ı enbiyā diler andan şefā‘ ati

40. Beyt

*“Ve vāḡıfūne ledeyhi ‘inde ḡaddihim
Min nuḡḡati’l-‘ilmi ev min şekleti’l-ḡikemi”*

ḡavlıhū *şeklet*, *min şeketil-kitābe* dirler ḡaçan kitāb i‘rabile ḡayd itseler ve *şeklet* binā’i merradur. *Şekeltū* den murād, ya‘nī ḡikmetlerüñ bir ‘irabından dımek olur.

Beytün ma‘nāsı: Ya‘nī cemi‘ enbiyā ve rusül vāḡıflardur. Anuñ nokḡa-ı ‘ilminden ve şikle-i ḡikmetinden oldukları ḡāde ve Ḥazret-i Rasūl’üñ -‘aleyhi’s-selām- besāyıtı ve murākebātı ile ‘ilmde derecesi vardur ki anuñ nihāyetine ‘Allām’ül-ḡuyüb’den ḡayrı kimesnenüñ iḡtilā‘ ı vuḡūfi yoḡdur.

Ḥurur ḡatında her biri ḡaddinde nokḡadan
Yā şekleden ki kaldı ‘ilmi vü ḡikmeti

41. Beyt

*“Fehüve’l-lezī temme ma‘nāhu ve şüretühü
Şümme’ştafāhü ḡabīben bāri’ü’n-nesemi”*

¹⁶⁷ emlaḡu G: eflahu F.

Bāri`ü`n-nesemi, ya`nī ḥālīḳ-ı nefsdür. Bilgil ki bu beyt, ebyāt-ı mażiyenüñ neticesidür. Ya`nī çün muḳarrer oldı ki cemi` enbiyā vü rusül<sup>[14b]</sup> -`aleyhimü`ş-şalātü ve`s-selām- Ḥazret-i Risālet -meāb şallallāhu `aleyhi ve selem- ile berāber degillerdür. Pes lāzım geldi ki Ḥazret-i Risālet -`aleyhi efḍalü`ş-şalāt- zat-ı şerīfdür ki anuñ süreti ve ma`nāsı tamāmdur hiç ḳuşūrı yoḳdur ve ba`de`-t-tamāmı ve`ş-şüreti. Ve`l-ma`nā Ḥazret-i Bāri`ü`n-nesimi -celle celālehü- anı Ḥabīb ve Maḥbüb edindi.

Anı Ḥabīb edindi Yezdān-ı ḥālāyiḳi
İrişti çün tamāmına ma`nā vü şüreti

42. Beyt

*“Münezzehün `an şerīkin fi meḥāsinihi
Fe cevheru`l-ḥusni fihī ḡayru münḳasemi”*

Ḳavlühü *ḡayru münḳasemi*, ya`nī anuñ hüsünleri cevherinüñ ba`zı kendünüñ zāt-ı şerīfinüñ ve ba`zı āḫari ḡayrinde olur degildür. Belki fi-zātihidür fi ḡayrihi degildür. Ya`nī ol Ḥabību`llāh hüsünlerde aña şerīk bulunmaḳdan münezzehdür; ya`nī şerīki yoḳdur. Niteki vaḥdāniyetde ve `amme-i tenzihātde Ḥaḳḳ Te`ālā -`allet esmā`ühü- münezzeh olduḳı gibi *fe izā kāne kezālike* lāzım geldi ki anuñ hüsni-ı cevheri ḡayrı-ı münḳasim ola ki hemān oña maḥşüş ola.

Oldur meḥāsiniinde münezzeh şerīkden
Yoḳdur çü ḥüsni-ı cevherinüñ anda ḳıymeti

43. Beyt

*“Da` me`d-deathü`n-naşārā fi nebiyyihimi
Vā`ḥküm bimā şı`te medḥan fihī va`ḥtekimi”*^[15a]

Ḳavlühü *da`* ya`nī terk eyle şol nesneyi ki Naşārā o nesneyi nebileri ḫaḳḳında *da`vā* eylediler. Ol Ḥabīb`üñ medḫi bābında ne dilerseñ ḫükme eyle ve daḫi ḫükme rāzı olup ol sultānuñ ḫaḳḳında ne ḫükme olundıysa ol ḫükmi ḳabül eyle. Ya`nī beyt-i sābıḳda *münezzehün `an şerīkin* dinildiḳi ol sebebden ḫilāf-ı maḳşüd bir ma`nā fehm olunmaḳ görindi ki ol ḫilāf-ı maḳşüd ma`na, *da`vā*-yı ulūhiyyetdür. Zirā ol şerīkden münezzeh olan ol Vācib`ül-Vücūd ḫazretleridür -celle ve `alā-. Andan ḡayrı şerīkden münezzeh sultān yoḳdur illā ki `ibādu`llāhda daḫi ol Sultān-ı kevneyn ḫazretleri şerefde ve `ulūmde şerīkden münezzehdür. Çünki şā`ir -ḫayyibe`llāhu şerāhu- bu ḫilāf-ı maḳşüd ma`nāyı buldıysa “*Da`me`dde`athü`n-Naşārā*” didi. Ya`nī ki Naşārā, `İsā peygamber -`aleyhi`s-selām- ve Meryem Ḥatun ḫaḳḳında Tañrı`dur diyü Ḥaḳ Te`ālā ḫazretine teşrik

iderlerdi. Bā vücūd ki Subḥānehū ve Te‘ālā Ḥāzretleri şerīkden münezzehdür ki süre-i ihlāşda buyrulmuşdur.

Naşrāniler nebilerine didügin қосun
Қıl nice dilesen sen aña dürlü midḥati^{15b]}

44. Beyt

*“Vensüb ilā zātihī mā şī’te min şerafin
Ve’nsüb ilā қадrihī mā şī’te min ‘ızami”*

Ya‘nī çünki Ḥāzret-i Risālet’i Allah Te‘ālā’nuñ қulu ve ḥabībi bildüñse şerefdin ve ‘azametden ne dilerseñ anuñ zātı şerifine nisbet eyle ve ‘azametden kemālden daḡı ne dilerseñ anuñ қadrine ve miқdārına nisbet eyle.

Vallāhi nisbet ile nice dilerseñ şeref
Hem қadrine nicesi dilerseñ celāleti

45. Beyt

*“Fe inne faḡle Rasūli’llāhi leyse lehū⁶⁸
Ḥaddün fe yu‘ribe ‘anhū nāḡkun bi-femi”*

Қavluḡhū *fe-yu‘ribü*, ey yetekellemü, ya‘nī söyleyebile; bu beyt, beyt-i şābıқuñ delilidür ki şerefdin ve ‘azametden ne dilerseñ Ḥāzret-i Risālet’e nisbet eyle dinilmişdi. İllā kemā hüve ḡaққuhū hiçbir mütekellimüñ iқtidārı yoқdur ki anı dil ile medḡ eyleyebile; zīrā fezāil ü kemālātde şerīkden münezzehdür.

Lāyıқ Resül faḡlına bir ḡad yoқdur
Kim yetişe aña mütekellim ‘ibāreti

46. Beyt

*“Lev nāsebet қадrehū āyātühū ‘ızamen
Aḡyā’smühū ḡıne yūd‘ā dārise’r-rimemi”*

Dārasü’r-rimem eski ve çürimüş kemiklere dirler. Ya‘nī Resül -‘aleyhi’s-selām-uñ қadri ‘ızamdur. Şöyle ki eger anuñ esmāsı ve mu‘cizātı қadrine münāsib olaydı, lāzım geleydi ki anuñ ism-i şerīfiyle du‘ā olunduқda ism-i şerīfi, *dāris-i rimemi* ihyā idüp^{16a]} diri ider idi. Nitekim mütercim buyurur:

Ger mu‘cizātı қadrine göre olaydı

¹⁶⁸ Bu ve bir sonraki beyit, Fatih nüshasında haşıye şeklinde verilmiştir.

Dirilde idi adı añıldıkta ümmeti

47. Beyt

“Lem yemteħinnā¹⁶⁹ bi-mā ta‘ye’l-‘uķūli biħī
ħırşan‘aleynā fe-lem ne’rteb ve-lem nehimi”¹⁷⁰

Ƙavlühü *lem yemteħinnā* ilā āħir. Ya‘nī Ĥazret-i Risālet -‘aleyhi’s-selām- ‘āciz oldığı nesne ile bizi imtiħān eyledi ki bizim üzerimize ħariş oldığı cihetden ve Ƙavlühü *ve lem ne’rteb irtābe yertābü’den* nefsi mütekellim me’a’l-ğayrdır *ve lem nehim*’dendir, *ey lem neteħayyer* ya‘nī müteħayyer olmadık. Pes şimdi lāzım geldi ki biz daħi Ĥazret-i Risālet’e şekk-i reyb itmeyüz. Niteki mütercim buyurur:

Buyruķ buyurmadı bize güç kim
Bırağavuz hamlıgla gönlümüze dürlü reybeti

48. Beyt

“A‘ye’l-verā fehmi ma‘nāħü fe-leyse yürā
Li’l-ķurbi ve’l-bu-‘di fiħi ġayru münfeħimī”

Ƙavlühü a‘ye, ya‘nī ‘āciz eyledi ve *verā*, maħlūķātdave Ƙavlühü *ğayru münfeħimī*sākit dimekdür.Beytüh ma‘nāsı oldır ki: Ol Ĥazret-i Risālet -‘aleyhi’s-selāmuñ- ma‘nāsınuñ fehmi maħlūķātı ‘āciz eyledi pes ol Sultān’uñ bu‘dinde ve ķurbinde sukūt idici ġayrı kimesne görimez ki cümle maħlūķāt sākit tururlar. Niteki mütercim buyurur:

Ma‘nası fehmi ħalkı anuñ ‘āciz eyledi
Kimesne yoķ ki aña bileydi¹⁷¹ ħaķıķati

49. Beyt

“Ke’ş-şemsi teźharu li’l-‘ayneyni min bu‘udin
Şağireten ve tüküllü’t-ťarfe min ememi”

El-ümem, bi’l-fetħi^[16b] ķurb ma‘nāsınadır. Ya‘nī Ĥazret-i Risālet -‘aleyhi’s-selām-güneş gibidür ki ıraķdan gören añı şağir zan idüp küçük şanur. Ammā vaķtā ki cidden nazār olunsa veyāħud yaķında nazār olunsa gözi ķamaşdurur ve müteħayyer eyler; ġāyet kesrinden ve keşretten şu‘ā‘ından ve ħararetinden. Ve Ĥazret-i Rasūl’e ırağ olanlaruñ

¹⁶⁹ yemteħinnā G: temteħinnā F.

¹⁷⁰ Bu beyit itibariyle Fatih nüshasındaki yukarıda zikredilen beyit-şerh uyumsuzluğu nihayete ermiş, yeniden beyitler önce şerhleri sonra verilmeye başlanmıştır.

¹⁷¹ bileydi G: belendi F.

gözine ol Sultān'ı kevineyn şağır görünür ki zihî taşavvur-ı bāṭıl zihî ḥayāl-i muḥāl vaqtā ki mekānı ḳurbde im'ān nazarı ile nazarolunsa, bir mertebede 'azametile ve heybet ile görünür ki ol 'azamet ü heybet ḳuvveti taḳrīr-i lisān insānile beyān olunur olmaz. Zīrā ol Sultān'ı şerefini fark itmekdür ve teşḫīşi ḥaḳīḳat fehm eylemekdür. Ol Sultān'a ḳarīb olanlar ile ba'īd olanların mā beyninde beyne fevḳa's-semāvāti ve taḥte'l-erazīn tefāvūt var. Niteki mütercim buyurur:

Güneş gibi göze ırāḳdan gāhi gelür
Göz bakmaz yakından aña şöyle ḥaşyetā

50. Beyt

“Ve-keyfe yüdrükü fi'd-dünyā ḥakīkatühü

Ḳavmün niyāmün tesellev 'anhü bi'l-ḥulmü”

Kelime-i *keyfe* bu maḥalde istifhām-ı inkārīdür ve *niyāmcem'*-i nā'imdür. Ve *sellev* tesellī'dendür ki tesellī, şabr u ārām idüp kimesneye fi'l-cümle rāzı olmaḳdur. Ve *ḥulm* bi'z-zammi düş görmekdür. Ya'nī Ḥazret-i Risālet -'aleyhi's-selām-uñḥakīkatini dünyāda nā'im olup uyḳuda olan ḳavm idrāk idemezler ki Ḥazret-i Risālet'ün^[17a] kemālāt-ı ḳudsiyyesinün ma'rifetinde mücerred uyḳuda düşde görmege rāzı olmuşlardur ve lafzı dünyā işāretdür ki Allah Te'ālā'nuñ ve Ḥabībi Muḥammed Muṣṭafā'nun ma'rifetinün maḥalli dünyādur. Pes her ki anları bunda bildi, sa'ādet-i ebediyye ve mertebe-i ezeliyye-i 'āliyye idrāk eyledi ve ne'üzü bi'llāh anların bunda Ḥāliḳ-ı maḥlūḳātı ve Ḥabīb-i serveri kāinātı bilmedi, dünyādan mümetti' olmayup ve ahiretde maḥrūm olup, nār-ı cahimde muḥalled ve mü'ebbed ḳaldı *ki “Ed-dünyā mezra'atü'l-āḥira”* dür. Nitekim mütercim buyurur:

Dünyāda anı nice bile ol uyur ḳişi ki
Anda aña getürmüş ola düş sülütü

51. Beyt

“Fe mebleḡu'l-'ilmi fihi ennehü beşerun

Ve ennehü ḥayru ḥalḳı'llāhi küllihimi”

Ḳavlühü *küllühimi* mecrürdür zīrā te'kīdi ma'nevidür, *Ḥalḳu'llāh'* dan ve *mīm* daḡi meksürdür zarūret-i şiriyye için ve bu beyt, beyt-i sābıḳuñ neticesidür. Ya'nī vaqtā ki bir ḳavm uyḳuda olalar daḡi ol Sultān'ün ḥaḳīkatinbilmeyeler. Pes şimdi ol ḳavmün meblaḡ-ı 'ilimleri, ya'nī nihāyet-i 'ilimleri oldur ki ol Resūlü'llāh -efḍalu's-şalevāt-beşerdür ve maḥlūḳātuñ ulusıdur. Niteki mütercim buyurur:

Bu deñlü bilinür hemin ol kim beşerdürür
Hem Tañrı halkınuñ begi ehl-i fazîleti

52. Beyt

“Ve küllü āyin ete’r-rüslü’l-kirāmü bihā^[17b]

Fe inneme’t-teşalet min nūrihi bihimi”

Qavlühü *yehimi*’dür [ki] mīm meksür olmaq zarüret-i şî‘riyye içündür ve *āy,cem*’-ı *āyet*’dür. Mu‘cizāt anlara yetmişdür; illā Hāzret-i Risālet -‘aleyhi’s-selām- ki mübārek nūrınıñ vāsıtasıyla olmuşdı. Niteki mütercim buyurur:

Nurından istifādeyi kılmışdurur anıñ

Mecmū’-ı enbiyā ki getürmüşler āyeti

53. Beyt

“Fe-innehü şemsü fazlin hüm kevākibühā

Yuzhirne envārehā li’n-nāsi fi’z-zulami”

Kevākib, cem’-i kevkeb yıldız ma‘nāsınadır. Ya‘nī Hāzret-i Risālet -şallallāhu ‘aleyhi ve sellem- fazıl güneşidür ve cemi‘ enbiyā ve rusül -‘aleyhimü’s-selām- onuñ fazlı güneşinüñ yılduzlarıdır ki ol kevākib kendü nurlarını cümle Ādem oğlanlarına gicelerde izhār iderler ki güneş var iken mahv olurlar. Bu beytden arz oldur ki cemi‘ enbiyā ve rusül -‘aleyhimi’s-selām- ol zamān revāc buldılar ki Hāzret-i Risālet -‘aleyhis-selām- dīni zāhir olmamışdı ve çünki onuñ dīn-i şerīfi zühür bulıcaq cemi‘ enbiyānuñ dīni mensūh oldı. Niteki mütercim buyurur:

Ol fazl güneşidür anlar kevākibi

Halk üstüne qomazlar ata şübhe zulmeti

54. Beyt

“Ekrim bi-halkı Nebiyyin zānehü hulūkun

Bi’l-ḥusn^[18a] müştemilin bi’l-bişi müttesimi”

Qavlühü, *ekrim* bu maqāmda şīga-ı ta‘accübdür ve *zeyyenehü* ma‘nāyı vāhiddedir. Ma‘nāsı, müzeyyen eyledi dimekdür ve qavlühü, *bi’l-bişi*, talāqati vechdür ve *müttesim* ittisāmden müştakdur ki *ittisām*; nişān eylemekdür. Ya‘nī ta‘accüb-i ḥübdur ol Nebi’nüñ ḥüsn-i şüret-i zāhirisi ki ḥilkatidür. Ol ḥüsn-i şüret-i zāhirine, şüret-i bātinesi ki ḥulkidür, zīynet viricidür ki Nebiyy-i mezbür ḥüsn-i ḥulka müştemildür. Ya‘nī

huluğuyla mevşüfdir ve daği talākat ve cümle müttesemdür. Ya'nî küşāde-rüylüğüle
‘alāmetlenmişdür. Niteki mütercim buyurur:

Hüsniyle müstemildürür ü beşeriyle müttesim
Ne hulkı olur ki virmiş aña hulkı zineti

55. Beyt

***“Ke’z-zehri fi terafin ve’l-bedri fi şerafin
Ve’l-baħri fi keremin ve’d-dehri fi himemi”***

Zehr, lügatde çiçekdür ve *teraf*, tana‘um ma‘nāsınadır ve *bedr*, ayuñ on dördüncü
gicesine dirler ve *himem*, cem‘-i himmet’dür. Ya'nî ol Habıbu’llāh gāyetde leṭāfetde
çiçek gibidür ve irtifa‘-ı şerefde Bedr gibidür ve seḫā vü keremde baħr gibidür ve
himmetlüliginde dehr gibidür. Ya'nî tül-i zaman gibidür. Bi’l-küllüye eydür Hāzret-i
Risālet -‘aleyhi’s-selām- dehre teşbih eylemek^[18b] oldur ki bi-ḫasebi’z-zāhir dehre
mün‘im dirler; isnād ve sebep ṭariķıyle. Niteki ‘ulemā’i ‘ıẓāmuñ ‘ibāretinde vaki‘
olmuşdur ki, “*Enbete’r-rebī’u’l-bakle*” dirler. Ya'nî behār sebzeleri bitürür, dimekdür
ve ‘ulemānuñ maḫşūdları oldır ki; bahār sebzeleri Allah Te‘ālābi-ḫasebi’z-zāhirde,
ya'nî bahār sebep-i vücūd-ı sebzedir; ammā fi’l-ḫaḫıka sebzeleri Allah Te‘ālā -‘azze
şānühü-bitürür. Niteki mütercim buyurur:

Çiçek gibi terafde, şerefde kamer gibi
Deryā gibi keremde zemān gibi himmeti

56. Beyt

***“Ke-ennehū ve’hve ferdün fi celāletihī
Fī ‘askerin ḫāne telḫāhū ve fi ḫaṣemi”***

Ferdūñ ma‘nāsı yegāndur ve *celālet* ‘azımü’l-ḫadrdür ve *ḫaṣem* ḫademdür. Ya'nî güyā
ki Hāzret-i Risālet -‘aleyhi’s-selām- ‘azametde olduğı ḫalde ‘askere mülāķi oluncak ve
ḫuddām ortasında yegāndur ki anuñ şebīhi ve nezīri yoḫdur. Ammā mütercim ma‘nā-yı
mezbūre nev‘-i muḫālif eylemişdir. Niteki mütercim buyurur:

Müfred buyurdığında anı gösterdi
ḫabl [u] ḫaṣem içinde yürür gibi ḫaṣmeti

57. Beyt

***“Ke-enneme’l-lü’lü’ü’l-meknūnū fi-şadefin
Min ma‘diney manṭıķin minhū ve mübtesimi”***

Lü'lü', lügatde incüdür örülmüştür^[19a] dimekdür ve *ma'den*, kân ma'nâsınadır ki andan eşyâ-i ma'deniyye hâşıl olur; altun ve gümüş gibi. Ve *mantıkdan* murâd, bu ma'halde Hâzret-i Risâlet -'aleyhi's-selam- mübârek dilidür ve *mübtesim*'den murâd ol Hâzret-i Hâbîb'ün mübârek tuğağdır ki anınla tebessüm olunur. Ya'nî anuñ kelimâtı incü gibidür ki şedef içinde ola ki, iki ma'denden hâşıl olur ki birisi zaman-ı şerîfi ve biri laţîfidür. Bu ma'nâ şârih-i mezkûruñ re'yidür. Ammâ faķir eydür: Lü'lü'den murâd, Hâzret-i Hâbîb'ün mübârek dişleridür ki şol vaķtin tekellüm ve tebessüm eyleye; ol mübârek dişleri ma'den-i mantıkdan ve ma'den-i tebessümdür, ke-enne lü'lü' gibi zâhir olur ki, mütercim dağı bu ma'nâya zâhib olmuşdur. Niteki mütercim buyurur:

Meknündür şadef içinde şanduñ.

Ağzında dişleri kılıc ibtisâmeti

58. Beyt

“Lâ ĩbe ya' dilü türben zamme 'zumehü

ĩübâ li münteşikın minhü ve mülteşimi”

Ve *münteşik*, laţif koķuyı koķulayıcıdır ve *mülteşim*, öpücidür. Ya'nî Hâzret-i Risâlet -'aleyhi's-selâm- mübârek kabrinüñ toprağı şundandır ki, anuñ berâberi laţif koķulu nesne ve *münteşik*, laţif dünyada yoķdur ki^[19b] ol türâb Hâbîbüñ mübârek 'ızâmına zamm olunmuşdur ve ne mutlu ol kimesneye ki ol kabr-i şerîfi münteşik olup ve mülteşim ola. Ya'nî koķılayup öpmiş ola. Niteki mütercim buyurur:

Ol türbe gibi kim yatur anda ne ĩyb ola

Devlet anuñ ki yilleye ol eri türbeti

Fî zikri mevlidihî -'aleyhi's-selâm-

59. Beyt

“Ebâne mevlidühü 'an ĩbi 'unşurihî

Yâ ĩbe mübtedâ'in minhü ve muhtetemi”

Ķavlühü, *ebâne*, bi-ma'nâ azherave *mevlidühü*, ebâne'nüñ fâ'ilidür 'unşur, aşıl ma'nâsınadır ve mışrâ'-i şânide muşannıf -rahimehu'l-lâh- nidâ idüp: “Eydür, Yâ ĩbe mübtedâ ilah. Ya'nî *mübtedâ* dan murâd; Hâzret-i Rasûl'ün vilâdetidür ve *muhtetemi*'den murâd vefâtıdır ve nedâ¹⁷² taleb-i ikbâl ve se'âdetdür. Ya'nî muşannıf-

¹⁷² ve nedâ G: ve neden F.

ṭābe ṣerāhu- ṭaleb ve temennā eyler ki, Ḥazret-i Risālet vilādetinüñ ve vefātınñ ṭıybından kim evveli ne hoş evveldür ve āhiri daḡi ne hoş āḡirdir. Niteki mütercim buyurur:

Bedvi¹⁷³ ve ḡatmi onuñ ṭıyb ‘unşuru
Ol gün belürmüş-idi ki oldı vilādeti

60. Beyt

“Yevmün teferrese fihi’l-fürsü ennehüm

Ḳad ünzirü bi-ḡulüli’l-bü’si ve’n-nıḡami”

Ḳavlühü *teferrese*, ferāsetdendür^[20a] ve *bü’s*, şiddetdür ve ‘azābdur ve *neḡam*, cem‘-i niḡmet’dür ki niḡmet ism-i mensūbtandır. Ya’nī rivāyet olunur ki, Fars ṭā’ifesinden Mecūsiler vardı ki oda ṭaparlardı. Şöyle ki biñ yıl vardır ki ol ḡavm-i şūmuñ odları yanardı. İttifāk Ḥazret-i Risālet’üñ -‘aleyhi’s-selām- mübārek vilādi vaḡı‘ olduğu gice, ol od söyüñdi ve ṭā’ife-i mezkūrenüñ üzerlerine envā‘-i bü’s ü niḡam vāki‘ oldı. Daḡi bu ṭā’ife ferāset-ile bildiler ki kendülere ḡavf ü ḡaşyet gelür. Niteki mütercim buyurur:

Hem ol gün idi ki bize bü’s ü niḡam
İrdi Mülük-i Fars idüpdür ferāseti

61. Beyt

“Ve bāte eyvānū Kısra ve’hve münşadi’un

Ke-şemli aşḡābi Kısra ḡayra mülte’imi”

Eyvān, suffe-i ‘azāmenüñ ismidür ve *Kısra*, bi-fetḡi’l-kāf ve kesrihā ism-i Nüşirevān bin Ḳubād’dur ve Fars padişahlarına daḡi Kısra dirler ve *münşadi’*, münşakḡ ma‘nāsınadurlar ki *inşikāḡ*yarılmakdır ve *şeml* ezdād’dandır, ḡāḡ olur ki teferruḡ ma‘nāsına olur ve ḡāḡ olur ki cemā‘at ma‘nāsına isti‘māl olunur. Ammā bu maḡalde cemā‘at ma‘nāsına^[20b] dur ve *mülte’im*, cem‘ olmaḡdur. Ya’nī Ḥazret-i Risālet’üñvilādeti gicesinde Nüşirevān bin Ḳubād’uñ eyvānı çatladı ve yarıldı. Niteki Fars beglerinüñ aşḡābı mütefferiḡ olup perākende olmuşlardı. Niteki mütercim buyurur:

Cemi‘ iyyetüñ niḡāmı hem ol gün bozuldı
Ḳün yarıldı ṭāḡ-ı Kısra vü ṭāḡ oldı ṭāḡati

¹⁷³ bedvi G: bedevi F.

62. Beyt

“Ve’n-nāru ḥāmidetü’l-enfāsi min esefin

‘Aleyhi ve’n-nehri sāhi’l-‘ayni min sedemi”

Ḥāmidetü’l-enfās, mīrendema‘nāsınadır. Ya‘nī ol od öldi dimekdir ve *esef*, tee’süfdendür ğamgīn olmağdur ve *sāhi* ğaflet idicidür ve *sedem*, hüzn ü nedāmetdür ve *n-nehri*’de olan vav, vāv-ı‘ātıfedür ve yāḥud vāv-ı ḥāliye ola. Ya‘nī Ḥāzret-i Risālet’üñ vilādeti gicesinde Mecūsiler’üñ odı, ma‘būd idindikleri sebebeden te‘essüf gelüp söyüñdi ve Ehl-i Fars’üñ ırmağları daḥi müşrikler ve kāfirler ol şudan intifā‘ itdüklerine ol ırmağa nedāmet ve ḥüzün gelüp ol ırmağ ḥayrete vü yeterde çeşm olup bulanup ḳan ağlayup ḳurıdı. Mütercim buyurur:

Evvel söyüñdi^[21a] od ṭapanlaruñ odı

Hem ırmağ taḥayyürinden unuttı ‘aynını

63. Beyt

“Ve sā’e sāvete en ğādat buḥayretühā

Ve rudde vāridühā bi’l-ġayzi ḥīne zamī”

Sāve, bir şehrin adıdır ve ḳavlühü; *sā’e*, ya‘nī Sāve ğamgīn eyledi. Zīrā Sāve, *sā’e*’nüñ mef‘ülün bihi’sidir. Ammā bu maḥalde “zīkr-i maḥal, irāde-i ḥāldür” ki Sāve’yi zīkr itmekdür. Murād, Sāve’nüñ ḳavmidür ve ḳavlühü *in ğādat*, ya‘nī suyu eksildi ḳurıdı ve lafzı *en* maşdariyyedür “*ġādat buḥayretühā*” cümlesi *sā’e*’nüñ fā‘ ilidür ve *buḥayra*, taşğir-i baḥrdur. Ya‘nī mürür eyledi “*Ve vāridühā*”dan olan zamīr-i bāriz *buḥayra*’ya rāci‘dür. Ve vārid şu ṭaleb idicidür. Ḳāle’llāhu Teā‘lā: “*Fe-erselū vāridehüm”ey ṭalebe’l-ma’e bi’l-ġayzi*, ğaḍab-ıla ve ḳavlühü ya‘nī şol vaḳtın ki şuşız olur, şuşamuşlarıdı. Beytüñ ma‘nası: Ḥāzret-i Risālet -‘aleyhi’s-selām- vilādeti gününde Sāve’nüñ cümle ḥalkı şuşayup deñizlerine ‘adet-i ḳādīmeleri üzere şu almağ-çün adam gönderdiler. İttifāḳ varan adam şu bulamayup ğaḍapla mürür gelüp Sāve ehline ḥaber virecek,^[21b] Sāve ḳavmine ḥüzün ve ḳam vāki‘ olup cümlesi maḥzūn oldılar. Niteki mütercim buyurur:

Ol gün Sāve ağladı ve hem daḥi Sāve baḥri

Geldi su almağ gelene ḥışmuñ vaḳti

64. Beyt

“Ke-enne bi’n-nāri mā bi’l-mā’i min belelin

Ḥuznen ve bi’l-mā’i mā bi’n-nāri min ḍarami”

Mıṣra‘-ı evvelde olan *bi’n-nār*’deki *bā* me‘a ma‘nāsınadır ve *bi’l-mā’i*’deolan *bā*, fi ma‘nāsınadır ve mıṣra‘-ı şānide olan *bi’l-mā’i*’deki *bā*, *me‘a* ma‘nāsınadır ve *bi’n-nār*’deki *bā*; *fī* ma‘nāsındır ve lafz iki mıṣra‘ da daḥi nāfiyedir ve *vāv*, mıṣra‘-ı şānide *vāv*-ı ‘atıfedür ve “*ke enne*” dimekdür ve *ḍaremi*, *od’uñ* şu‘lesinden ‘ibāretdür. Ya‘nī Sāve’nüñ baḥrı ḥaḳḳında şöyle diyeydüñki, *ke-enne* bu baḥrda od yanmış imiş ki ruṭūbetden eṣer ḳalmamış diyeydüñ ve Mecūsiler’üñ od’ları ḥaḳḳında daḥi şöyle diyeydüñ ki bu odda *ke-enne* Sāve varmış ki oddan eṣer ḳalmamış diyeydüñ. Niteki mütercim buyurur:

Bu şu‘nuñ ruṭūbeti şānyadıñ odda var-idi
Gamdan şuda var-idi oduñ ḥarāreti

65. Beyt

“*Ve’l-cinnü tehtifü ve’l-envāru sāṭi‘atün*

Ve’l-ḥaḳḳu yazḥaru min mā‘nen ve min kelimi”

Cinn, cem‘-i cinnī’dür ve ḳavlühü; *tehtifü*^[22a] āvāz virür ve *sāṭi‘atün* ey zāhiratün ve *kelim* cem‘-i kelimedür ve bu beytde lafz-ı ma‘nādan murād bātındur ve lafz-ı kelimedden murād zāhirdür. Ya‘nī Ḥazret-i Server-i Kāināt ki vilādeti olduḳda vaḳta ki envār-ı İlāhī zāhir oldı. Cinniler āvāz virüp guluvv-i ‘ām eylediler ki ol gün ḥaḳ zāhiren ve bāṭinen zāhir oldı. Niteki mütercim buyurur:

Cinn söyleşirlerdi vü berḳ ururlardı nūrları
Ḥaḳ mübīn itdi ma‘nā vü kelimeti

66. Beyt

“*Amū ve şammū fe-‘ilānū’l-beṣā’iri lem*

Tüsma‘ ve bāriḳatū’l-inzāri lem tüşemi”

Ḳavlühü ‘*amūve şammū* taḥfifle¹⁷⁴ fi‘l-i māzī cem‘-i müzekkerdür. ‘Amā/ya‘mīden ki gözsüzlükdür ve *şammū*, “bi teşdi’l-mīm” şāğırlıkdur ve i‘lān, izḥārdur ve *beṣā’ir*, cem‘-i beṣāretür ki şol ḥabere dirler ki ol ḥaberi işitdükdde, beṣere-i veche ol ḥaber sebebinden teḡayyür gele ve *bāriḳa*, berḳden müştāḳdur, *berḳ* yıldırmaḳdur ve andan taḥvīfdür ki ḳorḳutmaḳdur ve *lem tüşemi*, şāme/yeşimü’den müştāḳdır, ma‘nāsı nazar eylemekdir. Beytüñ Ma‘nāsı: Su’āl-i muḳaddereden cevābdur ki; sā’il su’āl eyledi ki, Ḥazret-i Risālet -‘aleyhi’s-selām-uñ vilādeti güninde bu miḳdār^[22b] ‘alāyim ki;

¹⁷⁴ taḥfifle G: taḥfifi’l-mīm F.

beşâyirden ve inzârdan zâhir ve vâki^c oldu. Kefere nice bilmediler ki ‘itirâf ve inşâf idelerdi diyü, su’âl eyledikde muşannıf -‘aleyhi’r-raḥme- su’âl-i muḳaddereden cevâb virüp eyitdi ki: “Anlar görür a‘mâ idiler ki bâriḳa-i inzârı görmediler ve şâgır idiler ki ‘ilân-ı beşâyiri işitmediler” bu cevabı virdi. Leff ü neşr-i müşevveş vardır. Niteki mütercim buyurur:

Görmediler işitmediler kör ü gedâ olup
İnzâr-ı bâriḳımı kelâm-ı beşâreti

67. Beyt

**“Min ba‘di mâ aḫbara’l-aḳvâme kâhinühüm
Bi-enne dînehümü’l-mu‘avece lem yeḳumi”**

Aḳvâm, cem^c-i ḳavm’dür ve *kâhin*, keferenüñ muḳtedâlarıdır. ‘Ulemâ-i Ehl-i İslâm’uñ muḳtedâları olduğı gibi *ve mu‘avece*, bi teşdîdi’l-cîm, i‘vicâc’dandur ki egri ma‘nâsınadır. *Lem yeḳum* ya‘nî ḫırmadı ve lafz-ı *mâ* maşdariyyedür ve “*Min ba‘di mâ eḫbara’l-eḳvâme kâhinühüm*” cümlesi, maḫallen merfu‘ mübtedâdur ve mışra‘-ı şânî haber-i aḫbârdur. Ya‘nî be-dürüstî sizüñ egri dîniñüz ḳıvâm bulmaz diyü kefereye kâhinleri haber virdükden soñra. Niteki mütercim buyurur:

Öndin soñdı ki^[23a] didi kâhin anlara
Yokdur egri dîninizüñ hiç ḳavmeti

68. Beyt

**“Ve ba‘de mâ ‘āyenū fi’l-ufḳi miñşühubin
Munḳazzaten vefḳa mâ fi’l-arzi min şanemi”**

Ve ḳavlühü *ve ba‘de mâ ‘āyenū* de olan vāv, ḫâliyedir ve ‘*āyenū* ya‘nî ‘ıyânen gördiler anlar ve *ufḳ* gökyüzinüñ kenârlarıdır ve *şühüb* şihâb’uñ cem^c idür ki şihâb yıldızdan ‘ibâretdür ve *munḳazzaten* bi-teşdîdi’ḏ-dâd, ya‘nî sâḳıḫatün ya‘nî düşicidür ve *vefḳa* mañşübdür nezi‘-ı ḫâfîz-ile ya‘nî muvâfaḳatınca ya‘nî, ḫâlbuki kefer-i Yehūdiler ufıḳdaki nücümüñ yere düştüğünü, yeryüzünde olan şanemleri ve büt-ḫâneleri yıkıldığına muvâfık muāyenen gördüklerinden soñra idi ki kâhinler: “*Bi-enne dînehümü’l-mu‘avece lem yeḳumi*” didi. Rivâyet olunur ki, Ḥazret-i Risâlet -‘aleyhiş-şalevâtü ve’s-selâm-uñ vilâdeti gicesinde bir Yehūdî gördü ki asumâñdan nücüm yere düşer, meger Tivrât’da görmüş idi ki: “Ol gice ki Ḥazret-i Muḫammed -‘aleyhis-selâm-vücûda gele nücüm rücüm-i şeyâḫin gibi yere düşer!” diyü görmüş-idi. İttifâḳ kendü kendine benzer ki bu gice aḫir zamân peygamberi vücûda^[23b] gelmişdür didi. Çün şabah

oldı bu Yehūdi sordu ki: “Hiç bu gice kimsenüñ oğlu toğdı mı?” didi. Eyitdiler: “Ne‘ am ‘Abdullah bin ‘Abd’il-Muṭṭalib’üñ bir oğlu toğdı.” didiler. Yehūdi eyitdi: “Ol oğlānı baña gösteriñ” didi; gösterdiler. Çünkü Ḥazret-i Risālet’üñ mübārek yağrında olan mühr-i nübüvveti gördi. Daği sür‘atle segirdüp feryād eyleyüp gitdi. Çünkü mecaneyn Ḳureyş Yehūdiler mezkūruñ na‘rasın görüp her biri te‘accüb idüp güldiler. Yehūdi eyitdi: “Señ baña gülersin ve oğlān peygāmberdür ki bunuñ vāsıtasıyla Ben-ī İsrā’īl peygāmberleri munkatı‘ oldı.” Ḳureyş kavmi Yehūdi’den bu haberi işitdiler müteḥayyir kaldılar. Niteki mütercim buyurur:

Hem gördiler mu‘āyeneten gökde şehāblar
Ol deñlü kim düşürüp durur-idi bütlerini

69. Beyt

*“Ḥattā ḡadā ‘an ṭarīkı’l-vaḫyi münhezimün
Mine ‘ş-şeyāṭini yakfū işre münhezimi”*

Kelime-i *ḥattā* bu maḥalde āsumāndan nücümüñ ḡāyet suḳūṭından ‘ibāretdür ve ṭarīkı-i vaḫy’den murād semāy-ıla arzuñ mā-beynidür ve ḳavlühü *yeḳfū*, ya‘nī birbiri ardınca tābi‘ olup mütevāliyen ḳaçarlardı dimekdür ve *işra* bil-kesri ve *işerabi*-fethateyni ‘aḳīb ma‘nāsına^[24a] dur ki tezkiye ehliyüz dirler. Ya‘nī ol gice Ḥazret-i Risālet -‘āleyhi’s-selām- vücūda geldi. Şabāḥa degin gökde nücüm yere inerlerdi ve gökler ile yer ortasında şeyāṭin -‘aleyhimü’l-la‘ne- münhezim olup birbiri ardınca mütetābi‘ olup mütevāliyen ḳaçarlardı. Nitekim mütercim buyurur:

Tā vaḫy yolu oldı açık diyü leşkeri
Gökden haber almadı buldı hezīmeti

70. Beyt

*“Ke-ennehüm heraben ebṭālū Ebrehetin
Ev ‘askerün bi’l-ḥaşā min rāḥateyhi ramī”*

Hereb lügatde ḳaçmakdur ve *ebṭāl*, cem‘-i buṭl’dür ki buṭl bahādura dirler ve *ebrehet*, bi-fethi’l-hemzeti ver’r-rā’i, Ḥabeş beglerindenbir pādişāhuñ adıdır. Mekketü’llāh-şerrefehā’llāh te‘ālā’-nuñ ḥarābı ḳaşdına ‘askerle gelmiş idi. Ḥattā süre-i “*elem terā*”de vāki‘ olan aşḫāb-ı fil’den murād bu ‘askerdür ve *ḥaşā*, ufacıḳ ḥurde taşlara dirler ve *rāḥateyn*, raḥā’nuñ teşniyesidür ki *rāḥa* el ayasına dirler. Rāḥateyhi’de olan zamīr-i bāriz, Ḥazret-i Risālet -‘āleyhi’s-selāma- rāci‘dir. Ya‘nī Ḥazret-i Risālet’üñ iki mübārek ellerinüñ ayāsından dimekdür. *Rumī*, ramā/yermī’den binā’-i mechūldür ki

atmak ma‘nāsına^[24b] dur. Beytün Ma‘nāsı: Ya‘nī diyeydün ki şeyātin -‘aleyhimü’l-la‘ne- kaçmakda Ebrehe’niñ bahādırları inhizām vaqtinde kaçdıkları gibi ve yāhud Hāzret-i Risālet -‘aleyhi’s-selām- iki mübārek eli içindeki, ol ‘askerün üzerine toprak ve ufacıq taşlar saçmış idi ki ol ‘askerün ol toprak gözlerine girüp kör olup münhezim olup kaçmışlar-ıdı. Ke-enne, hemān şeyātin daħi ol vechile kaçarlardı. Niteki mütercim buyurur:

Aşhāb-ı Fīl’den şanduñ bunları ki
Ol rāci leşker ki atdı? kavmi aña rahatı

71. Beyt

*“Nebzen bihi ba‘de tesbīhin bi-batnihimā
Nebze’l-müsebbihi min aḥşā’i mültaḳimi”*

Nebz atmaqdur ve *batnihimā* da olan “zamīreyn-i bārizeyn” tahtına rāci‘dür ve *müsebbihden* murād Hāzret-i Yūnus -‘aleyhis-selām- ve aḥşā’ ḥaşā’dır ki ḥaşā bağırsaklardur ve *mülteḳim*, loqma yudıcıdur ki; Yūnus peygāmbiri bir loqma idüp yudan balıqdan murād ve *nebze’l-müsebbihi*’deki *nebz* mansūbdur. *Nez*’-i ḥafızlıqla ya‘nī “Ke-*nebzi*’l-müsebbihi” taḳdirincedür, ya‘nī Hāzret-i Rasūl -‘aleyhi’s-selām-uñ ol ḥasā eli içinde iken^[25a] tesbīh iderlerdi. Ba‘de mā Hāzret ol tesbīh-i ḥasā’tı küffār tarafına atup cümle kefereyi münhezim eylediği, ke-enne Allāh Te‘ālā balıguñ qarnında tesbīh eyleyen Yūnus’ı taşra atduğı gibi ide. Niteki mütercim buyurur:

Tesbīhden soñra itdi anı ḥüt mülteḳim
Gibi ki atdı Yūnus boş qaldı ḥaşveti

72. Beyt

*“Cā’et lida‘vetihi’l-eşcāru sācīdeten
Temşī ileyhi ‘alā sāḳin bi-lā ḳademi”*

Ya‘nī ağaçlar ol sulṭāniñ da‘vetine sücūd ile geldiler ki baldırları üzerine yürürler idi. Yāhud ki ḳademi daħi yoğıdı. Hāzret-i ‘Ali-kerrame’llāhu vechehū- rivāyet eyledi ki bir gün küffār cemā‘ati Hāzret-i Risālet -‘aleyhi’s-selām- öñine geldiler eyitdiler: “Yā Muhammed eger bu ağaçları tekellüme getürüp şöyle ki senün risāletine ve nübüvvetine şehādet ideler, biz daħi saña imān getürelim ve illā yā Muhammed” didiler. Eyle olsa Hāzret-i Seyyid-i kāināt ve Sened-i mevcūdāt eyitdi: “Ey Ağaçlar! Allah Teālā’nuñ Hāzretinün izniyle yerünizden kopup gelüp benim risāletime şehādet eyleñ” diyince, ağaçlar yirlerinden qopup ve Hāzret-i Risālet’ün önüne gelüp, bülend-avāz ile: “Sen āḥir

zamānuñ haq peygamberisin ya Resūla'llāh!" diyüp Hāzret^[25b] Nebi'nüñ nübüvvetine ve risāletine şehādet eyleyüp secde eylediler. Çok kefer-i fecere bu mu'cize-i 'azīmeyi gördiler, "Hāzā sāhirun kezzāb" diyüp imān ve ikrār itmediler. "Ve men lem yec'ali'llāhü nūran femā lehū min nūrin", "Ve men yuḍlilī'llāhu femā lehū min hād." Niteki mütercim buyurur:

Yemiş ağaçları yürüdüri bilā-kaḍem
"Gel baña" didüğünde icābetli da'veti

73. Beyt

**"Ke-ennemā seḫarat saḫran limā ketebet
Furū'uhā min bedī' il-ḫaṭṭi fi'l-leḫami"**

Leḫam yoluñ vasaṭıdır ya'nī diyeydüñ ki ol ağaçlar ki kitābet eyledi, ol şehādet vaḫtinde ve ol ağaçlarıñ furū'larıya'nī budakları ḫaṭṭ-ı laṭifile yoluñ vasaṭında bir saḫr yazdılar. Niteki mütercim buyurur:

Şānaydıñ budakları yolda yazdılar
Bir saḫr ḫaṭṭı kim 'acebdi kitābeti

74. Beyt

**"Misle'l-ḡamāmeti ennā sāre sā'ireten
Teḫīhi ḫarra vaḫşin li'l-hecīri ḫāmī"**

Ḡamāme bulutdan bihārdur ve *ennā*, nice ma'nāsınadır. *Vaḫş*, ism-i tenevverdür ve *hecīr*, ıssı günüñ nişfına dırler ve *ḫamī* ḡāyet kızmaḫdur ve ḫavlühü *misle*, mañşūbdur vaḫşıyye maşdariyye ile ol maşdariyye maḫzūfedir. Ya'nī mecī'en mişle ḡamām, ya'nī ol ağaçlar gelici olduğı ḫalde ḡamāme meşeli bu ki ol^[26a] ḡamāme Hāzret-i Risālet'üñ üzerine sāyebān olüp Hāzret-i Risālet -'aleyhi's-selām- nice yürüdiyse bile yürüyüp tennūr gibi ıssı günüñ nişfi öyle vaḫtinde ıssıdan Hāzret-i Risālet'i ḫıfz iderdi. Nitekim mütercim buyurur:

Her ḫande yürüdiyse bilesince olurdu
Issıdan bir pāre bulut ḫimāyeti

75. Beyt

**"Aksemtü bi'l-ḫamer'i-l-münşakḫi inne lehū
Min ḫalbiḫi nisbeten mebrūrate'l-ḫasemi"**

Qavlühü *mebrūrate'l-kaşemi*, manşūbdur ki *aķsemtü* den mef'ül-i muṭlakdur ve mebrūrat ve berran dürüst olmaķdur ve qavlühü *aķsemtü*, ilā āhīr. Ya'nī ṭoĝrı and içdim āyā ki Ḥāzret-i Risālet'ün mübārek barmaĝınıñ işāretiyle münşāķķ olup iki pāre olmuş idi be-dürüstī ol qamerün, Ḥāzret-i Risālet'ün mübārek qalbinden nisbeti vardur ki Ḥāzret-i Risālet'ün mübārek qalbi daĝı münşāķķ olmuş-idi. Ḥāzret-i Cebra'il -'aleyhi's-selām- elinden İbn 'Abbās –rağiya'llāhu 'anh- rivāyet eyler ki: “Mekketü'llāhi şerīfün müşrikleri -'aleyhimü'l-la'ne- Ḥāzret-i Risālet'ün yanına gelüp eyitdiler ki: “Eger sen nübüvvet da'vāsında şādıķ iseñ bu on dördünci^[26b] gicenün ayını iki pāre eyle Yā Muḥammed” didiler. Ḥāzret-i Risālet daĝı müşriklerden su'āl idüp: “Eger bu vech-ile mu'cize zāhir olıcaķ olursa imān getürüp benim nübüvvetime ikrār ider misiñiz?” didi. Eyitdiler: “Ne'am ideriz” didiler eyle olsa Ḥāzret-i Risālet -'aleyhi's-selām- Ḥāzret-i Vācibi'l-Vücūd'dan bu ma'nāyı dileyüp bi-izni'llāhi Teālā Ḥāzret-i Resül mübārek barmaĝıyla aya işāret eyledikde qamer iki şāķķ olup fi'l-ḥāl Ḥāzret-i Risālet'ün emrine imtisāl eyledi. Eyle olsa Ḥāzret-i Risālet yüce avazla: “Yā Fülān, Yā Fülān uhđurü ve'nzurü” diyüp çağırdı. Ammā kefere vü fecere Muḥammed'ün siĝri gökyüzine daĝı yetişdi” diyüp imān getürmediler. Niteki mütercim buyurur:

Şol inşıķaķ-ı māha qasem iderem ki
Anuñ zātı şerīf göñline var idi nisbeti

76. Beyt

*“Ve mā ḥava'l-gāru min ḥayrin ve min keremi
Ve küllü ṭarfın mine'l-küffāri 'anhü 'amī”*

Qavlühü *ḥavā*, lügatde cem' eylemekdür. Ve *ṭarf* den murād gözdür ve lafz-i *mā* mevşüldür, ma'tufdur, qamere ve mevşülden murād Ḥāzret-i Risālet ile Ḥāzret-i^[27a] Ebü Bekr'dür. Ya'nī and içerem şol nesneye ki anı ĝār cem' eyledi. Eyle nesne ki cüdden ve keremden olduĝı ḥalde ki ol Ḥāzret-i Resül ve Ḥāzret-i Ebü Bekr'dür ve ḥālbuki küffārdan hergiz ol nesneyi görmediler. Niteki mütercim buyurur:

Qapladı ḥayr u keremi ĝār-ı Sevr'ün
Kāfirlerün gözinde var idi 'imāreti

77. Beyt

*“Fe's-şıdku fi'l-ĝāri ve's-şıddıķu lem yerimā
Ve hüm yeķülüne mā bi'l-ĝāri min iramī”*

Şıdk'dan murād Hāzret-i Rasūl'dürve Şıddık, Hāzret-i Ebū Bekr'dür. Ve kavlıhū *yerimā, rāme/yerimū*'den müştakdur ki *reym* yerinden tırmağdur. Ya'nī Hāzret-i Risālet -'aleyhi's-selām- ve Ebū Bekir -rađıya'llāhu 'anhū- gār içinde yirlerinden hareket itmediler. Hālbuki bu ikisi namāz içinde eylediler ve bunları isteyü gelen kefere bu gāra hiç kimse yokdur diyüp dönüp gitdiler. Niteki mütercim buyurur:

Ol gār içinde şıdk-ıla şıddık idi
Bular dirlerdi kimse kalmadı iķāmeti

78. Beyt

*“Zannu'l hamāme ve zannu'l 'ankebūte 'alā
Hayri'l-beriyyeti lem tensüc ve lem teħumi”*

Hamām gügercindür ki müfredi *hamāme* gelür ve *lem tensüc*, ya'nī 'ankebūt nesc eylemedi. Ya'nī^[27b] tıķımadıve *lem teħum*, ya'nī ol gāruñ kapaşına 'ankebūt 'ağ germişdi ve *hamām* cem'olmuşdı ki Hāzret-i Risālet ve Hāzret-i Ebū Bekir 'anda gār içinde idügi ma'lūm olmaya idi. Pes kāfirler gelüp bu hāli göricek zann eylediler ki 'ankebūt gāruñ kapaşısı üzerine 'ağ gerdi ve gügercin cem' olduğı Hāzret-i Resūl'den degildür ve bu beytde dađı leff-i neşrüñ haberi mürettebdür. Niteki mütercim buyurur:

Anlar şanurlar-ıdı hamāmeyle 'ankebūt
Hıfz eylemege gelmedi hayru'l-beriyyeti

79. Beyt

*“Vikāyetu'llāhi ağnet 'an muzā'afetin
Mine'd-durū'ı ve 'an ālin mine'l-uřumi”*

Vikāyet lügatde hıfz eylemekdür ve *muzā'afet*, bir nesne-i' kāt kāt itmekdür. Ve *durū'*, dira'uñ cem'idür ki *der'* züpde gönleke dirler ve *uřum*, cem'-i eřim'dür, hişārdan'ibāretdür. Ya'nī Allah Te'ālā'nuñ hıfzı kāt kāt züpde gönleklerden ve yüce a'lā kāl'alardan a'lādur ki anlaruñ hıfzından vikāyetu'llāh yigrekdür. Niteki mütercim buyurur:

Kāt kāt zübdelerde dağı şol yüce tağlara
Muhtāc kılmaş ādemi haķ vikāyeti

80. Beyt

“Mā sāmeni^[28a] d-dehru daymen ve ’stecertü bihi

İllā ve niltü civāran minhü lem yeğumi”

Qavlühü *mā sāmeni*, ya‘nī baña teklif eylemedi. *Dehr* ve *daym* zulmdür. “*Ve ’stecertü bihi*” qavlinde olan vāv ‘atıfedür, mā-i nāfiye üzerine ya‘nī ücrete tutmadım ānı ve zamīr-i bāriz Hāzret-i Risālet -‘aleyhü’s-selām-a raci‘dür ve *niltü* ya‘nī buldum ve *civār* mücāveretdür ve *lem yeğamiya*‘nī zulm olunmadı ve *minhü* dağı zamīr ke-mā-kān Hāzret-i Risālet’e ‘aitdür ya‘nī dehr-i zālīm baña teklif eylemedi ve Hāzret-i Rasūl’ü dağıücrete tutmadım. İllā ol Sulţān-ı kevneyn’de bir civāra yetiğdim ol civāra qat‘an zulm vākı‘ olmadı. Ya‘nī andan baña luţf u ecr yetişüp anuñ sayesinde ol dehr-i zālīmüñ zulminden emān idüm. Niteki mütercim buyurur:

Kimse kimseden görüben güç şığınmadı

Aña meger ki buldı civārında rāhatı

81. Beyt

“Ve-le’ltemestü gine’d-dāreyni min yedihi

İllā’stelemtü’n-nedā min hayri müstelemi”

İltimās talebden ‘ibāretdür ve *dāreyn*’nden murād dünyā ve ağiretdür. *Ve istelemtü* ya‘nī öpdüm ve *nedā*‘atā’dan ‘ibāretdür. Ya‘nī iki cihānda ben gınāyı ol sulţāndan taleb eylemediñ, ‘atāya yetüşüp ol ‘atāyı övdüm, hālbuki ol sultānuñ mübārek elin öpdüm.^[28b] Niteki mütercim buyurur:

Dağı kimesne andan umu ummadan meger

Degdi elinden aña ‘atāyı nihāyeti

82. Beyt

“Lā tünkiri’l vaħye min ru’yāhü inne lehü

Qalben izā nāmeti’l-‘aynāni lem yenemi”

Ru’yā‘dan murād uyqudur, ya‘nī ol Sulţān’uñ ru’yāsından ya‘nī anuñ düşinden vaħy inkār eyleme be-dürüstī ol sultānuñ bir göñli var ki qaçan mübārek iki gözleri uyusa mübārek göñli uyumaz. Pes vaħyi nice inkār idersin. Niteki Hāzret-i Rasūl -‘aleyhi’s-selām- buyurur: “*İnne ‘aynāye tenāmāni ve lā yenāmü qalbī.*” Niteki mütercim buyurur:

Añuñ düşinde vaħyine inkār kılmadı

Kim göñlüni uyutmazdı gözi nevmeti

83. Beyt

*“Fezāke hīne bulūğın min nübüvvetihī
Fe-leyse yünkeru fihī hālu muhtelimi”*

Fe-zāke işāretdür, vahye ki ol daği zāhir olması Hāzret-i Risālet’ün uyķusunda olmuşdı ve *muhtelim* ism-i fā’ ildür iħtilām’dan ki iħtilām düş görmekdür. Ya’nī vahyi ki vāki’ olmuşdur. Pes düş görüci ‘azizlerün hāli vahyi inkār eylemez. Niteki mütercim buyurur:

Ol demedi ki irdi nübüvvet bülūğına
Pes emri münker olmaya ħulm ehli^[29a]’ adeti

84. Beyt

*“Tebāreke’llāhü mā vahyün bi-müktesebin
Ve lā nebiyyün ‘alā ğaybin bi-müttehemi”*

Tebāreka’llāhüya’nī AllahTe’ālā maħlūkātuñ şifātından münezzehdür ve *tebāreke’llāhu*’dan murād bu maħalde ta’accübdür ya’nī emr-i ‘azīmdür bu ma’nā ki vahy iktisāb-ı insān ile hāşıl olmaz. Belki Allah Te’ālā’dan ‘atıyye-i ‘azīmdür ve ‘aceb ğarib emrdür ki Nebī ğaybden ħaber virmekde müttehem degildür ki Allah Te’ālā ol ‘atıyye-i ‘aliyye-i añā virmişdür. Niteki mütercim buyurur:

Ĥak vahyi iktisāb-ıla olmağda yok cevāz
Hem enbiyāya ğayb içün itmekde himmeti

El-faşlün ħāmis fi-bereketi’d-du’ā^{’175}

85. Beyt

*“Kem ebre’et vaşaben bi’l-lemesi rāhatühü
Ve aḫlaķat eriben min ribkati’l-lememi”*

Ĥavlıhü *kem ebra’et* ibrāden müştāğdur ya’nī beri eyledi. *Veşib*, *red* ma’nāsına ve *rāha*, el ayasıdur. Ve ħavlıhü *aḫlaķat*, ya’nī küşāde eyledi ya’nī açık eyledi ve *erib*, bi kesr’il-hemzeti muķayyed ma’nāsınadır ya’nī bāğlu dimekdür, bir ħalķadur ki ħayvānātuñ boynları üzerine ŧakarlar. Ve *lemem*, bi fetħi’l-lām ‘aķluñ ħalel bulmaķlığıdır feħvā-ı beyt oldır ki, nice çok dertlülere ol sultānuñ mübārek eli yāpışması^[29b] ħastalıķdan beri eyleyüp şāḫih eyledi ve nice çok bī-hüşlik ve ‘aķılsızlık ħalķasıyla muķayyed olan kimesneleri anuñ eli küşāde eyledi. Niteki mütercim buyurur:

¹⁷⁵ El-faşlün ħāmis fi-bereketi’d-du’ā’ F: Faşlün fi bereketi’d-du’ā’ ey da’ vet F.

Anuñ eli tokunmağla gitdi nice derd
Hem çözdü nicelerden ırāğ etdi ribkati

86. Beyt

*“Ve ahyeti’senete’s-şehbā’e da’vetühū
Ḥattā ḥaket gurraten fi’l-a’suri’d-dühüm”*

Ḳavlühū *ahyet*, ya’nī ihyā idüp diri eyledi ve *sünnet* mua’rrefdür ve *şehbā’e*, te’nīs-i eşheb’dür ki *eşheb*, beyaz ma’nāsınadır ve *sünnete’s-şehbā’*den murād ḳaḥd’dur ve kıtlık yıldur ki içinde nebātāt bitmeyüp yeryüzi beyāzlığı üzerine nebātden ḥālī ḳaldığı sebebden “sene-i şehbā” dirler. Ḥatta ayuñ gurresine daḫi gurre demek buña şebih olduğu eeldendir. Ve *a’sur*, cem’-i ‘aşrdur ki ve ‘aşr zaman ma’nāsınadır ve *dühüm* ve *edhem*’dür ki *edhem* ve *esved* bir ma’nāyadır ve mışra’-ı evvelüñ feḥvāsı oldır ki nice kıtlık yılları Ḥazret-i Risālet’üñ da’veti ve zıyāfeti ihyā vü zinde eyledi ki efrād-ı insāndan ol diyārda kimesne ḳalmadı ki ḡanī olmadı. Anuñ ni’amı zāhiriyle ve bāḫıniyle ve mışrā’-ı şāniyenüñ feḥvāsı oldur ki Ḥazret-i Risālet’üñ da’veti ve zıyāfeti sene-i^[30a] şehbāyı ile ihyā eyledi ki ḥattā ol yıl *a’suri’d-dühüm*, ya’nī ḳarañulıḳ zamānlar içinde bir gurreye müşābih oldı ve *a’suri’d-dühüm’den* murād ucüzlik yıldur ki ol yıl içinde sebzevāt ve nebātāt çok olup, yeryüzi nebāt ile örtülü olduğu cihetden ol yıla *a’suri’d-dühüm* dirler ki bunuñ ḫilāfına sene-i şehbā didiler. Niteki mütercim buyurur:

Anuñ du’āsı aḳ yılı ihyā ḳılur-ıdı
Kim olurdı ḳara yıllar içinde uğurı

87. Beyt

*“Bi’ārizın cāde ev ḫilte’l-biḫāḫa biḫā
Seyben mine’l yemmi ev seylen mine’l-‘arimi”*

‘*Āriz*’dan murād bülenddür ve *cād*, cūd’dendür ki cūd seḫavet ma’nāsınadır ve *ḫilte* ya’nī sen taḫayyül eyleye idüñ ve *biḫāḫ*, cem’-i baḫḫā’dur. *Baḫḫā*, seyl gelicek yerdür ki anda ufaḳ taşlar ve ḳumlar çok ola ve *seybün*, temām-ı in‘āmdur ve *yemm*, baḫr bir ma’nāyadır. Ve *seyl* ma’rūfdur ve ‘*arim* leşkerüñ keşretine ve çoklığına dirler. Beytüñ feḥvāsı oldur ki; sen taḫayyül ide idüñ, ol Sulṫān ol ḳaḫṫ yılda da’vet eyledikde mübārek eli yağmur yağdırıcı bulut gibi diyü taḫayyül ide idüñ ki ve yāḫud ol da’vet-i ‘ämme ile *biḫāḫ’ı*^[30b] baḫriden bir ırmaḳdur ve yāḫud keşret-i leşkerden bir seyldür diyü taḫayyül ide idüñ. Niteki mütercim buyurur:

Bir yağmur ile sanaydñ sen bedayihi
Seyl-i arim dūrür denizler ‘atiyyeti

Fî zikri mu‘cizâti’l-Ḳur’ân

88. Beyt

*“Da‘nî ve vaşfi âyâtin lehû zahuret
Zuhûre nâri’l-ḳırâ leylen ‘alâ ‘alemi”*

Ḳavlühü *da‘nî* ya‘nî beni terk eyle ve *âyât* cem‘-i ayetdür ki ‘alâmet ma‘nâsınadır ve *ḳırâ* ziyâfetdür ve ‘*alem*, tağdur ve beytüñ ma‘nâsı oldur ki; sen beni ko ve benim vaşfim ya‘nî ben ol Sultân’ı vaşf eylemekliğüm ol vaşfuñ ‘alâmetleri vardur ki tağlar üzerinde gicelerde ziyâfet ve konuklığı-çün yaqdıqları od’uñ zâhir olması gibi zuhûrı vardur. Niteki mütercim buyurur:

Ḳonıklık odı zuhûr itdi kim yanar olan od gibi
‘Iyân tağlar başında zâhir olupdurur âyeti

89. Beyt

*“Fe’d-dürrü yezdâdü ḥusnen ve’hve muntazımün
Ve leyse yenḳusu ḳadren ğayra muntezımı”*

Ya‘nî incü düzilmiş olduğu hâlde ḥüsn yönünden ziyâdîdür hâlbuki düzilmemiş olduğu hâlde daḥi ḳadr u ḳıymet yönünden daḥi naḳz daḥi lâzım gelmez. Bu ma‘nâdan maḳşûd oldur ki ol âyât ki zıkr olundu incü misillü^[31a] dür ki incü hâlet-i intizâmıda ḥüsün yönünden ziyâdedür. Ve şöyle kim muntazam daḥi olmasa anuñ ḳadrine naḳz daḥi lâzım gelmez. Niteki mütercim buyurur:

İncü düzide arttıkca gösterür hem
Ol düzilmiş olmasa yoḳdur naḳzâtı

90. Beyt

*“Femâ teḫāvele âmālü’l-medîhi ilâ
Mâ fîhi min keremi’l-aḥlâḳi ve’s-şiyemi”*

Ḳavlühü *teḫāvele*, ḫavil’ dendiryayānî uzun olur ve *âmāl*, cem‘-i emel’dür ki emel ümîd ma‘nâsınadır ve *aḥlâḳ*, cem‘-i *ḥulḳ*’dür ma‘rûfdur. Ve *şiyem*, cem‘-i şîmedir ki şîme ‘âdetdür. Mâ istifhâmiyyedür, ya‘nî nedir buki ol Sultân’uñ medḥinüñ ya‘nî meddâḥinüñ mübeddileridir oldı şol nesneden yana ki ol nesne zât-ı şerîf aḥlâḳ-ı ḥamîde ve ‘âdet-i pesendîdedir. Bu beytde aḥlâḳ-ile ‘âyet-i kerîmeye işâret vardur ki, ‘Ā’işe raḫiya’llâhu ‘anhâ’dan şoruldı ki: Yâ ‘Ā’işe-i şiddîḳa Ḥazret-i Nebi’nüñ ḥulḳından bize ‘ilm tenbîh eylediginde; Ḥazret-i ‘Ā’işe cevâbında eyitdi: “*Fe-inne ḥulḳı*

Nebiyi'llāhi'l-Ḳur'ān” didi. Ya'nī be-dürüstī vü rastī, “Ḥāzret-i Nebi'nüñ ḥulki Ḳur'āndur” didi. Niteki mütercim buyurur:

Medḥ arzusına^[31b] üzülmeḡdür ki
Aña kim luḡ-ifle kerem dūrür āḥlāk u ŧımeti

91. Beyt

**“*Āyātü ḥaḡḡın mine'r-raḥmāni muḥdeŧetün*
Ḳadīmetün ŧıfatü'l-mevŧüfi bi'l-ḡıdemi”**

Ḳavlüḥü *āyāt*, cem'-i ayet'dür, ḥāleti naŧbıdür ki ḥāldür Ḳur'ān'dan. *Muḥdeŧetün*, merfu'dur ki mübtedā-ı maḡzūfuñ ḥaberidür. Ve *ḡadīmetün* daḡı merfu'dur ve ŧıfatı mañŧübdur ki bu vechile miŧra'ı ŧāniyenüñ üzerine ma'tūfdur ya'nī ol āyāt ki incü misillüdüdür ki ḥulḡ-ı Nebi'dür. Eyle ḥulḡ-ı Nebi ki Ḳur'āndur ol Kur'ān Ḥāzret-i Raḡmān'un'dur āyāt, ḥaḡ olduḡı ḥālide ḥasbī ile āyāt yönünden muḥdeŧedür ya'nī ḥadiŧedür ḥasbī ile mevŧüfdür. *Bi'l-ḡıdemi* ŧıfatı olduḡı ḥālide ḡadīmdür ya'nī bu 'ibārāt Ḳur'ān'dur biz oḡuruz ḥādisden ve Ḳur'ān-ı ḡadīmüñ üzerine 'ibārāt delildür ki ol Ḳur'ān daḡı zātu'llāḥ ile ḡā'imdüdür ve cümle 'ulemā' ḡanefiyye ve ŧāfi'ıyye ki 'ulemā-i ḡanefiyye'den ve ḡāzret-i ŧeyḥ Ebü Mañŧür Mātüridī ve 'ulemā-i ŧāfi'ıyyede Ḥāzret-i İmām Gazzālī gibi ḡā'illerdür ki; kitābda Ḳur'ān mesāḡiftedür ḡadiŧdüdür ve ŧol 'ibārātüñ üzerine^[32a] vardur ki ol 'ibārāt daḡı dāldur; ŧol me'ānī üzerine delildür ki ol Kur'ān-ı ḡadīmi zātu'llāḥ ile ḡā'imdüdür. Ol Ḳur'ān ne 'aynu'llāḡdur ve ne ḡayru'llāḡdur. Niteki ḡütüb-i kelāmda meŧtūrdur ve i'tiḡād eyle daḡı bu vechile olmaḡ gerek bundan ḡayrı i'tiḡād bāḡıldur. Niteki mütercim buyurur:

Mevŧüfun bi'l-ḡıdemi ŧıfatı hem ḡadīm olur
Sen nite ola āyāt-i Ḳur'ān ḡadāŧeti

92. Beyt

**“*Lem taḡterin bi-zemānin ve'hye tuḡbirunā*
'Ani'l-me'ādi ve 'an 'Ādin ve 'an İremi”**

Ḳavlüḥü'l- *meādyā*'nī āḡiretdür ve 'Ād, Hüd ḡavminüñ ismidür ve 'İrem ba'zılar ḡatında Dımıŧḡ'dur. Ve ba'zılar ḡatında 'Ād'uñ atasınuñ adıdır. Ve ba'zılar İrem bir ŧehriñ büŧānlarıñ ismidür, didiler. Ve ba'zılar 'Ād'uñ atasınuñ ismidür, didiler. Niteki teŧāŧirde süre-i Fecr'de zıkr olunmuŧdur. Ḳavlüḥü *lem taḡterin*, ya'nī ol āyātı ḥaḡ ki Ḥāzret-i Rasül'üñ- 'aleyhi's-selām-aḡlāk-ı ḡamādesidür ki Ḳur'ān'dur. Muḡterin olmadı

bizim zamanımızda ya'nî ol āyātuñ vuķū' -ı zamanı bize ta'yîn olmadı. Hâlbuki ol āyāt rûz-ı kıyâmetden ve 'Ād'den bize haber virdi. Niteki mütercim buyurur:

'Ād ve ne me'ād'den daħi zātu'l-'imād'den
Bize haber ^[32b] virir daħi içirtür halka şerbeti

93. Beyt

*“Damet ledeynā fe-fākat külle mu'cizetin
Mine'n-nebiyyîne iz cā'et velem tedümi”*

Ya'nî ol āyāt devām buldı, bizim katımızda ve sâ'ir rusüle nâzil olan kütüb-i semâviyye gibi menşüh olmadı ki, sâ'ir rusüle nâzil olan kütüb Furķān vaşıtasıyla oldu mensüh. Pes ol sebebden sâ'ir enbiyâdan şadır olan küllî mu'cizātuñ kadrine ol āyāt fâyiķ vea'lâ oldu. Zîrâ anlaruñ mu'cizâtı bâķi kalmadı. Ve bu āyât-ı Qur'an ki Hâzret-i Risâlet'üñ mu'cizâtıdır, rûz-ı kıyâmete degin bâķi kaldı. Niteki mütercim buyurur:

Özge Rusül rusül nişânlarını yeñdi¹⁷⁶ve bu
Nişân kim dâim oldu ayruğı terk itdi şöħbeti

94. Beyt

*“Muħakkemātün femā yübķine min şübehin
Li-zî şikākın ve lâ yebķine min ħikemi”*

Qavlühü muħakkemātün ya'nî bâķi kılmazlar ħâkim kılmıñşlardır. Femā yübķine, ya'nî bâķi kalmazlar ve şübeh, cem' -i şebih'dir ve şikāk, muħâlefet ve 'adâvetdür, lâ yebķine, ya'nî zulüm eylemezler ve ħikemi, cem' -i ħikmet'dür ki 'ulüm-u şer' iyyeden 'ibâretdür. Beytün fehvâsı oldır ki; ya'nî ol āyāt ki zikir olundu ħâkim kılmıñşlardır ki şâhib-i muħâlefet ve şâhib-i 'adâvetüñ şehâdetinden nesne bâķi^[33a] komazlar ve ħikmetlerden olduğı hâlde kimesne zulüm ve te'addi itmezler ve muħakkemāt didi ki ki qavl-i ħâ'nın sükunıyla olup Allah Te'âlâ -'azze şānuhū-nüñ, “Hüve'llezî enzele 'aleyküm'ül-kitābe minhü āyātün muħakkemāt” qavline muvâfiķ muħakkemāt olmaq münasib oldu ki hattâ şâriħ-i mezbür mütercim-i mezkür daħi buna zâhib olmuşlardı. Lâkin vezn-i mısrâ'a ħalel geldüğü sebebden kâf-ı müşeddedenüñ fetħasıyla şerħ olundu. Niteki müteraccim buyurur:

Muħkemdürler añladıcılar meşâili
Ehl-i şikāka qomadılar hiç şebiheti

¹⁷⁶ yeñdi G: yeñri F.

95. Beyt

*“Mā ħūribet kaddü illā ‘āde min ħurabin
A‘de‘l-e‘ādī ileyhā mülkıye’s-selemi”*

Qavlühü *mā ħuribet*, ya‘nī mu‘āraza eylemiş olmadı. Ve *kaṭṭ* ism-i ħarfdur ki māzi-yi menfinüñ istiğrākı içündür ve ‘ād, ya‘nī döndi ve *ħurub*, bi‘z-zammeteyni, cem‘-i ħarb’dür ki ħarb muĥārebeye dirler. Muĥārebe idiciler daĥı dirler ki bu maĥalde fā‘ il ma‘nāsınadır. Ve *mülkıye’s-selemi*, ya‘nī şulĥ eyler ve getürücü. Qavlühü *mā ħūribet binā’*-i meĥūldür kıyım-i ^[33b] maĥam fā‘ ildir, āyātdur; ya‘nī elbette ol āyāt mu‘āraza eylemedi illā muĥārebe idicilerden a‘dā-i e‘ādī ol āyātde şulĥ idici olduĥı ĥalde ‘avdet eyleyüp döndi. Niteki mütercim buyurur:

Hergiz [puladıñla]¹⁷⁷ savaşılmadı meger
Gösterdi ‘aczi düşmen vü kıdı ‘adāveti

96. Beyt

*“Raddet belāĥatühā da‘vā muārızihā
Radde‘l-ĥayūri yede‘l-cānī ‘ani‘l-ħuremi”*

Belāĥat ĥālühü muĥtezāsınuhü ĥāyet-i kelāmıdır ve *ħurum*‘den murād bu maĥalde muĥārimdür ve *ħurum* cem‘-i ĥurmetdür ki ĥarām ma‘nāsınadır. Ya‘nī ol āyātuhü belāĥatı kendinühü mu‘ārızınuhü da‘vāsı redd eyledi. Şol ehl-i ĥayret erenleri kendüler meĥārimine ĥıyānet idenlerühü ellerini redd eyledikleri¹⁷⁸ gibi. Niteki mütercim buyurur:

Redd eyledüĥi gibi *ħurumdan* ĥayūrlar
Redd eyledi mu‘ārızı vechin¹⁷⁹ belāĥati

97. Beyt

*“Lehā me‘ānin ke mevci‘l-baħri fi mededin
Ve fevķa cevherihī fi‘l-ħusni ve‘l-ķiyemi”*

Qavlühü *me‘ānin* cem‘-i ma‘nādur ve *meded*, keşretdür ve *ķiyem* kıymetdür. Ya‘nī ol āyātuhü ma‘naları vardır kim keşretde baħruhü mevcidür. Ĥālbuki ol baħruhü^[34a] cevherinühü ol me‘āni fevķindedür. Ĥüsünde ve kıymetde ya‘nī ol āyāt, me‘āni ‘itibariyle cevher üzerine ziyādedür. Niteki mütercim buyurur:

¹⁷⁷ puladıñla F: puladıñla G.

¹⁷⁸ eyledikleri G: eylediklede F.

¹⁷⁹ vechin G: vecheyni F.

Mevc-i bihār gibi var anuñ me‘ ānisi hem
Cevherinde vardır anuñ hüsni vu kıymeti

98. Beyt

**“Felā tü‘addü ve lā tuḥṣā ‘acāibühā
Ve lā tūsāmü ‘ala’l-iksāri bi’s-se’emi”**

Ḳavlühü *femā tü‘addü* ve *lā tuḥṣā*, bu iki lafzuñ ma‘ nāsı birdir ya‘nī sayılmaz. Ḳavlühü *ve lā tūsāmü*, ya‘nī gönlimez, iksār keşret virmekdür ve *se’em*, selāmetdür. Ya‘nī ol āyātuñ ‘acāyibini şāymağ mümkün degildür ki, *lā yü’ad* [ve *lā*] yuḥṣādur. Hālbuki anuñ keşretile isti‘ mālinden melāmet daḡi ḡaşıl olupgönlimek olmaz. Niteki Ḥazret-i Risālet - ‘aleyhi’s-selām- dūrer-bār ve şeker-nisārında buyurur ki: “*Ve innehā lā tūdrik ‘alā keşreti tekrārihā ve tezdādihā.*” Niteki mütercim buyurur:

Anuñ ‘acāyibin diriseñ eger ḡaddi vü ḡaşrı yoğ
Anı çoğ okıyan kişi bulmaz melāmeti

99. Beyt

**“Ḳarret bihā ‘aynu ḡārihā fe ḡultü lehü
Le-ḡad zafirte bi-ḡabli’llāhi fa‘teşimi”**

Ḳavlühü *ḡarratya’nī* münevver oldı ve *zafirteya’nī* sen zafer bulduñ ve *ḡabl*, lügatde ip^[34b] ma‘ nāsınadır. Ve *ḡablu’llāh*’dan murād Ḳur’an’dur. Ya‘nī ol āyāt-ı kerīme vāsıtasıyla anı ḡirā’at idenlerüñ gözi münevver oldı. Pes ol āyātı oğıyana ben eyitdim: “Taḡḡik Ḳur’an-ıla zafer buldılar ve nekebāt-ı āḡiretde necāte yetişdin” didim. Niteki mütercim buyurur:

Onı ḡirā’at idenlerüñ gözi münevver oldı¹⁸⁰
ḡabl-i metin bulduñ aña ki yapış ḡatı

100. Beyt

**“In tetlühā ḡifeten min ḡarri nāri lezā
Etfa’et nāre lezā min virdiha’s-şebimi”**

Ḳavlühü *in tetlühā*, ya‘nī eger sen ol āyātı oğusañ ve *lezā*. oduñ yalıñıdır, cehennemüñ adıdır. Ve *virde*, şu ma‘ nāsınadır ve *şem* ma‘ nāsınadır ya‘nī eger sen oduñ yalıñından ḡavf idüp ol āyātı tilāvet idüp oğuyıcı olursañ, ol āyātuñ sovuğ suyndan *lezā* adlu

¹⁸⁰ anı oğıyanuñ gözi rüşendür ki di F: onı ḡirā’at idenlerüñ gözi münevver oldı G.

cehennemüñ ıssısını söndürürdün ve *virde* diyü senüñ üzerüñe yevmen fe-yevmen lâzım olan nesneye daği dirler ki, ol sebebden hergün okumasına mülâzemet iddüğüñ tilâvete daği dirler. Ve bu maḥâlde muşannıf -ṭayyibe'llâhü şerâhu- ol virde daği işâret itmişdür. Niteki mütercim buyurur:

Anı lezâ ḥarâreti defi^c çün^[35a] oqısañ
Def^c ider ol ḥarâreti virdüñ berüdeti¹⁸¹

101. Beyt

***“Ke ennehâ'l-ḥavzu tebyezzu'l-vücuhu bihî
Mine'l-‘uşâti ve kad cāuhü ke'l-ḥumemi”***

Ḳavlühü ‘uşât cem^c -i ‘aşidir, ḳāḍî ile ḳuḍât gibi. Ve *ḥumem* kemerdur. Ya‘nî güyâ ki ol âyât ḥavzdır ki ki ol ḥavzıla ‘aşilerün yüzi ağ olur. Ḥâlbuki ol ‘aşiler ol ḥavza taḥḳîḳ kömür gibi ḳara geldiler. Ve çünki ol ḥavzuñ kenârına gelüp andan yüzlerin yusalar, ya‘nî ol âyât-ı kerîme’den oqusalar yüzün ağ olur. Günâhlarından ḥalâş bula. Niteki mütercim buyurur:

Ol ḥavzdır ol ki anda toz yüzler ağarır
‘Āşilerünki ḳara kömür gibi şurati

102. Beyt

***“Ve ke’s-şırâti ve ke'l-mizāni ma‘diletin
Fe'l-ḳıştı min ḡayrihâ fi'n-nāsi lem yeḳumi”***

Ḳavlühü *ke’s-şırâti-ı müsteḳım*, ṭoḡrı yoldur ve *ḳıştı* *ma‘dilet* ‘adl ma‘nâsınadır ya‘nî ol âyât ‘adl yönünden şırâṭ ve mizân gibidir ki, ṭoḡrı yol ve mizân kimesneye zulüm eylemez. Pes eyle olsa Adem oḡlanları için ol kerîmeden ḡayrı ‘adl yoḳdur ve bu ma‘nâ^[35b] ḥadîs-i ḳudsîye işâretdür. Ḥadîs-i ḳudsî buyurur: “*Ve meni’bteḡa'l-ḥudâ fi ḡayrihî eḍallehü’llâhü te‘ālâ.*” Ya‘nî her kim Ḳur‘ân’dan ḡayrıdan hidâyet ṭaleb eylese Allah Te‘ālâ anı gümrâh ider. Niteki mütercim buyurur:

Ol şırâṭ hem daği mizân ü ma‘dilet
Ḥalḳ içre yok anuñ gibi kimse ‘adâleti

103. Beyt

“Lâ ta‘ceben li-ḥasūdın rāḥe yünkirühâ

¹⁸¹ veredriler vedeti F: virdüñ berüdeti G.

Tecāhülen vehve ‘aynu’l-ḥāziḳı’l-fehimi”

Ḳavlühü *lā ta‘ceben*, nehy-i ḥāzırve hiffet te’kiddür, nun-ı hafıfe ile. Ve *rāḥa*, ya’nī döndi ve tecāhülen izḥār-ı cehldür ve ḥāziḳ ve fehim zeyrek ve ḡāyetde idrāk idicidir. Ya’nī elbette sen ‘acebleme ol ḥasūdi ki ol ayāt-ı kerımeıy inkār eyleyici olduđı ḥalde yoldan döndi ḥālbuki ḥasūd zeyrek ve nihāyetde ehl-i idrāk idi. Niteki mütercim buyurur:

Sen añlama ḥasūd ile inkār ider aña
Cāhillenüp anuñ varken ki hazāḳati

104. Beyt

“Ḳad tünkiru’l-‘aynu ḡav’eş-şemsi min remedin

Ve yünkiru’l-femü ta‘me’l-mā’i min seḳami”

Ya’nī az olur ki nice göz güneşüñ^[36a] şu‘lesini inkār eyler. Lākin gözi zahmetlü olduğı ecludendür ve nice ağız dağı şunuñ ta‘mına inkār eyler; lākin meriz olduğı sebebden ağızıñ lezzeti yoḳdur. Ol cihetden şu’nuñ lezzeti yoḳdur şanur. Niteki mütercim buyurur:

Olur ki göz güneşi göstermez ağrısı
Ya ağıza şu dādını virmez seḳāmeti

105. Beyt

“Yā ḥayre men yemmeme’l-‘āfüne sāḥatehü

Sa‘yen ve fevḳa mütüni’l-eynuḳı’r-rusümi”

Ḳavlühü *yemmeme* tef’ıl bābındandır, mu‘tellü’l-fā’ bārizdür ve ma‘nāsı ḳasd eylemekdür ve ‘āfüne/sā’ilüne ve ḡalibün ma‘nāsınadır ve *sāḥat*, ḳāpunuñ önine dirler ve *mütün*, cem‘-i metn’dür ki metin arḳaya dirler ve *eynuḳ* cem‘-i nāḳadır ki nāḳa dişi deveye derler ve *rusum* cem‘-i rusümdür, yürümekden ‘ibāretdür ve *sa‘y*, tiz tiz yayān yürümekdür ve *sa‘y*, mensüb olmak ḥāliyeti üzere manşübdür ki ‘āfün’den ḥālidür ve *fevḳa mütüni’l-eynuḳ* deolan vāv ‘āḡıfedür *sa‘yen* ḳavlinüñ üzerine. Ya’nī ey şol kimesnenüñ ḥayırılısı su’ā ḳaşd idiciler anuñ ḳapusu önünde *sa‘y* idüp yek yek, tiz tiz yürüyici ve eyü yürüyici nāḳalarıñ arḳaları üzerine binici oldukları ḥalde şefā‘at ḡaleb iderler. Niteki mütercim buyurur:

Ey ḥayrı anlarıñ ki ḳalur ḳaşdı anlara^[36b]

Yayalar ve dağı sürer altında nāḳati

106. Beyt

“Ve men hüve’l-āyetü’l-kübrā li mu‘tebirin

Ve men hüve’n-ni‘metü’l-‘uzmā li muğtenimi”

Vāv bu maħalde ‘ātıfedür, ħarf-i münāda’nuñ üzerine ma‘tūfdur. Ya‘nī ey şol kimesne ki ol āyet-i kübrādur i‘tibār idiciler ħatında ve ey şol kimesne ki ol ni‘met-i ‘uzmādur ve ħanimet bilenler ħatında. Niteki mütercim buyurur:

Ey ki mu‘teberlerüñ a‘lā nişānesi

Ve ey ol ki muğnetimleriñ olu ħanīmeti

107. Beyt

“Serayte min ħaramin leylen ilā ħaramin

Kemā sera’l-bedru fi dācin mine’z-zulemi”

Ķavlühü *serayte*, ya‘nī sen gice gitdüñ ve gice gidici olduñ ve *dāc*, *decā*’dandır. Aşlı *dāci*idi ve evvelki ħaramdan murād, Mescid-i Ħarām’dur ve ħaram-ı şāniden murād Mescid-i Aĳşā’dır. Ya‘nī ey şol kimesnelerüñ ulusıdır ki anuñ ħapusına sāiller varmağı ħaşd iderler ve ey şol kimesneler ki ol kimesne āyāt-ı kübrādır ve ni‘met-i ‘uzmādır. Sen Mescid-i Ħaram’dan Mescid-i Aĳşā’ya seyr eyledüñ. Niteki mütercim buyurur: Ayuñ on dördünci gicesinde ey zulmetde olan ħarañu gice seyr eyledi idi. Allah Teālā’nuñ: *“Şübĥāne’llezī esrā bi- ‘abdiĥi leylen min’el-mescidi’l-ħarāmi ile’l-mescidi’l-aĳşā’llezī bāreknā ħavlehū”* ħavline işāretdür. Niteki mütercim buyurur:

Aĳşā’ya Mekke’den gice seyr eyledüñ^[37a]

Ķamer ħıldıĳu gibi ħarañukta seyr u sefrati

108. Beyt

“Ve bitte terĳā ilā en nilte menziletin

Min ĳābe ĳavseyni lem tüdrak ve lem türami”

Ķavlühü *bitte*, *bāte*/*yebitü*’dendir ya‘nī sen gice yātur olduñ ve *terĳā*, ‘alime/yalemü *bāb*ındandır, yüce yere ħıĳduñ dimekdür. Ve *nilte*, *nāle*/*yenālü*’dendir ki; sen bulduñ dimekdür. *Ķābe*/*ĳavseyn* ya‘nī iki yāy mikdārı dimekdir. *Lem tüdrak*, ya‘nī *lem ta’lem* ve *lem türami*, *rāmi*/*yerūmu*’dendir ya‘nī ħaleb olunmadı ve *lem türaminā*’-i meĳhüllerdür ki *ĳāim*-i maĳām *fā*’illeridür, *menzilet*endir ve *beytüñ* feĳvāsı oldır ki; ya‘nī *Mi’rāc* gicesinde *semāvāta* ħıkup ve anda *mebīt* idüp *menzile*-i *rafī*’a bulup Allah Te’ālā -cellet ‘āzametühü- ħatında *muĳarreb* bulduñ, *biĳasbi*’l-*ma’nā* ola bi *ĳasbi*’l-*mekān* olmaya. *Zirā* ki Allah Te’ālā -celle *celālehü*- *mekāndan* *münezzeh*dür ve

ol kurb-i ma' nevi daħi Kābe-ķavseyn ola ve Kābe-ķavseyn nihāyet-i ķurbden 'ibāretdür ki andan eķrab ıstılāħ-ı 'Arab'da ķurb mutaşavver olmaz. Eyle menzile-i rafı'a ki ol menzilet ğāyet rif'atinden kimesne bilmeyüp kimesne daħi taleb eylemedi. Zırā maħlūķatdan Ĥazret-i Rasūlden ğayrıya ol menzile-i rafı'ayı taleb eylemekde ve bilmekde hiçbir eħaduñ ĥaddi ve iķtidārı yoķdur. Niteki mütercim buyurur:

Kābe-ķavseyn kurbına yetti¹⁸² çıķa çıķa
Bulmādı kimse ancılayın hiç rütbeti

109. Beyt

*“Ve ķaddemetke cemı'ı'ı-enbiyā'ı biħā
Ve'r-ruslı taķdime maħdūmin 'alā ĥademi”*

Bihā daki zāmır menzile rāci' dūr, cemı' enbiyā vü rusül seni ol menzile ile taķdım idüp seni muķaddem tıtdılar ki, ĥuddām üzerine maħdūmuñ taķdımı gibi. Ya'nı sulţān asker üzerine muķaddem^[37b] olduğı gibi ve belki Nebi ile mürsel ortasında farķ oldur ki; Nebi añā dirler ki, Bāri-i Te'āla -'azze esmā'ühü- ķıbelinde añā ĥaber ola ve rusül oldır ki añā kitāb nāzil ola. Eyle olsa her resül nebidür; ammā her nebi resül degildir. Beynehümā 'umüm ve ĥuşuş muţlaķ ola. Niteki mütercim buyurur:

Mecmu'-ı enbiyā seni taķdım ķıldılar
Hem ķıldı saña cümlesi maħdūm ĥıdmeti

110. Beyt

*“Ve ente taķterıķı's-seb'a't-ı-tıbāķa biħim
Fı mevkibin kunte fıhi şāħibe'l-'alemi”*

Ķavlühü *taķterıķı*, 'bi'l-ħāi'l-mu' cemeti ya'nı kat' eylesin ve *tıbāķ*, cem'-ı tıbaķ'dur ve *seb'a't-ı-tıbāķa'dan* murād, semavāt-ı seb'dür ve *mevkib* cemā'at-i rāķibinden 'ibāretdür, ya'nı biniciler. Ve beytūñ feħvası oldur ki: Sen Yā Resūla'llāħ semavāt-ı seb'ı kaķ' eyleyüp geķdüñ. Zıkr olunān enbiyānuñ muşāħabetiyle bir mevkibde ki, ol mevkibde sen şāħib-i 'ilm idüñ. Ya'nı müteşaddim-i cemı'-ı enbiyā idüñ. Niteki mütercim buyurur:

Mevkibde şāħibü'l-'ilm idüñ ne mevkib
O ĥarķ ķıldıđuñ añuñla yedi ķatı

¹⁸² yetti G: yettiñ F.

111. Beyt

*“Ḥattā izā lem teda‘ şe ‘ven li-müstebikın
Mine’d-dünüvvi ve lā merķā li-müstenimi”*

Ḳavlühü *izā lem teda‘*, ya‘nī terk eylemedüñ ve *şe ‘ven*, nihāyet ma‘nāsınadır ve *müstebiksābık* ma‘nāsınadır ve *dünüvvi*, maķām-ı esfeldür ve *merķā*, maḥall-i ‘urücdür ve *müstenim*, mürtefi‘ ma‘nāsınadır. Ya‘nī Yā Ḥabība’llāh sen semavāt-ı seb‘uñ mesāfetini ḳaṭ‘ eyledüñ, bir ğāyete deĝin ki sebķat idiciler nev‘ ğāyet ḳomayup ve irtifa‘ ḳaşd^[38a] idiciler için daḫi maḥall-i ‘urüc-i ḳavmdüñ ki niteki mütercim buyurur:

Ḳurbetde müstenimlere ḳomadıñ hem
Müstebiklere ḳomadıñ ḥadd-i ğāyeti

112. Beyt

*“Ḥafezte külle maķāmın bi’l-izāfeti iz
Nūdite bi’r-ref‘i mişle’l-müfredi’l-‘alemi”*

Ḳavlühü *ḥafezte*, ya‘nī sen cemī‘ maķāmāt ki kendü maķām-ı refi‘iñe ki nisbet alçaķdur, Yā Nebiyya’llāh egerçi ol maķāmātuñ senüñ ḥadd-i zātında ğāyet ve ‘azametde ise daḫi, zīrā sen refi‘ le nidā olundun müfredü’l-‘ilm gibi. Ya‘nī şol kimesne gibi ki ol kimesne kemālāt-ı fezāyilde *müfredü’l-‘alem* gibi olup ‘müşārun ileyh bi’l-benān’ olup ma‘lüm ola. Niteki mütercim buyurur:

Ḳoduñ izāfetle maķāmātı aşığa sen
Müfredü’l-‘alem gibi bulduķda rif‘ ati

113. Beyt

*“Keymā tefūze bi vaşlin eyyi müstetirin
‘Ani’l-‘uyūni ve sirrineyye müktetemi”*

Fevz necātden ‘ibāretdür ve kelime-i *keymā*, kāffe-i kelime-i *key*’e dāḫil. Bir racüle ki racüliyetde kāmildür. *Ve sirr*’de olan vāv, ‘āṭifedür ma‘tūfdur, *vaşlin* üzerine. Ya‘nī senüñ cemī‘ maķāmātı kendü maķāmuña nisbet alçaķ eylemekligün ol sebep ile idi ki cemālu’llāhuñ vişāline *fevz* ü felāḫ bulasın. Eyle vişāl ki gözlerden mestür idi, bir mertebede ki senden ğayrı enbiyādan ve rusülden ve melā’ike-i muķarrebīnden daḫi hiçbir eḫaduñ anā iṭṭilā‘ ı ve vuķūfi yoķdur idi ve daḫi sırru’llāh daḫi *fevz* ü necātü felāḫ bulasın. Eyle sır ki ketm olunmaķdan nihāyetde ki hiçbir eḫadıñ^[38b] o sırruñ iḫātasında iķtidārı yoķdur; illā senüñ ve Bāri-i Te‘alā -‘azze şānuhū- niteki mütercim buyurur:

Ta sırlara irişdüñ ü hem bulayduñ

Gözlerden ihtifâsı olan gizlü vuşlatı

114. Beyt

*“Fe ħuzte külle feĥhârin ğayre müşterekin
Ve cüzte külle maĥâmin ğayre müzdeĥami”*

Ķavlühü *feĥuzte*, ya‘nî sen nazlandıñ her fâĥirlere Yâ Resûla’llâh. Ve *feĥhâr*, cem‘-i fâĥirdür. *Ve cüzte*, ya‘nî tecävüz gösterdüñ ve geçdüñ ve *ğayre müzdeĥami* zahmeti ve renci olmadı. Ya‘nî sen cemâlu’llâha yetişmekle fevz u felâĥ bulduñ ol cihetle ki cemî‘ fâĥirlere naz eyledüñ; ĥâlbuki ol fâĥrde saña kimesne müşterek olmadı ve hem daĥı olmaz ve daĥı cemî‘ maĥâm-ı ‘âliyeden tecävüz eyledüñ; ĥâlbuki saña zahmet daĥı olmadı. Niteki mütercim buyurur:

Her fâĥri bî-müşâreketin alduñ maĥâmları
Geçdüñ kimesne virmedi sana zahmeti

115. Beyt

*“Ve celle miĥdâru mâ vüllite min rutebin
Ve ‘azze idrâkü mâ ülite min ni‘ami”*

Ķavlühü *ve celle*, ya‘nî ta‘zîm oldı ve ĥavlühü; *vüllite*, ya‘nî velî eylenmiş olduñ ve *ruteb* cem‘-i rütbe’dir ki rütbe mertebendür. *Ve ‘azze*, ya‘nî ĥavi oldı ve *ülite*, ya‘nî ‘aĥa virmiş olduñ ve *miĥdâr*, *celle*’nüñ fâ‘ilidür ve *idrâk*, daĥı ‘azzenüñ fa‘ilidür. Ya‘nî sen Yâ Muhammed cemî‘ maĥâmât-ı ‘aliyyeden tecävüz gösterdüñ; ĥâlbuki merâtibdentervîc olduĥuñ miĥdâr ‘azîm oldı ve ni‘metlerden saña ‘aĥa olunan yetişmeklüĥin ĥavi oldu ki, bu ‘aĥıyye-i ‘aliyye ve hediye-i celiyye enbiyâdan ve rusülden ve melâike-i muĥarrebînden senden artuĥ^[39a] kimseye virilmedi. Niteki mütercim buyurur:

Rütbeñ ‘azîm ü kimse taşavvur idemez
Saña Cenâb-ı Ĥaĥ’dan iren ulu ni‘meti

116. Beyt

*“Büşrâ lenâ mâ ‘şere’l-İslâmi inne lenâ
Mine’l-‘inâyeti rüknen ğayre münhedimi”*

Ya‘nî beşâret bizim içündür yâ Resûla’llâh ümmeti be-dürüstî vü rastî ‘inâyet-i Ĥaĥĥ’dan bizüm için bir rükn ve idrâke. Ol rükn, ğayr-ı münhedimdir ki ĥaĥ‘â bozılması yoĥdur. Ya‘nî ol rükn, İslâm rüknüdür. Niteki mütercim buyurur:

Büşrâ bizüm dürür biziz İslâm ma‘şeri
Rükn-i şedîddir bize Haqq’ın inâyeti

117. Beyt

“Lemmâ de‘a’llâhü dâ‘inâ li-tâ‘atihî

Bi-ekrami’r-rusli künnâ ekrame’l-ümemi”

Dâ‘inâ didügi taqdiren manşübdur ki, de‘â’nıñ mef‘ül-i bihisidür ve dâ‘iden murâd Hazret-i Rasûl -‘aleyhis-selâm-’dur. Ve ümem cem‘-i ümmetdür ya‘nî vaqtâ ki Allah Te‘âlâ -cellet kelimâtühü- kendü tâ‘ati için bizim dâ‘imiz Hazret-i Risâlet -‘aleyhis-selâm- ekremü’r-rusül diyü ad virdiyse biz daği ekrem-i ümem oldu. Zîrâ ki ümmetiñ eşrefi peygâmbereñ şerefine münâsib olur. Niteki mütercim buyurur:

Çün Haq Ekrem-i rusül ile bizi o kodı
Bulduq ümem içinde biz a‘lâ kerâmeti

118. Beyt

“Râ‘et kulübe’l-‘idâ enbâ’ü bi‘setihî

Ke-neb’etin ecfelet guflen mine’l-ğanemi”

Qavlühü *râ‘at*, ravi ‘demüştaqdür ki rav‘ taḥvîf ma‘nâsınadır ki qorqutmaqdur ve ‘adâ cem‘-i ‘adüvv’dür ve *enbâ’* cem‘-i binâ’dur ki haber ma‘nâsınadır ve ‘*idâ*, cem-i ‘adüvdür. Ve *enbâ*, cem-‘i nebe’dür ki haber ma‘nâsınadır ki inzar ile. Haber ki anda fâ‘ide-i ‘azîme ola. Ve *neb’etin*, şavt-i hafîniñ ismidür ve *guflen*, ya‘nî kaçurdu^[39b] ve *gufl*, cem‘-i gâfildür ve bi‘şet virilmekdür ve bir kimesneyi Rasûl üzerine ısmarlamaqdur. Ve beytüñ fehvâsı oldırlar ki ke-enne sâ‘il su‘âl ider ki: “Düşmenlerünñ hâli nedir?” cevâb virüp sâ‘ile şâ‘ire su‘âl-i muqadderden eydür ki: “Hazret-i Risâlet’ünñ verilmekligünñ aḥbârı, a‘dânunñ gönüllerine yetişdikde eyle qorqutdı ki, şol şavt-ı hafî ki koyun sürüsinden bir cemâ‘ati‘ alel-gaflet ürküdüp kaçurduğı gibi. Nitekim mütercim buyurur:

Gâfil gânem ürküdür ürker anıñ gibi
Qorqutdu düşmen içini haber-i bi‘seti

119. Beyt

“Mâ zâle yelqâhüm fi külli mu‘terekin

Ḥattâ ḥakev bi’l-kanâ laḥmen ‘alâ veḍami”

avluh  *yelk *, ya'n  ceng eyler ve *mu'terek*, bil-fethi'r-r , mevzi-i cengd r ve *hakev*, ya'n  manende oldılar. Ve *kan *, cem-i kan 'atd r ki *kan *, *s k * manasınadır. Ve *vedam*,  ol mih dur ki kass blar eti ol mih  sa arlar. Ya'n  H zret-i Ris let -'aleyhi's-sel m- ve a h b-ı kib r –rağıya'll hu 'anh m ecma'in- kefere ile her ma'rekelerde uğra urken k ff r  s k  eyler,  ol kass bların mih ları  zerinde et m nende eylemelerid r, z 'il olmasunlar. Niteki m tercim buyurur:

D  menler ile ma'rekede uğra urken
Kılur-idi anları nitekim bağrını eti

120. Beyt

“Vedd 'l-fir re fe-k d  yağbi une bihi
E l 'e  alet me'a'l-'i b ni ve'r-rağimi”

avluh  *vedd 'l-fir ra* ya'n  k ff rlar  a mağı sevdiler ve *yağbi une* ya'n  temenn  eylerler. *E l '*, cem'-i  elv, dirler ki 'uzv ma'n sınadır ve * alet*, ya'n  m rtefi' oldu. Ve *i b n* cem'-i 'i b' dur,  u dur ki a na  av ancıl dirler ve *rağim* cem'-i^[40a] rağme'd r ki; F rsi'de a na H m  dirler. Ya'n  k firler  a mağı sevdiler  ol va tler ki, H zret-i Ris let -'aleyhi's-sel m- ol k firleri  atlı eyledikde ya ın oldılar  a mağlığı ile;  ol 'i b ve rağimulu  u lar g t r p hav ya iletd kleri 'az y  temenn  iderlerdi; n'olaydı biz ol  u lar get rd ği a'za olayduk dirlerdi. Niteki m tercim buyurur:

A n eline girmese v  nolaydı diy p
Kuşlar yediği lahmet kılurlardı ga tati

121. Beyt

“Temzi'l-ley li ve l  yedr ne 'iddeteh 
M lem tek n min ley li'l-e huri'l- urumi”

avluh  *temiz'l-ley li*, ya'n  ni e giceler ge erdi ve *ley l* cem'-i leyl'd r ve *l  yedr ne 'iddeteh *, ya'n  ol giceler n sağı ların bilmezlerdi ve e shuru'l- urum Zi'l-ka' de ve Zi'l- icce ve Mu arrem ve Receb aylarıdır ki bu d rt ayda ehl-i  arb cenk ve  ıt l itmeyi kend lere  ar m  ılmı lardı. Ol sebebden bu aylara  ehr-i- ar m didiler ve beyt n ma'n sı oldı ki: Kefere  a mağlığı sevdiler,  ol h letdeler ki  zerlerine nice ni e giceler ge er ge erdi. M dam ki  ehr-i  ar m giceleri olup ceng    ıt l munkatı' olmayıncı giceler n 'adedin bilmezlerdi. Eger su' l olunup mu annıf - ayyebe'll hu  er hu- ni un gicelere ta  ı  eyledi dinilse cev bında dinil r ki: “H zret-i Res l-'aleyhi's-sel m- ve a h b-ı kib r –rığv nu'll h  'aleyhim ecm'ain- h zretleri ek er

cengi gicelerde iderlerdi; ol sebebden muşannıf giceleri taḥṣiṣ eyledi.” Niteki mütercim buyurur:

Günler geçerlerdi şaymazdılar meger ol ayı
Eyyāmını ki vardur anıñ qadr ü kıymeti

122. Beyt

**“Ke-ennema ’d-dīnū ḡayfūn ḡalle sāḡatehūm
Bi külli ḡarmin ilā laḡmi’l-’idā ḡarimi”^[40b]**

Bi-teskini’r-rā’i seyyid-i a’zamdurlar ve kıram bi-kesri’r-rā’i şol şahıslardur ki, ol şahş iştihā-ı ta’āmla ve ekle iştihār bulmuş ola. Ya’nī güyā ki dīn-i İslām bir konuḡdur ol kefereden düşmen olanlaruñ etlerine ḡarişlerdi. Niteki mütercim buyurur:

Güyā ki bunlaruñ evine konuḡ oldı dīn
Her kavm-ile ki düşmen etine dişini iltti

123. Beyt

**“Yecürri bahre ḡamisin fevḡa sābiḡatin
Yermi bi-mevcin mine’l-ebḡāli mültatımı”**

*ḡamīs*leşkere dirler, şol sebebden leşker beş rukn üzerinedür ve münkasımdur. Evvelki rükn, muḡaddemedür, ikinci meymenedür ve üçüncisi meyseredür, dördünci sāḡadur ve beşinci ḡalbdür ve sābiḡa, tiz yürüyücü attan ‘ibāretdür. Ve yermi ya’nī atar ve *ebḡāl*, cem’-i baḡal’dur, baḡal bahādura dirler. Ve *mültatım*, telāḡumden müştakdur ki ba’zı nesneyi ba’zına urmaḡdur. Ya’nī dīn-i İslām konuḡdur ki küffaruñ meşāḡatine nāzil olmuşdur. Bir seyyidiñ meşāḡatinde ki ol seyyid leşkeri bahrden çeker ḡāletde ki, ol leşker hoş reftar atların üzerine rākibleri ile leşkerin bahadurlarıdır. *Mültatım*, atar; ya’nī ol leşkeruñ bahādurları şol biribirine tokunıcı emvāc gibidür ki küffarı biribirine ururlar. Niteki mütercim buyurur:

Leşker çekerdi at üzerinde deñiz gibi
Kim mevcinüñ bahādırlarında mıydı remiyyeti

124. Beyt

**“Min külli müntedibin li’l-lāhi muḡtesibin
Yesḡū bi-müste’sılın li’l-küfri muḡtalimi”**

ḡavlühū *müntedib*, Allah Teā’lā’nuñ emrini işidicidir.^[41a] Ve *muḡtesibol* kimesnedür ki işi bī-riyā ve süm’a ola. *Yesḡū* ya’nī hamlevü *müste’sıl* ol kimesnedir ki, āḡar

kimesnenüñ aşlını kökinden kopara ve *muştalim*, daği hemān ol ma‘nāyadur ki, “Tefennün fi’l-‘ibāre” kaçd olunmuşdur. Ve bu iki lafzdan murādbu bu beytde Qur‘ān’dur; ya‘nī baħr-i ħamīsüñ şıfatıdır. Ya‘nī eyle baħr ki Allāh için *müntedib* ve *muħtesib* kimesnelerden olduğı ħālda. Eyle kimesneler ki anlar her bir emr-i ma‘rūf ve nehy-i münker idicilerdür. Her birisinüñ işleri ħālisan li’llāh’dır. Şunlar ki küffār ħarafına ħamle eyleseler küffāruñ sulbi ħal‘ def’idici Qur‘ān-ı ‘azīmüñ ve Furķān-ı kerīmüñ isti‘ānetiyle ħamle iderler. Niteki mütercim buyurur:

Her biri müntedib ħaķa her biri muħtesib
Her biri gösterir idi küffāra satveti

125. Beyt

***“Ĥattā ħadet milletü’l-İslāmi ve’hye bi-him
Min ba‘di ħurbetihā mevşūlete’r-raħimi”***

Millet dīn ve şerī‘at bir ma‘nāyadur ve mevşūle ulaşmışdur ve *raħim* ħarābetdür ve *ħadet*, ey zāherat ma‘nasınadır ya‘nī zūhūr buldu. Ve *ħadet*, merfu‘dur ki fā‘ildür, fi‘liñ. Ya‘nī her birisi kefereye ħamle eyler idi. Bir mertebedeki millet-i İslām zāhir oldu ħālbuki ol millet-i İslām ol baħr-ı ħamīsüñ muşāħabetinde idi. *Mevşūlete’r-raħim* olduğı ħālda; ya‘nī ħarābeti olunmuş idi ki ol millet-i İslām ħarīb olduķdan soñra idi. Niteki mütercim buyurur:

Tā oldu bunlara gele mevşūlete’r-raħim
Ėurbet zamānı gidüben İslām milleti

126. Beyt

***“Mekfūleten ebeden minhüm bi-ħayri ebin
Ve ħayri ba‘lin fe-lem teytem ve lem te’imi”***

Ve ħavlühü *mekfūleten*, kefil olunmuş oldu ve *ebeden*, şol zamāndur ki aħiri olmaya anıñ ve ezel oldur ki anıñ evveli olmaya ve *ħayri eb*’den murād Ĥazret-i Resūlu’llāh’dur. Ve *ba‘l* ‘avratuñ erine dirler. *Fe lem teytem*, “*emet*^[41b] ül-mer’eye yetimen’ dendür. Ya‘nī ‘avrat ersiz olsa. Ĥazret-i Risālet -‘aleyhi’s-selām- ‘askerinüñ her birisi keferesi bir mertebe ħamle eylerlerdi ki, millet-i İslām zāhir oldu ve ol millet-i ħayr-i eb ile ebed kefillenmiş ve bir ħul ‘avrat gibi idi. Ĥazret-i Risālet -‘aleyhi’s-selām- ol millet-i İslām’ı fetħeyledi andan soñra mekfūle olup aħķām bulup min ba‘d yetīm ve ħul ‘avrat olmadı. Niteki mütercim buyurur:

Olmadı ħul u öksüz er ü ata kıldı

Çün İslām milletine kemāli kefāleti

127. Beyt

“Hümü’l-cibālū fe-sel ‘anhüm müşādimehüm

Mā zā ra’ev minhüm fi külli muşademi”

El-cibāl, cem‘-i cebel’dür ve *müşādimehüm*, mu‘arız ma‘nāsınadır ve *muşadem*, maḥall-i ma‘rekedür ve ḳavlühü; *fes-el* ya’nī su’āl eyle ve beytüñ ma‘nāsı oldır ki: Ya’nī Hāzret-i Risālet -‘aleyhi’s-selām- ‘askeri şevketde vü ‘azametde ve istiḥkāmda cibāl gibidür. Pes imdi anlarıñ mu‘tārizı olan kāfirlerden su’āl eyle ki, anlar neler gördiler her ma‘rekede. Niteki mütercim buyurur:

Dağlardılar anları sor haysiyyetleri

Nice görüñdi anlarıñ anlara heybeti

128. Beyt

“Ve-sel Huneynen ve-sel Bedren ve-sel Uḫuden

Fuşūle ḫatfin lehüm edhā mine’l-veḫami”

Ḳavlühü *Huneynen*, ya’nī Huneyn bir mevzi‘in adıdır ki anda mü’minler ile kāfirler arasında ‘azīm muḫārebe vāki‘ olup mü’minler kemā yenbeği gazā itmiş idiler. Ve Bedr daḫi bir ḳuyunuñ adıdır ki ol ḳuyunuñ cevānıbında ḡazā-yı azīme olunmuşdur ve Uḫud daḫi bir taḡıñ adıdır ki ol taḡda daḫi ḡazā-yı ekber olmuşdur ve *fuşū* cem‘i fasıldır ki fuşūl-i erbeanıñ birisidür. Ol fuşūl-i erbe‘ a rābi‘dür ve şayfdür ve ḫarīfdür ve şitādür. Fasil ancılayın şehriñ ve ḳal‘anuñ^[42a] sıvanın altında olan divara daḫi dirler, cem‘-i fuşūldür ve *ḫatf* mevt ma‘nāsınadır ve *edhā* ya’nī bed-ter dimekdür. Ve *veḫam*, veḫāmet’den müştāḡdur, eyyām-ı vebādan ve eyyām-ı ṭā‘ūndan ‘ibāretdür ve maḳām-ı *veḫam*, dirler. Kaçan ol maḳām sākin olanlara muvāfiḳ olmaz. *Fuşūl*, cā’izdür ki merfu‘ ola, mübtedā-i maḫzūfuñ ḫaberi ola. Ya’nī “Hāze’l-mevādi‘u fuşūle ḫatfin lehüm” demek olur ve yāḫud manşūb ola ki fi‘l-i maḫzūfuñ haberi ola, ef‘āl-i nāḳışādan taḡdīri; “hāzihi’l-mevādi‘u fuşūle ḫatfin lehüm” demek ola ve beytüñ fehvāsı oldır ki; ol kāfirlerden su’āl eyle ki, Huneyn ḡazāsında ve Bedr ḡazāsında ve Uḫud ḡazasında aḫvālleri nice idi ki ol zamān anlara fuşūl-i ḫatfe idi. Ya’nī ölmek zamānları idi. - Ne‘üzü bi’llāh- ṭā‘ūndan ve vebādan bedter idi. Niteki mütercim buyurur:

Şor Bedr’i şor Huneyn’i Uḫud vaḳ‘asını şor

Kim nice oldı anda fuşūlüñ veḫāmeti

129. Beyt

“El muşdiri’l-biża humren ba‘de mā veredet

Mine’l-‘idā külle müsveddin mine’l-limemi”

Ḳavlühü’l-*muşdiri* ya‘nî gerü döndüricidir ve *bîż* cem‘-i ebyazdur kılıçlara dirler ve şuya daḫi dirler ve *humran*, cem‘-i aḫmer kihumretten’dür. Ve *vered*ḫâzır olmaḫdur ve *müsved* esved’dan ve *limem cem‘i milletdür* kıbaşın cevānibinden ‘ibaretdür ve ḳavlühü el-muşdirî aşlında müşdirin idi ki bîżimevsüf olmaḫla nün sâkıṭ olup ve ḫâlet-i naşbıdur ki fi‘l-i maḫzūfuñ fāiline. Taḫdiri, “*Emdahu muşdiri’l-bîż*” ola. Ya‘nî ben medḫ eylerin şol kimesnelerün ol kimesneleri ki ol kimesne yaraḫ kılıçlar ḫâzır olduḫdan soñra ya‘nî keferenün başları ḳanla ol kılıçları güzel eyler. Niteki mütercim buyurur:

Güzel ḳana boyarlardı aḫ kılıçları

Çalmışlardı kılıç ile ḳara limmeti

130. Beyt

“Ve’l-kātibîne bi-sümri’l-ḫaṭṭi mā tereket

Aḳlāmühüm ḫarfe cismın ḡayre mun‘acimi”

Ḳavlühü *ve’l-kātibîne*, ketbü’l-edimden ola^[42b] keferenün derilerin süngüsüyle saçmaḫdan kināyedür ve *sümri* cem‘-i esmer’dür ki esmer ḡālibā süngülerin şıfatıdır. *Ḥaṭṭ*, bir mevzi‘in adıdır ki evvel mevzi‘in suları ḡāyetde ḫüb ve memdüh olur. *Eḳlām*, cem‘-i ḳalem’dür ki bu maḫalde ḳalemdeñ murād süngüdür ve *ḫarf*, ṫarafdur ve ‘ḫurūfu’l-a‘zā’ ve eṫrafühā” dirler. Niteki ‘Amr buyurur:

ya‘nî noktasız olmak ki cerahatten ‘ibaretdür ve ḳavlühü; *ve’l-kātibîne* mañşübdur ki ma‘ṫūfdurel *muşdiri’l-bîż* cümlesi üzerine ve beytün ma‘nāsı oldır ki: Ben medḫ eylerin şol kimesneleri ki anlar ḫaṭ olur laṫif ve ra‘nā süngüleriyle keferenün kuvvetlü develerini bir ṫarafını cerahatsuz ḳomadılar. Niteki mütercim buyurur:

Yazarlar idi ḫaṭṭı ḳalem yazmadığını

Ḥaṭṭ-ı süñgiyle cismi ki yoḫdı noḫṫatı

131. Beyt

“Şāki’s-silāḫi lehüm sīmā tümeyyizühüm

Ve'l-verdü yemtâzü bi's-sîmâ mine's-selemi"

Qavlühü *şâki's-silâh* aşlı şâkîn idi şâkünü'nün hâlet-i naşbıdır. İzfâfetle nûn sâkıṭ olduğı ve *şâki's-silâh*, ve'l-kâtibinden bedeldür ki kâtibîn'in vaşfı olmaḫ câ'iz degıldür. Sıfatla mevsûf ortasında ta'rif ve tenkîr yönünden mutâbaḫat şartdır. Bedel ile mübeddelün minh bunun ḫilâfınca ki sâhib-i Keşşâf -ṭayyibe'llâhu şerâhu- Allah Te'âlâ -mina'llâhi'l-'Azîzi'l-'Alîm Ğâfiru'z-zenbi ve ḫâbilü't-tevbeti şedîdi'l-'iḫâb- ḫavlinde böyle buyurdı. Taḫdîri ve'l-kâtibîn şâki's-silâh; ey âmmü's-silâh ya'nî silâhları tâm ve *sîmâ* 'alâmetdür ve *selem*, bir ağacın adıdır. Beytün ma'nâsı oldır ki: Ben medḫ eylerin şol kişileri ki ki anlar^[43a] kâtibîne bi-sümri'l-ḫaṭṭ idiler, eyle kâtibîn ki şâki's-silâh idiler ya'nî silâhları tamâm mükemmel idi. Şâki's-silâh ki anların 'alâmetleri vardır ki ol 'alâmetler anları mümtâz ü müşteşnâ eyler. Hâlbuki külli 'alâmetle selem adlu ağâcdan mümtâz olur ki ol 'alâmet-i râyiḫa-ı ṭayyibedür. Niteki mütercim buyurur:

Sîma ile mümeyyizdiler silahlılar
Verd-i selemden idi mümeyyiz 'alâmeti

132. Beyt

"Tühdi ileyke riyâhu'n-naşri neşrahümü

Fe-taḫsibü'z-zehre fi'l-ekmâmi külle kemî"

Qavlühü *tühdi*, hediye getirir senden baña ve *riyâh*, cem'-i riḫ'dir. Ve *naşr* nuşret yardım ma'nâsınadır ve *neşr*, râyiḫa-ı ṭayyibeden 'ibâretdür ve *ekmâm*, cem'-i kimem'dür ve kimem bi-kesri'l-kâf çiçek ḡoncasıdır. *Kemî*, bi teşdîd'il-yâ' bahâdur anlara dirler ammâ zarûret-i şî'riyye için yâ taḫfif olmuşdır ve *neşrahüm*, mansûbdır bunın birle ki *tehdîniñ* mef'ülü bihisidir. Ya'nî nuşret-i nesimisinden yaña anların ki râ'iḫa-ı ṭayyibesin hediye virdi. Pes imdi sen anlardan her kemî bahâdur ḡoncalar içinde çiçek şanursın. Terkibin taḫdîri: "Fe -taḫsibü külle kemî fi'l-ekmâmi'z-zehr" taḫdîrinedür. Zîrâ bu maḫalde terkîb ma'nâsının 'aksî murâddır. Ya'nî çünki nesim-i nuşret, Ḥazret-i Risâlet -'aleyhi's-selâm- 'askeriniñ râyiḫa-ı ṭayyibesin saña hediye getürdi. Pes imdi sen anlardan her biri bahâdurı ḡoncalar içinde açılmış ḡül şanasın ki râyiḫa-ı ṭayyibe, ḡülden gelür. Niteki mütercim buyurur:

ḡoncalardan saña fahr ira' idicek
Kâmrân içinde sanaydın anlar zehri?

133. Beyt

"Ke-ennehüm fi zuhûri'l-ḫayli nebtü ruben

Min şiddeti'l-ħazmi lā min şiddeti'l-ħuzumi

Ḳavlühü *el-ħayl*, atlardan ‘ibāretdür ve *nebt*, bitmekdür ve *rubā*, cem‘ -i rubve’dür^[43b] ve rubve oldur ki yerden yüksek rehde vāki‘ olanı bağlamakdur. Ve *ħuzum*, bi-zammi’l-ħā’ ve’z-zā’, cem‘ -i ħarām’dur, ħarām ātuñ ħulağına dirler. Ya’nī Ḥazret-i Risālet -‘aleyhi’s-selām- şaḫābeyi –rağıya’llāhu ‘aleyhim ecma‘in- atlar üzerinde şābitlerdür. Şol yüce tğlar ve ve beller ki muħkem ü müstaħkem dururlar. Ḥālbuki bu ma’nā anlaruñ zeyreklikleri istiħkāmdan atlaruñ ħulağların bağlamağdan degildür. Ya’nī bedüristi anlaruñ izħār-ı dīn’de istiħkāmı ħulķīdür. Niteki mütercim buyurur:

Ağ arkasında rubve kıldı anları
Ḥazmuñ ħarāretlerinüñ şedd [ü] şiddeti

134. Beyt

“Ṭāret ħulübü’l-‘idā min-be’sihim ferağan

Femā tüferriķu beyne’l-behmi ve’l-bühemi

Ḳavlühü *ṭāret*, tarāndan müştakdur ve *be*’s, haddile muḫārebe eylemekdür. Ve *ferağ*, bi-fethi’l-fā ve’r-rā’ ħavfden ‘ibāretdür. Ve *behm*, bi-fethi’l-bā’ ve teskīni’l-hā’, cem‘ -i beheme’dür ki behm ħuzı ma’nāsınadur ve bühem bi-zammi’l-bā’ ve bi-fethi’l-hā’ şol atlaruñ bahādurlıķları ve şecā’atları eelden ħangı cānibden geldükleri ma’lüm olmaz ve *fe-mā*, nāfiyedür ve *tüferriķu* fi‘linin fā‘ili *ħulübü’l-‘idā* dır. Ya’nī aşḫāb-ı Resūlu’llāh şiddet-ile ceng iddiklerinde, keferen-i fecerenün gönülleri ħorķularından ṭayerān olup uçdılar. Pes ol keferenüñ gönülleri farğ itmez ki ṭā’ife-i bahādurlar cemā’atı mıdır, yoksa mevtiler cemā’atı müdür? Ya’nī ħuzı sürüsini daḫi bahādurlar cemā’atı şānurlardı, ħāyetde ħavflarından. Niteki mütercim buyurur:

Korkularından anların a‘da öli gider
Ger farğ idemez olurlar enāmdan beriyyeti

135. Beyt

“Ve men tekün bi Rasūli’llāhi nuşretühü

İn telķahü’l-üsüdü fi ācāmihā tecimi

Ḳavlühü *telķā*, liķā’dan müştakdur ki^[44a] ru’ye¹⁸³ ma’nāsınadur ve *üsüd*, bi-zammeteyn, cem‘ -i eseddür ve *acām*, şol yerlerdür ki anda arslanlar ola. Ve *tecim* ey yehāfü ya’nī ħorķarlar ve yani kimesne ki ol kimesnenüñ nuşreti Resūlu’llāh ile olur eger ol

¹⁸³ ru’ye G: vīb F.

kimesneyi arslanlar makāmında iken görseler idi; ol arslanlar ol kimesneden çorçar idi. Niteki mütercim buyurur:

Bişeleri içinde esedleri feza' kılur
Uğrasalar aña ki Reşülleri nuşreti

136. Beyt

***“Ve len terā min veliyyin ğayra munteşirin
Bi-hī ve lā min ‘aduvvin ğayre munkaşımı”***

El-veliyyü hılāfū'l-‘adüvv, ya‘nī dōst ma‘nāsınadır ve *munteşir* yardım bulıcı ve *munkaşım* münkesirdir şancı ma‘nāsınadır. Ya‘nī şol kimesnenüñ ol nuşreti Hāzret-i Resūlu’llāh iledür, ol kimesne elbet be-düristiğayri *munteşir görmeyesiz*; illā *yardım olunmuş görürsün ol kimesneye*, ‘adūv olanlardan dahi ‘adaveti ğayr-i münkesir görmeyesin, illā münkesirü’l-hāl göresin. Niteki mütercim buyurur:

Anuñla münkesir hem müntaşır
Ehl-i a‘ dāveti daği ehl-i melāmeti

137. Beyt

***“Eħalle ümmetehū fi ħırzi milletihī
Ke’l-leyşi ħalle me‘a’l-eşbāli fi ecemi”***

Qavlühü *eħalle* ya‘nī eşğa getürdi ve *ħırz*, bi-kesri’l-hā’ ve bi-teskīni’r-rā’, muħkem mevzi‘ den ‘ibāretdür. Hışār gibi millet ve dīn bir ma‘nāyadır. Ve *leyş*, ve esed daği bir ma‘nāyadır. Ve *eşbāl*, cem‘-i şibl’dür ki arslanıñ yāvrusına dirler ve *ecem* ecme’dür ki ecme arslan tırduğı yere dirler. Ya‘nī Hāzret-i Risālet -‘aleyhi’ş-selām- kendü ümmeti kendinüñ millet-i hışārına getürdi şol arslan gibi ki ol arslan yavrularıyla makāmına girdi. Ve beyt, ħadīs-i qudsī’ye işāretdür ki: *“Lā ilāhe illa’llāhü ħışnetī fe men deħale ħışnetī emine min ‘azābī.”* Ya‘nī kelime-i Lā ilāhe illa’llāh benim hışārımdur ve her kim benim hışārıma girse ‘azābımdan emin olur diyü Allah Te‘ālā buyurur. Niteki mütercim buyurur:

Arslan gibi ki bişede geldiler
Hırzı içinde milletiñ kodı ümmeti^[44b]

138. Beyt

“Kem ceddelet kelimātü’llāhi min cedelin

Fîhi ve kem haşame'l-bürhânü min haşımı"

Yuḳālū ceddele fülân ey elḳā' 'alel-cidāleti ve hiye'l-arz ve ḳavlühü *ceddelet*, ya'nî beyāna ve ceddele, bi-vezni'l-hasen cidāl idiciler ve burhân-ı ḥucet ḡāyet ḳavi ola ve kelimātu'llāhtan murād Ḳur'an'dur; ya'nî kelimetu'llāh nice ehl-i cedel kimesneleri yaya itti. Ol cedelde oldukları ḥalde ve bürhānu'llāh daḡi nice ḥuşümetde ḳavi olanları maḡlûb ḳıldı. Niteki mütercim buyurur:

Düşirdi yere nicesini Tañrı sözleri¹⁸⁴

Her kim anıñla ḳıldı cidāl-i ḥuşümeti

139. Beyt

"Kefāke bi'l-'ilmi fi'l-ümmiyyi mu'cizeten

Fi'l-cāhiliyyeti ve't-te'dibi fi'l-yütümü"

Ümmî oldur ki üstād önünde nesne oḳumamış ola ve cāhiliyyet dahi gelmezden evvel ki zamana dirler. Ve *te'dib*, azab eylemekdür. Ve *yütüm*, bi-zammil-yā' ve bi-süküni'l-ta', yütüm, temyîz-i maşdardur ve yütüm isimdür. Ya'nî mu'cize yönünden saña ilm-i lâ yetenāhî kifāyet eyler ki, Ḥazret-i Risālet -'aleyhi's-selām- ümmî iken yoḳdur, ilm-i bî-nihāyetine yetişdi. Bā-vücüd ki 'ālem-i cāhiliyye de idi ve daḡi mu'cize yönünden saña kāfidir. Bāri-i Tealā yetim iken ol Sulṫān'ı edebledi ve te'dibden murād oldur ki nâ-residelik eyyāmında Ḥazret-i Risālet -'aleyhi's-selām- bir gün Ka'betu'llāh'ın bināsınıñ ṫaşı üzerinde keşf-i 'avret eylemiş idi; nā-gāh bir āvāz Ḥazret-i Risālet'ün sem'ine yetişdi ki sirayet eylesün cāhiliyyet hıdmetine¹⁸⁵ setr-i 'avretin, yâ Muhammed denildi. Niteki mütercim buyurur:

Mu'ciz-i yetim ü ümmide 'ilm ü edeb şiri

Ḳavmün sirayet eylemeden cāhiliyyeti

140. Beyt

"Ḥademtühü bi-medihin esteḳilü bihi

Zünûbe-'umrin medā fi's-şiri ve'l-ḥidemi"

Medih misl-i medhdür. *Esteḳilün* ḳāle'dendür ki ikāle günāhdan geçmekdür ve iḳāle yani gerü döndürmekdür. Ammā bu mahalde günāhdan geçmek ma'nāsınadır. Ya'nî iḳāle taleb eylerin ve *zünüb*, cem'î zenbdür ki zenb günāhdur. Ya'nî ben medha hıdmet eyledim ki ol medh ile ^[45a] iḳāle-i taleb eylerim şol 'ömrüm içinde olan günāhdan kim

¹⁸⁴ düşirdi yere nicesini Tañrı sözleri G: düşdi yere nice düşenTañrı sözleri F.

¹⁸⁵ Bu kelimeden sonraki kelimeler, "ḳavmün" sözcüğüne kadar, haşiyeye yazılmıştır.

ol şi'irde sā'ire hıdmetlerde geçmiştir, ya'nī sā'ir pādīşāhlarıñ medhinde ve hıdmetinde geçmiştir. Niteki mütercim buyurur:

Ben hıdmet eyledüm¹⁸⁶ ana bu medihle ki
Bulam şi'irde hıdmetini ki 'işretim iķāleti

141. Beyt

*“İz kalledāniye mā tuḥşā 'avāķibuhū
Ke-ennenī bihimā hedyün mine'n-ne'amī”*

Ḳavlühū *kalledē*, kılāde'den müştākdur ki kılāde tezeyyün için boyna taķdıķları nesneye dirler ki evvelden ķurbānlık idügi ma'lüm olsun için 'alāmet iderler ve 'avāķib; 'āķibeddür ve *hedy*, şol deveye ve yāḥud ğaneme ya baķara dirler ki ol nesne Ka'be'tullāh'da ķurban olur ve *ne'am* deveye, baķara ve ķoyuna dirler ki cem'i en'ām gelür. *Kalledāni*, kalledē'nün teşniyesidür. Fa'ili şi'irle hıdmetdür ya'nī ol şi'rler hıdmet; çünkü ğanem boynına ķurbanlık 'alāmeti olan kılādeyi aşdılar ki ol kılāde, ölmek 'alāmetidür ki ol 'alāmetün 'avāķibinde ķorķanlar: “Güyā ki ben ol şi'riñ ve ol hıdmetiñ vāsıtasıyla şol ölmek için için müteayyin olan ķurbanlığa beñzerim.” Niteki mütercim buyurur:

Hedy-i ni'am gibi baña çün şiirle hıdem
Taķlīd kıldılar şuña ki yavuz kılādeti

142. Beyt

*“Eṭā' tü ğayye's-şibā fi'l-ḥāleteyni vemā
Ḥaşaltü illā 'alā'l āşāmi ve'n-nedemi”*

Ḳavlühū *ğayye*, ya'nī ğümrāh olmaķdur ve *şibā* niñ iki ma'nāsı vardır: Biri cehle meyl eylemekdür ve biri şıbyānla oynamakdur. Ve *ḥāleteyni*'den murād ḥālet-i şi'r ve ḥālet-i hıdmetdür. Ve *āşām*, cem'i-i işmdür ki işm ğünāhdur. Ve *nedem*, nedāmetdendür ki nedāmet peşimānlıķdur. Ya'nī “fe-izā kāne kezālik” ben şi'rle hıdmet ḥāletinde oğlanlarla^[45b] oynamağın ğümrāhlıķda muttalī' oldum. Ḥālbuki ğünāhlardan ve peşimānlıķdan ğayri nesne taḥşil eylemedüm. Niteki mütercim buyurur:

'Ömrümde ḥāşıl olmadı illā ğünāhları
Çün eyledüm ḍalāl¹⁸⁷ şıbāya iṭā'ati

¹⁸⁶ eyledüm G: eydüm F.

¹⁸⁷ ḍalāl G: -F.

143. Beyt

“Feyā ḥasārete nefsin fī ticāretihā

Lem teṣteri’ d-dīne bi’ d-dünyā velem teṣümi”

Ḥasāret, mağlūbluğdur. Ve ḳavlühü *teṣüm*, sevn’ dendür ki sevm nesneyi şātun almağda bāzārlaşmağdur; ya’nī ey nefsiñ mağlūbluğı ol nefsiñ ticāretinde dünyāyı şemen eylemekle dini şātun aldıñ ve ne şatunalmağa bāzārlaşdıñ. Niteki mütercim buyurur:

Dünyayı dine degüşüben bey’ kıldım

Ey nefsiñ ticāret içinde¹⁸⁸ ḥasārati

144. Beyt

“Ve men yebi’ ācilen minhü bi-’ ācilihi

Yebni lehü’ l-ğabnü fī bey’ in ve fī selemi”

Ḳavlühü *‘ācilen* ya’nī āhiret ve ācil, dünyādur. Ḳavlühü *yebin*, *bāne/yebīnü’den* müştakğdur; zāhir olmağ ma’nāsınadır ve men şartıyyedür ki fi’ l-i muzāri’ -i meczüm kıılır. *Ve bey’*, daği ancılayın bā’ a/yebi’ u’ dandır ve *ğabn*, bāzārda aldanmağdur. *Ve selem*, bahāsıyla bey’ i’ dūr; ‘ ağd-i selem dirler. Ya’nī şol kimesneler ki āhireti dünyāda şātıdı, ya’nī dünyāyı aldı āhireti şemen virdi. Ol kimesne için bey’ ve ‘ ağd-i selemde ğabn zāhir oldı ki rüz-ı kıyāmetde kendüye daği ma’ lüm ola. Niteki mütercim buyurur:

Mağbūndur alacağını olmuş şatan

Bātıldur anuñ ğibiniñ ‘ ağd ü şıfatı

145. Beyt

“İn āti zenben femā ‘ahdi bi münteğiz

Mine’ n-nebiyyi ve lā ḥablībi muşarimi”

Ḳavlühü *münteğiz* sancı ma’nāsınadır ve *ḥabl*’den murād bu beytde imāndur ve *‘ahd*, daği ancılayın imāndan ve yāğud -merğüm u mağfūrun leh- muşannıfıñ Ḥazret-i Risālet -‘ aleyhi’ s-selām- ile evleri bir olmağdur ve *muşarim*, munkatı’ manasınadır. Yani eğer cidden ben ğunah getiriciyim ammā benüm Hazret-i Nebi –aleyhis’ selām-a imānım ḥılāf-ı vaki’ degildür ve munkatı’ daği olmaz. Niteki mütercim buyurur:

Ben andan^[46a] ipim urmadım u ‘ ahd-i samedim

Kazandı ise n’ola bu cürm ü cināyeti

¹⁸⁸ içinde G: -F.

146. Beyt

“Fe inne lî zimmeten minhü bi-tesmiyetî

Muhammeden ve’hve evfa’l-halkı bi’z-zimemi”

Zimmet, yer ma‘nâsına dirler ki ol ma‘nâ sebebiyle âdemi haşşâten kendüye leh ve ‘aleyhe olan huķūķun, vücübuna ehl olur ve cem‘i zimem’dür. Ve ķavlühü; *el-halk*, ey evfe’l-maķlūķ ya‘nî ‘ahdi vefâ eylemekdür yigrek ya‘nî be-dürüstî vü rastî Hâzret-i - ‘aleyhi’s-selâm- ile benüm bir zimmetim vardur ki atam benüm, ol Sulţân-ı Şekâleyn’üñism-i şerîfi ile tesmiye eyleyüp adımı Muhammed komuş. Hâlbuki ol Sulţân, ‘ahde vefâ eylemekde cemî‘ maķlūķatıñ yigrekidür. Niteki mütercim buyurur:

Vardur Muhammed begüm ile zimmetim
Ol hoş ri‘âyet idicidür ‘ahde vü zimmeti

147. Beyt

“În lem yekün fî me‘âdî âhîzen bi-yedî

Fağlen ve illâ fe-ķul yâ zellete’l-ķademi”

Me‘âd, âhîretdür ammâ bu maķalde me‘âd ‘ahdden ‘ibâretdür ve *zellete’l-ķadem*, ayağı [ķayırcı]¹⁸⁹ olmaķ ma‘nâsınadır. Ya‘nî eger yâ Resûla’llâh fađl yönünden benim ağdim benim elümi tütücü olmaya, sen baña “Yâ zellete’l-ķadem” di. Niteki mütercim buyurur:

Tütmez ise elümi me‘âd’da da fağl idüp
Digil fiğân idüp ki ķadem buldı zelleti

148. Beyt

“Hâşâhü en yuħrime’r-râcî meķârimehü

Ev yerci‘a’l-câru minhü ğayre muħteremi”

Ķavlühü *hâşâ* me‘âza’llâh ma‘nâsınadır ki lüğatde tenzîh eylemekdür, istiñnâ içündür. Bunuñ iki hâleti vardur: Biri ħarf olup dâĥil olduğı mecrür ķılmaķdur ve bir hâleti fi‘l olup manşüb ķılmaķdur ki bu maķalde fi‘l olup manşüb ķılmaķ münâsibdurur kihâ, zamîr-i bariz maķallen manşüb, hâşâ’niñ mef’ül-i biħisî^[46b] ola ve *râcî* ümîd idicidür. Ya‘nî Allah Te‘âlâ -azze ve celle- ol Sulţân’ı recâ vü ümmîd idici aniñ şefâ‘âtinden maħrûm olmaķdan münezzeħ eyleyüp ve aña hem-civâr olan kimesne andan ğayr-ı

¹⁸⁹ ıayırıcı F.

muhterem olduğı hâlde rucû‘ eylemekden dağı münezzeht eyledi. Niteki mütercim buyurur:

Hâşâ şıgınân aña ola ğayr-ı muhterem
Yâhûd mekâriminden emîn bula ğürmeti

149. Beyt

*“Ve münzü elzemtü efkârî medâ’ihahû
Vecedtühü li-ĥalâşî ĥayra mültezimi”*

Ya‘nî şol ğünden berü ki benim nâr-ı cehennemden ĥalâşım için fikrler ve hem ol Sultân’ın medihlerini iltizam eyledim ve dağı ol Sultân’ı benim ĥalâşıma ĥayra mültezim buldum ki o bâbda iltizâm-ı tâmm gösterdi. Niteki mütercim buyurur:

Buldum anı ĥalâşıma ben ĥayra mültezim
Şarf ideli medâyıĥı külle fikreti

150. Beyt

*“Velen yefüte’l-ġinâ minhü yeden teribet
İnne’l-ĥayâ yünbitü’l-ezhâra fi’l-ekemi”*

Yükâlü “teribetü’l yed”ya‘nî faĥîr oldu ve *ezhâr*, cem‘-i zehr’dür ki yeri iĥyâ ider ve *ekem* bi-fethateyn, cem‘-i üküm’dür ki üküm yüksek yerlere dirler anda nebât az bite. Ya‘nî şol kimesneler ki ol Sultân’ın medĥiniñ eteğine teşebbüs idüp yapışa. Be-dürüstü vü râstî ol kimesneden ġinâ ebeden fevt olmaz; herġiz faĥîr ğörmüye. Zîrâ yađmuruñ ĥâşşa-i kerîmesindendür ki yetüşdüği yerde çiçekler bitürür. Niteki mütercim:

Toprağa düşmüş ol bulur andantüvângerî
Yağmur çiçekleriñdir bağçelerde münbiti

151. Beyt

*“Velem ürid zehrâte’d-dünyâ’iletî ĥatafet
Yedâ Züheyriñ bimâ eşnâ ‘alâ heremi”*

Ķavlühü *ve lem ürid*, erâde/yürîdü‘dendür ve *zehrâte’d-dünyâ*, dünya zînetidür. Li-ĥavlihi Te‘alâ: *“Minhüm zehrâte’l-ĥayâti’d-dünyâ”*ve ĥavlühü *iktetafet*, ceme‘atya‘nî cem‘ eyledi ve Züheyr bir şâ‘ irüñ adudur ki Herem Hayyan medĥ eyleyüp^[47a] ol sebep ile cem‘i mâl eyledi. Ya‘nî ol Sultân’ı medĥ eyledüğümünden dünyâda niyyeti cem‘ olunmaĥ murâd olunmazum ki Züheyr, Herem bin Hayyan’ı medĥ eyleyüp aña senâ eylediği ki ol Züheyr’üñ iki eli dünyâ zînetini cem‘ eyledi. Belki benim murâdım

ol Sultān’uñ medhinde ‘azāb-ı caḥimden benim ḥalāşıma ve Bārī-Te‘alā’nuñ rızāsına bāiş olmaḡdur. Niteki mütercim buyurur:

Aldı Züheyr eli Heremī olmaḡla māl
Ben ḡılmadım anuñ gibi bunda ‘iddeti

152. Beyt

*“Yā ekreme’l-ḡalkı mālī men elūzū bihi
Sivāke ‘inde ḡulūli’l-ḡādişi’l-‘amemi”*

Ḳavlüḡu *elūzū*, ya’nī penāḡ tıttım ve *ḡulūl*’den murād oldur ki nüzül dirler ki inmek ma’nāsınadır ve ‘*amim*, bi ma’nā ‘āmm’dur ve *ḡādiş*’den murād mevt-i ‘āmm’dur ki; “*Küllü nefsin zā’iḡatü’l-mevt*”dür; ya’nī ey maḡlūḡātuñ ekremī, mevt-i ‘āmm baña nüzül eyledikde, benim senden artuḡ penāḡḡāḡım yoḡdur ki şeyṡān -‘aleyhi’l-la‘ne-nüñ şerrinden imānımı ḡıfz eyleye. Niteki mütercim buyurur:

Yoḡdur benim şıḡınacaḡım senden ḡayrı
Ey Ḳalk-ı Ekrem o dem ki neyle kıla nezleti

153. Beyt

*“Velen yeḡiḡa Resūla’llāhi cāḡüke bi
İze’l-kerīmi tecellā bi’smi’l-müntekimi”*

Ḳavlüḡu *ve len yeḡiḡa*, ya’nī zāḡir olunmaz ve *tecellā*, ya’nī keşf-i hicāb olur. Ve Resūla’llāḡ manşūbdur, ḡarf-i münādā-i maḡzūf ile. Ya’nī ya Resūla’llāḡ senüñ Hazret-i azzet -esmāühü- ḡatında cāḡıñ ve mertebeñ benimle ṡār olmaz. Ya’nī ben saña teşebbüs idüp ve sen baña şefi’ olmaḡla inda’llāḡ cāḡıñ^[47b] ve mertebeñ müteḡayyiḡ olmaz. Şol vaḡtle ki Allahu Kerīm ‘āşilere muntaḡım olup intıḡām ile tecellā eyleye ki kerīmden ve ḡalīmden ‘uḡūbet eşeddür. Niteki mütercim buyurur: “Eūzū bi’llāhi min ḡāzabi’l-ḡalīmi’l-kerīmi¹⁹⁰ ve nercū min keremihi cezīlü şevābihi. Nitekim mütercim buyurur:

Ey ḡaḡ Resūli benimle yoḡdur cāḡile ḡıḡ
Oldum ki ol kerīm anda maḡlūḡa ni ‘meti

154. Beyt

*“Fe inne min cūdike’d-dünyā ve ḡurretehā
Ve min ‘ulūmike ‘ilme’l-levḡi ve’l-ḡalemi”*

¹⁹⁰ kerīmi G: -F.

Ḳavlühü *ve ḍarratehā* manşūbdur ve mā‘ṭūfdur, dünyānuñ üzerine ve dünyā daḡi taḡdiren manşūbdur bunuñ birle ki ismidür inne’niñ. *Ve ḍarrat*, bir eriñ iki ‘avratı olsa ol iki ‘avratıñ eḡadühümāsı āḡara ḍarrat dirler ki ol iki ‘avratıñ eḡadühümāsını uḡrāsından mutaḍarrar olduḡu için ḍarrat dirler. Ve murād ḍarrat’dan bu maḡalde āḡiretdür ki dünyānuñ ḍarratıdır. Ya’nī Ya Resūla’llāḡ senüñ Ḥāzret-i Vācib’ul-Vücūd -celle ve ‘alā- ḡatında benimle ‘izzetiñ ve cāhıñ müteḍayyiḡ olmaz. Ol sebebden ötürü ki dünyā ve āḡiret senüñ cūdından ḡaşıldur. Ve ‘ilm-i levḡ-i ḡalem daḡi senüñ ‘ulūmuñdandır. Ya’nī cemī‘ ‘ulūmun ki ḡalem anı yazan Allah Te‘ālā levḡ-i maḡfūzda yazmışdur; senüñ ‘ulūmuñdandır. Niteki mütercim buyurur:

Levḡ u ḡalem ‘ulūmı senüñ ‘ulūmundandır
Senüñ cūdundan oldı hem bu cihānıla ḍarratı

155. Beyt

***“Yā nefsü lā taḡneṡimin zilletin ‘azumet
İnne’l-kebā’ira fi’l-ḡufrāni ke’l-lememi”***

Ḳavlühü *lā taḡneṡi* ya’nī nevmīd olma ve *lemem*, bi-fethi’l-lām aşlda şol nesnedür ki insān anı aḡyānen işler. Ḥālbuki ‘adet daḡi idünmez ammā bu maḡalde^[48a] *lemem*’den murād saḡirdür ya’nī ey nefis şol ‘azīm olan zilletden ya’nī günāḡ-ı kebāyirden nevmīd olmaya. Ya’nī sen günāḡ-ı kebāre işledüḡüñ sebebden Allah Te‘ālā’nuñ raḡmet-i ‘azīmesinden ümmīdünü ḡaṡ‘ eyleme. Be-dürüstī vü rāstī günāḡ-ı kebā’ir Allah Te‘ālā -cellet ‘azametühü-nüñ maḡfiret-i ‘uzmā ve raḡmet-i kübrā ḡatında saḡire gibidür. Niteki Ḥaḡ Te‘ālā: *“Lā teḡneṡū min raḡmeti’llāḡ”* buyurur. Ol eclendür ki ye’s küfürdür nitekim¹⁹¹ emn daḡi küfür olduḡu gibi. Niteki mütercim buyurur:

Ey nefis sen ümmīdi ki kesme günāḡ için
Ḡufrān ḡatında lemem gibidir kebāratı

156. Beyt

***“Le‘alle raḡmete Rabbī ḡine yaḡsimühā
Te’ī ‘alā ḡasebi’l-‘iṡyāni fi’l-ḡısemi”***

Kelime-i *le‘alle*, teraccī içündür ki ümmīd tutmaḡ için mevzū‘ dur. Ya’nī be-dürüstī vü rāstī ben ümmīd tutarım ki benim Rabbimüñ raḡmeti ḡısmet olunduḡda baña daḡi ol mikdār virile. Niteki mütercim buyurur:

¹⁹¹ nitekim G: -F.

Ol dem ki rahmetini celb halka kısmet ide
Umarız ola anı ‘ışyānımca rahmeti

157. Beyt

*“Yā Rabbi ve’c’al recā’ī ğayre mun’akisīn
Ledeyke ve’c’al hisābī ğayre münḥarimī”*

El-inḥirām el-inşikāk ya’nī yarılmağdur ve *hisāb*, bu maḥalde zann eylemekdür
‘alime/ya’lemü bābından. Ya’nī çünki bu vechile senden ümmīd tutdum yā Rabbe’l-
‘ālemīn benim bu ümmīdimi ve recāmı ğayra mün’akis kıl. Bu ümmīdimüñ ‘aksi
işleme yā Rab. Benüm zannımı *ğayre münḥarim* kıl. Ya’nī nā-tamām kılma ki ben saña
ḥüsn-i zann idüp ṭururum ki sen: *“Ene mā zannī abdī ‘indehū”* didüñ.

Tercüme: Yā Rabbi kıl recāmı benim ğayramün’akis. Hem kıl hisābımuñ ola bī-cürm
şifati.

158. Beyt

*“Ve’lṭuf bi ‘abdike fi’d-dāreyni inne lehū
Şabran metā ted’uhu’l-ehvālī yenhezimī”*

Luṭf ‘amelde tevaḳḳufde ‘ibāretdür ve Allāh Te’ālā’dan tevfiḳ ve ‘azīmetdür ve
dāreyn’den murād dünyā ve ahiretdür ve *şabr* nefsi ḥarīş olduğı nesneden men’
eylemekdür. *Ve ted’* da’vetden müştakğdur ve *ehvāl* cem’i hevl’idür ki hevl ḥavf
ma’nāsınadır ki ya’nī; Yā Rabbi sen kendü ḳuluña iki cihānda luṭf eyle be-dürüstī vü
rāstī ol ḳuluñ bir şabrı var ki vaḳtā ki ehvāl ol ḳulu da’vet eylese o şabr münhezim olur.
Ya’nī açan. Tercüme:¹⁹²

Luṭf eyle ḳuluña iki evde ki var onun şabrı ki ḳorḳular virdi oña hezīmeti.

159. Beyt

*“Ve’zen li suḥbi şalātīn minke dā’meten
‘Alā’n-nebiyyi bi münhellīn ve münsecimī”*

Es-suḥb cem’i seḫāb’dur ki seḫāb buluğdur ve şalevatu’llāh te’ālī’den rahmetdür ve
mü’mınlerden du’ādur ve melā’ikedeni istiğfārdur ve *münhellīn* hāl’dendür ki inhilāl
yağmağdur ve insicam dökülmekdür emmā bu maḥalde münsecim sel ma’nāsınadır.

¹⁹² Fatih nüshasında 157. beytin şerhinden sonraki beyitlerin şerhleri yoktur. Bu nüshada son dört beyit
varak kenarına yazılırken, temmet kaydı da 157.beytin altında verilmiştir. Biz, eserin tamamını bir bütün
olarak vermek için, kalan dört beytin şerh kısmını Gaziantep nüshasından almak suretiyle metni
tamamladık ve temmet kaydını, metnin sonuna ekledik.

Ya'nî Yâ Rabbe'l-‘Âlemîn dâ’imen senden Hâzret-i Habîb’üñ Muḥammed’en Muḥammedü'l- Muştafâ –şallallâhute‘alâ ‘aleyhi ve sellem- üzerine vâşıl olıcı şalât bulanlarına izin vir şol hâlde ki bulanlar dâ’im yağdırıcı ve sel aqıdıcı olsun. Tercüme:

Destür vir şalât-ı seḫâbına dâ’imâ
Senden nebînüñ üstüne yağdıra dîmeti

160. Beyt¹⁹³

Ve'l-âli ve's-sahbi sümme't-tâbiîne lehüm

Ehlü't-tükâ ve'n-nükâ ve'l-ḫilmi ve'l-keremi

İllâ'l-ehl-i beyt Muḥammedür ve daḫi mü'minlerdir ve *şâḫb* cem'î şaḫâbedür ve *tükâ* ve *taḫvâ* bir ma'nâyadur ve *tükâ* pâklıkdur ya'nî yâdiyyet-i Hâzret-i Risâlet-‘aleyhi’s-selavâtü’s-selâm- ve âlinüñ ve aşḫâbınuñ ve onların etbâ‘ı ve eşyâ‘ının üzerlerine dâ’imen senden vâşıl olan şalât bulutlarına izin vir ancılayın âli ve aşḫâbı ve etbâ‘ıyla onlar ehl-i taḫvâ ve ehl-i nüzhet ve ehl-i ḫilm ve ehl-i keremdürler. Tercüme:

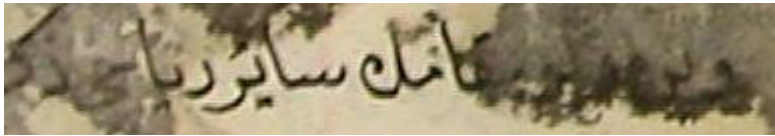
Ḳudret şalâtı şaḫibine emr it ki ey Ḥudâ
Her demde âl-i Aḫmed’e feyz ide raḫmeti

161. Beyt

“Mâ renneḫat âzebâti'l-bâni riḫu şabâ

Ve aṭrabe'l-‘ise ḫâdi'l-‘isi bi'n-negami”

Mâ bu maḫâlde devâm içündür ve *renneḫat* er-rîḫ dirler kaçan pelmeyl itdürse ve ‘*âzebât* cem'î ‘azbedür ki ‘azbe ṭarafdur ve *bân* bir ağacıñ adıdur ki aña sorḡun ağacı dirler. Nitekim kaşîdenüñ evvelünde zıkr olunmuşdur. Ve *riḫşâ* bâ şark cānibinden esen yeldür ki gice ile gündüz beraber olıcak eser. Ve ‘*is* ol dededür ki aqlıḡı ziyâde olup ve şārılıḡı ile muḫteliṭ ola. Ve *ḫâdi* ve *ḫady* okuyıcı ma'nâsınadur. Ve ‘*is-i* şāni’den murād ehl-irtiḫâlden bir cemâ‘atdur ki ḫâfile dirler. Ve *negam* cem'î naḡmedür ki naḡme şavt-ı muḫsin ma'nâsınadur ve eṭrab ya'nî şazlık

itmeyüp muşannıf

raḫmetu'llâhi ‘aleyhi riḫme bâni taḫşîş itmekden murād oldur ki rîḫ-ı şabâ Hâzret-i

¹⁹³ Fatih nüshasında 158, 159 ve 161. beyitler şerhi olmaksızın haşiye olarak verilmiş, 160. beyit ise hiç yazılmamıştır.

Resül'ullâh-şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem-e maşşûsdur ki buyurmuşdur: "Nuşretbi's-şabâ ve ehliñ 'âdbi'l-duyûr." Ya'nî ben rîh-ı şabâ ile yardım olundum ve 'âd kavmi rîh-ı duyûr ile helâk olundu. Ve beytün fehvâsı oldur ki Yâ Rabbi Habîb'ünñ Hazret-i Risâlet -şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem-ünñ üzerine ve aniñâl ve aşhâb ve etbâ'ı üzerine dâ'imâ senden vâşıl olan şalât buluţlarına izin vir. Mâdemki rîh-ı şabâ sorgün ağacınıñ eţrafını meyl itdürür ki ve dağı ol levn-i ağla ve şaru ile muhtelet olan deveye huccâc kâfilesinüñ havâ'indeleri nağmeleri tarb ve şazılık virdikçe izin vire. Ol buluţlar mütevâliyen ilâ yevmi'l-kıyâm şalâtı onlarıñ üzerlerine yağdurıcı ve ağıdıcı olsun. Tercüme:

Mâdâmkî ağaç budâğın viredür şabâyâ
Yâhûd sevindirir deveyi hâdiyi nağmeti

Ve'ade ebyâtühâ temme şümme'r-rıza 'an Ebi Bekrin ve 'an 'Ömeri ve 'an 'Aliyyin ve 'an Oşmâne zikri'l-keremi. Ve'ğfir li-nâzımihâ eyzân ve kâri'ihâ ve'smiñ li-sâmi'ihâ-bil-cüdi ve'l-keremi.¹⁹⁴

Va'llâhü müyessirun bi-hatmi'l-ihtinâm ve bi-avnilâhi'l-Meliki'l-Müteâl.

Tahrîran fi evâ'il-i şehri zi'l-ka' deti's-şerif. Sene şemânin ve seb'îne ve elf. Fakîru'n-na'if el-müznübü'l muhtâc ilâ rahmeti'llâhi te'âlâ.¹⁹⁵

¹⁹⁴ "Beyitlerin mühleti tamamlandı ve bitti. Sonra Ebû Bekir, Ömer, Ali ve kerem sahibi Osman'dan razı ol. Aynı şekilde beyitleri yazanı, okuyanı bağışla. Dinleyeni de cömertlik ve keremle affet."

¹⁹⁵ "Allah ihtinâm? ile bitirmeyi kolaylaştırdı ve Yüce Melik'in yardımıyla Zilkade-i Şerif'in başlarında 1087 yılında yazmayı nasip etti. Rahman'ın rahmetine muhtaç, fakir, zayıf ayının başlarında yazıldı. Allah Teâlâ'nın rahmetine muhtaç, fakir, zayıf, günahkâr."

SONUÇ

Çalışmamıza konu olarak İmam Bûsîrî'nin en meşhur kasîdelerinden biri olan Kasîde-i Bürde ismiyle meşhur bir şiirini seçtik. Bu kasîde üzerine yapılan şerhler arasından Sa'du'llâh Halvetî'ye atfedilen şerhi tercih ederek, çalışmamızın başında ilk olarak, şerhin aidiyet meselesine değindik. Bu hususta yapılan bilgi yanlışlıklarına dikkat çektik. İncelediğimiz kütüphane kayıtlarının tamamında ve birçok akademik çalışmada söz konusu şerhin, Sa'du'llâh Halvetî'ye atfedildiğini tespit ettik. Ancak bu şerhin Sa'du'llâh Halvetî'ye ait olmadığı kesindir. Şerhin onun mürîd(ler)i tarafından yazıldığı daha önce tespit edilmiştir.

Çalışmamızın birinci bölümünde konusu Hz. Peygamber olan edebi türler hakkında bilgiler verdik. Bu bölümde konusu itibariyle, çalışmamızla diğerlerinden daha ilgili olan, “Na't” ve “Mevlid” başlıklarına daha fazla yer ayırdık. İlk bölümde Kasîde-i Bürde'nin Klasik Edebiyat'taki yeri ve önemine değindik, ardından Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde, bu kıymetli eser üzerine yapılan şerhlerden örnekler sunduk. Osmanlı döneminde Kasîde-i Bürde'ye yapılan Türkçe şerhlerin ilklerinden olması nedeniyle, Sa'du'llâh Halvetî'ye nispet edilen şerhin nüsha sayısı çoktur. Ayrıca Osmanlı döneminde şerh kültürü belli bir ivmeyi yakalamıştır. Kasîde-i Bürde üzerine yapılan şerhlerin sayıca çok olmasının ve bu şerhlerin bu denli önemszenmesinin ilk nedeninin, Hz. Peygamber'e duyulan saygı ve muhabbetin bir tezahürü olduğu kanaatine vardık.

Çalışmamızın ikinci bölümü, “Kasîde-i Bürde'nin İncelenmesi” ismini taşımaktadır. Bu başlık altında eserin şerh metodu hakkında bilgilere yer verilmiştir. Şârih, her beyitten sonra, beyitte yer alan –gerekli gördüğü- kelimeleri açıklamış, kelimenin gramer yönünden özelliklerine değinmiştir. Kelimeler hakkındaki açıklamalarından sonra, beyitte vurgulanan konu hakkında genel bilgiler vermiş, okuyucuya anlatılmak istenileni benzetmelerle, başka eserlerden örnek cümlelerle aktarmaya çalışmıştır. Açıklamalarını bitirdikten sonra, “Nitekim mütercim buyurur” cümlesiyle beraber, başka bir şairden manzumeler alıntılanmıştır. Kasîde-i Bürde'nin şerh metoduna kısaca değinildikten sonra, “İktibaslar” incelenmiştir. Bu kısımda Kasîde-i Bürde'de ve şerhinde yer alan âyetler ve hadislere yer verilmiştir. Hadislerin birçoğunu “sahih” diye adlandırılan hadis kitaplarında bulamadığımızı göz önünde bulundurduğumuzda o

dönemde uydurma hadis kullanmanın, edebi zenginlik için sıkça başvurulan yöntemlerden olduğunu söylemek mümkündür. Birbirinden farklı konularda âyet ve hadis iktibası yapan şâirin ve şârihinin âyet ve hadislere vukûfiyeti dikkat çekicidir. “Dinî Kavramlar” başlığı altında, şiirde ve şerhinde yer alan dinî kavramlardan bazılarını vermekle yetindik. Kavramları seçerken eserdeki kullanım sıklığı ve literatürdeki önemini göz önünde bulundurduk. Diğerleri kadar sık kullanılmayan ya da daha önemsiz görülen kavramlara bu başlık altında yer vermedik. Her kavramın genel özellikleri hakkında bilgilere değinip, ardından kavramın sözlük ve terim anlamını verdik. Her bir kavramın kısaca literatürdeki yeri ve önemine değindik, akabinde şiir ve şerhinde yer alan ve seçtiğimiz kavramlarla ilişkilendirilen alıntılara örnekler sunduk. Son olarak, bu alıntılar hakkında kısaca yorum ve tahlil yaptık. Şerhte en sık kullanılan dinî kavramların başında “Allah” lafzı, sonrasında ise “Peygamber” sözcüğü olduğunu tespit ettik. Eserde, konusu itibariyle Hz. Peygamber’in isminin ve ona tazim ifade eden sözlerin diğer kavramlara ve sözlere nazaran daha sık kullanıldığını gözlemledik. Sık kullanılan diğer dinî kavramların ise sevap-günah, amel ve ibadet olduğunu söylemek mümkündür.

Bu şerhteki tasavvufî kavramları incelediğimizde, “Aşk” ve “Nefs” kavramlarının dikkat çekici çoklukta ve sıklıkta kullanıldığını tespit ettik. Bunun hem şâirin tasavvufî yönüyle hem de bu kavramların tasavvuf literatüründe ön plana çıkan kavramlar olmasıyla ilgili olduğunu düşünüyoruz. Bu bölümün son başlığı olan “Cemiyet” başlığı altında, öncelikli olarak eserde zikredilen şahıslar hakkında bilgilere yer verdik. İsmi geçen şahsiyetlerden birisi Hz. Yûnus peygamberdir. Şârih, onun ismini, hata edip pişman olmakla ilgili sözlerinden sonra örnek vermek suretiyle kullanmıştır. Eserde ismine yer verilen bir önemli şahıs da Hz. Peygamber’in mağara arkadaşı Hz. Ebu Bekir’dir. Hz. Ebu Bekir’in Sevr mağarasında Hz. Peygamber ile yaşadıklarına değinilmiştir. Hz. Ebu Bekir’in kızı ve Hz. Peygamber’in zevcesi olan Hz. Âişe’nin ismi ise eserde hadis râvisi olarak yer almaktadır. İsmi zikredilen diğer şahıslardan bazıları ise Kâbe’yi yıkma hayalleriyle gelen ve hezimete uğrayan Ebrehe ismindeki hükümdar ile Nüşîrevân bin Kubâdü ismindeki hükümdardır. Cemiyet başlığı altında eserde ismi geçen kavimlere de değinmeyi uygun gördük. Eserde en çok bahsedilen kavimler Arap ve Acem kavimleridir. Arap ırkının diğerlerine nazaran daha ön planda tutulmasını Hz. Peygamber’in Arap kavminden olmasıyla ve Kasîde-i Bürde’nin Arap coğrafyasında doğmasıyla ilişkilendirdik. Akabinde “insan”la ilgili sevgilideki güzellik unsurlarına değindik. Sevgilideki güzellik unsurları başlığı altında en çok işlenen

kavram “göz”dür. Bu bölüm içinde açtığımız diğer başlıklar “madenler ve kozmik âlem”dir. Madenlerle ilgili en sık işlenen kavram altın ve incidir. Hz. Peygamber’in dünya malına tamah etmemesi, dağ kadar altını istememesi örneği ile açıklanırken; dişlerinin beyazlığı ve muntazam sıralanışı inci madenine teşbih edilmiştir. Kozmik âlemlle ilgili en dikkat çekici kavramlar ise ay ve güneştir. Şerhte Hz. Peygamber’in ayı ikiye yarma (şakk-ı kamer) mucizesine fazlaca değinilmiştir. Bu mucizeyi müşahede eden inkârcıların, inkârlarından dönmedikleri uzun uzadıya anlatılmış ve konu bir şekilde Hz. Peygamber’in üstün özellikleri ve faziletleriyle ilişkilendirilmiştir. Daha az kelimeyle ifade etmek gerekirse Kasîde-i Bürde’de ve şerhinde dinî-tasavvufî kavramlardan kozmik âleme, zamanla ilgili mefhumlardan, su, toprak ve havayla ilgili kavramlara, nebatatla ilgili kavramlardan hayvanlar başlığına varıncaya dek azımsanmayacak kadar çok kavram yer almaktadır. Bu kavramlar arasında en çok dikkat çekenler, bitkiler ve hayvanlar âlemine ait olanlardır. Şârih nefsi, eyerinden çekilen bir ata benzetmiş; nefis nereye dönerse, o yöne meyleder, bu sebeple döneceği yeri iyi belirlemek gerekir demek istemiştir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde söz konusu şerhin Fatih nüshasının transkripsiyonlu tam metnine yer verdik. Çalışmalarımız neticesinde bu nüshanın bir kısmının ikinci bir şahıs tarafından yazıldığı kanaatine vardık. Bu kanaate varmamızda, yazıların belli bir sayfadan sonra güzelleşmesi ve harekeleme (i’rab) hatalarının sıklaşması etkili olmuştur. Nüshanın son varaklarına doğru, neredeyse her üç kelimedenden birinin yanlış harekelendiği gözlemlenmiştir. Ayrıca son birkaç beytin şerhi yazılmadan temmet kaydının verilmiş olması da söz konusu nüshanın kusurlu olduğunun bir göstergesidir. Nüşhadaki bu eksiklikler, Gaziantep İl Halk Kütüphanesi’nde kayıtlı olan, bir başka nüsha yardımıyla tamamlanmıştır. Yine, çalıştığımız bu nüshanın bazı yerlerinde “Allah Teâlâ buyurur” cümlesinden sonra bir âyet verilmemiş veya yazılan o âyetler bir şekilde silinmiştir. Bu şekilde eksik kaldığını düşündüğümüz cümleleri de diğer nüshaya bakmak suretiyle tamamladık. Bu çalışmamızla Klasik Türk Edebiyatı ilim dalına küçük de olsa bir katkıda bulunmayı arzuladık.

KAYNAKÇA

İsmail b. Muhammed el-‘Aclûnî el-Cerrâhî. *Keşfü'l-Hafâ'i ve Müzîlü'l-İlbâs 'ammâ İštehera mine'l-Ehâdîsi 'alâ Elsineti'n-Nâs.* et-Tab‘u’s-Sâniye. El-Cüz‘ü'l-Evvel. Beyrut: Dâru İhyâ‘ü’t-Türâsü'l-‘Arabî, 1351.

Anonim (Şeyd Sa‘du’llâh Halvetî Mürîdi). *Şerh-i Kasîde-i Bürde.* Fatih: 3976: 1b-48a. Süleymaniye Kütüphanesi.

Anonim (Şeyd Sa‘du’llâh Halvetî Mürîdi). *Şerh-i Kasîde-i Bürde.* 364: 1b-61b. Gaziantep İl Halk Kütüphanesi.

Akın, N. Sabri. “İslam’da İnsan Sevgisi”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (Ocak-Haziran 2007): 131-141.

Aktan, Hamza. “İhyâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 22: 7-9. Ankara: TDV Yayınları, 2000.

Aktaş, Hasan. *Çağdaş Türk Şiirinde Coğrafya.* Edirne: Yort Savul Yayınları, 2003.

Aktaş, Hasan. *Çağdaş Türk Şiirinde Dînî Motifler.* Rize: Yort Savul Yayınları, 2011.

Aktaş, Hasan. *Kozmik Âlem.* Edirne: Yort Savul Yayınları, 2008.

Aktaş, Aktaş. *Çağdaş Türk Şiirinde Peygamberler.* İstanbul: Yort Savul Yayınları, 2006.

Aktaş, Hasan. *Çağdaş Türk Şiirinde Sosyal Hayat.* İstanbul: Yort Savul Yayınları, 2006.

Aynacı, Mihrican. “Divan Şiirinde Geçen Göz Hastalıklarının Klâsik Dönem Tıp Metinleri Ekseninde “Değerlendirilmesi”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 9 (İstanbul 2012): 29-48.

Avcı, Casim. “Kisrâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26: 71-72. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Ayverdi, İlhan. “Melâmet”. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. 2: 1990-1991. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2006.

Atik, Kemal – Bardakoğlu, Ali – Kırca, Celal – Polat, Selahattin – Toksarı, Ali. *İslâmi Kavramlar*. Ankara: Sema Yazar Gençlik Vakfı Yayınları, 1997.

Azamat, Nihat. “Melâmet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29: 24-25. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Bardakçı, Mehmet Necmeddin. *Doğuştan Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015.

Bebek, Adil. “Mağfiret”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27: 313-314. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Birişik, Abdülhamit. “Kur’ân” (Tarifi ve İsimleri). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26: 383-388. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Bolat, Ali. “Muhâsibî (ö. 241/855)’nin el-Mekâsib’i Bağlamında Tasavvufta Dünyaya Bakış ve Hakikî Zühd Anlayışı”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 4/11 (2003): 177-196.

Buhârî, Muhammed b. İsmâîl. *Sahîhü’l-Buhârî, Zabetahû ve rakkamehû*. Mustafâ Deybü’l-Boğa. et-Tab‘atü’r-râbi‘a. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1410.

Bürgel, J. C.. “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’nin Gazellerinde İki Yapısal İlke: Vecd ve Kontrol”. trc. Uluç, Tahir. *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi (Bilimsel Birikim)*, 7/3 (2007): 323-336.

Canım, Rıdvan. *Divan Edebiyatında Türler*. 5. Baskı. Ankara: Grafiker Yayınları, 2016.

Ceylan, Ömür. *Böyle Buyurdu Sûfi-Tasavvuf ve Şerh Edebiyatı Araştırmaları*. Kapı Yayınları, 2010.

Coşan, M. Esad. Ed: Yılmaz, Necdet. *Akademik Makaleler, Türk Edebiyatında Na'tlar*. İstanbul: Server İletişim, 2009.

Cürcânî, Seyyid Şerif. *Ta'rîfât Tasavvuf Istılahları*. Haz. Abdurrahman Acer. trc. Abdülaziz Mecdî Tolun. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2014.

Çağrıçı, Mustafa. "Fitne". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13: 156-159. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Çavuşoğlu, Ali. *Türk İslâm Edebiyatı (Kitaplar, Türler, Devirler ve Şahsiyetler)*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2015.

Çetin, Nurullah. *Edebiyat İncelemeleri*. 1. Baskı. Ankara: Akçağ Yayınları, 2012.

Çiçekler, Mustafa "Na't", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32: 435-436. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Demirel, Harun Reşit. "Hz. Âişe ve Siyâset (Hadis-Haber ve Tarihi Bilgiler Işığında)". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3, (2000): 123-148.

Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. 19. Baskı. Ankara: Aydın Kitapevi, 2002.

DİA, "Allah" (Edebiyat). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 02: 499. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Dönmez, İbrahim Kâfi. "Farz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12: 184. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

el-Cerrâhî, Safer el-Muhibbî. *İstılâhât-ı Sofiyye Fî Vatan-ı Asliyye*. İstanbul: Kırkkandil Yayınevi, 2013.

- Eraydın, Selçuk. *Tasavvuf ve Tarikatler*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1981.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. 1. Baskı. İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998.
- Ermış, Hamza. *Arapça'dan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğü*. 1. Basım. İstanbul: Ensar Yayınları, 2008.
- Ersoy, Muammer. *Tasavvufi Risaleler*. Kayseri: y.y, b.y.
- Fayda, Mustafa. "Âişe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2: 201-205. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Fayda, Mustafa. "Ebû Bekir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10: 101-108. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Gündüz, İrfan. "Fütüvvet, Melâmet ve Ahilik ya da Tasavvufi Düşüncede Dünya Anlayışı", *Eğitim ve Verimlilik Sempozyumu Bildirileri*. ed. Şaban Tutcu, Osman Kavaklıoğlu. Sivas: Kemal İbn-i Hümam Vakfı Yayınları, 2007.
- Gündüz, Şinasi. "Mevlid". *Din ve İnanç Sözlüğü*. 260. Ankara: Vadi Yayınları, 1998.
- Güzel, Abdurrahman. *Dinî -Tasavvufî Türk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.
- Güzel, Abdurrahman – Torun, Ali. *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2003.
- Hançerlioğlu, Orhan. *Dünya İnançları Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993.
- Harman, Ömer Faruk. "Yûnus". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43: 597-599. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Karaman, Hayrettin – Özek, Ali – Dönmez, İbrahim Kâfi – Çağrııcı, Mustafa – Gümüş, Sadrettin – Turgut, Ali. *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*. 23. Baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010.

İz, Mahir. *Tasavvuf*. İstanbul: Rahle Yayınevi, 1969.

Kabaklı, Ahmet. *Tasavvuf Tarikat Edebiyat*, b.y. Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, 2008.

Karagöz, İsmail – Karaman, Fikret – Paçacı, İbrahim – Canbulat, Mehmet – Gelişgen, Ahmet – Ural, İbrahim. “Cin”. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. 103. Ankara: DİB Yayınları, 2015.

Karaman, Fikret. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.

Kaya, Doğan. *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.

Kaya, Mahmut. “Kasîdetü'l-Bürde”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24: 568-569. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Kaya, Mahmut. “Bûsîrî, Muhammed b. Saîd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 06: 468-470. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Kazancı, Ahmet Lütfi. “Ebrehe”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10: 79-80. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Kemikli, Bilâl. *Türk İslâm Edebiyatı Giriş*, b.y.: Emin Yayınları, ts.

Kırış, Şemsettin. “Peygamber Sevgisinin Bir Tezahürü: Teberrük”. *Marife Bilimsel Birikim Dergisi (Bilimsel Birikim)*, 11/1 (2011): 189-200.

Kirman, Mehmet Ali. *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004.

Kopuz Çetinkaya, Fatma. “Ferîdüddîn Attâr’ın Muhtarnâme’si ve Hayret Makamı”, *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*. 43 (2016): 167-178.

Köksal, M. Fatih. *Mevlid-Nâme*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011.

Küçük, Hülya. *Tasavvufa Giriş*, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2011.

Levend, Ağâh Sırrı Levend. *Ümmet Çağı Türk Edebiyatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1962.

Mehmed Ali Aynî (Sadeleştiren: H. R. Yananlı). *İslâm Tasavvuf Tarihi*. İstanbul: Akabe Yayınları, 1985.

Mermer, Kenan. *Klâsik Şerh Geleneğinde Üslûp –Kasîde-i Bürde Örneği-*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2018.

Orkun, Hüseyin Namık. *Türk Sözüünün Aslı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2018.

Özal, A. Korkut. *İslam ve Tasavvuf Üzerine Bir Derleme (Mehmed Zahid Kotku Hazretlerinin Ehl-i Sünnet Akaidi Kitabı Esas Alınarak Düzenlenmiştir)*. İstanbul, 2009.

Pala, İskender. “Hilye”, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. 208-209. İstanbul: Kapı Yayınları, 2004.

Pekolcay, Necla. *İslâmi Türk Edebiyatı*, İstanbul. Çağaloğlu Yayınevi ts.

Pekolcay, Necla. *İslâmi Türk Edebiyatı Tedkik Metodlarının Genel Esasları ve Mazmun Anahtarları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1999.

Pekolcay, Neclâ. Eraydın, Selçuk. *İslâmi Türk Edebiyatı Giriş*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1981.

Seccadî, Seyyid Cafer. “Kâbe Kavseyn”. *Tasavvuf ve İrfan Terimleri Sözlüğü Ferheng-i Istilahat ve Tabirat-i İrfânî*. trc. Hakkı Uygur. 263. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.

Sefercioğlu, Mustafa Nejat. *Divan Şiiri İncelemeleri ve Hocam Âmil Çelebioğlu İçin Yazdıklarım*. İstanbul: Birlik Ofset, 2017.

Sefercioğlu, Nejat. *Nev’î Divanı’nın Tahlîli*. 2. Baskı. b.y.: Akçağ Yayınları, ts.

Editörler: Selçuk, Mualla – Albayrak, Halis – Antes, Peter – Heinzmann, Richard – Thurner, Martin. “Âlem”. *İslamiyet-Hıristiyanlık Kavramları Sözlüğü*. 1:49. (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 2013.

Sinanoğlu, Mustafa. “Küfür”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26: 533-536. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Sinanoğlu, Mustafa. “Nübüvvet Mührü”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33: 291-293. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Soysaldı, İhsan. “Tasavvufta Aşk ve Marifet”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. .3, (1988): 188.

Süyûtî, el-Câmiu’s-Sağîr, Riyad: y.y. 1988.

Şahin, Ebubekir Sıddık. *Kasîde-i Bürde’nin Türkçe Şerh ve Tercümelere*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, 1997.

Şengün, Necdet. “Şeyh Ahmed Rindî Sivâsî ve Şiirlerinde Melâmet Neşvesi”. *İlim ve Kültür Tarihinde Sivâsîler Ulusal Sempozyumu Tebliğleri*, (Sivas-30 Nisan-1 Mayıs 2010), TSO Konferans Salonu, 382.

Şentürk, Lütfî. “Mirac’da Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Allah’ı Gördü mü?”. *Diyanet Dergisi* 17/3, (Mayıs-Haziran 1978): 138.

Şimşek, Selami. *Tasavvuf Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017.

Şişman, Bekir – Kuzubaş, Muhammet. *Mitik, Destanî, Masalsı, Efsanevî ve Tarihî Unsurlar Açısından Şehnâme'nin Türk Kültür ve Edebiyatına Etkileri*, b.y.: Ötüken Yayınları, ts.

Tanıdır Alıcı, Gülcan. “Mevlid Mar’aşî Kurrâ-zâde Nâdirî (Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Eserleri)”, ed. Yaşar Alparslan, Serdar Yakar, Kahramanmaraş: Fa Ajans, 2009.

Tarlan, Ali Nihad. *Ali Nihad Tarlan'ın Makalelerinden Seçmeler*. Ankara: Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını-Sayı: 45, 1990.

Tefazzülî, Ahmed. “Enûşirvân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11: 255. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Topaloğlu, Bekir. “Cehennem” (Kelâm). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7: 227-233. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Topaloğlu, Bekir – Çelebi, İlyas. “Allah”. *Kelâm Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2013.

Topaloğlu, Nuri. “Hazreti Peygamber’in Zatı ve Eşyası İle Teberrük Meselesi”. *Hadis Tetkikleri Dergisi*1/ 1 (2003): 71-95.

Toprak, Süleyman. “Mîzan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30: 211-212. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. b.y. Kabalcı Yayıncılık, 2001.

Uyar, Mehmet. *Süfi Benliğin İnşasında Nefs*. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017.

Uzun, Mustafa. “Siyer ve Megâzî” (Türkçe Siyer Kitapları). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37: 324-326. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Uzun, Mustafa. “Hilye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18: 44-47. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Yavuz, Salih Sabri. “Mi’rac”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30: 132-135. Ankara: TDV Yayınları, 2005.

Yavuz, Yusuf Şevki. “Peygamber”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34: 257-262. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Yavuz, Yusuf Şevki- Çetin, Abdurrahman, “Âyet”. 4: 242-244. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Yazar, Sadık. *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, 2011.

Yeniterzi, Emine. *Divan Şiirinde Na’at*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 1993.

Yeniterzi, Emine. ed. Kemikli, Bilal- Çetin, Osman. *Bir Kutlu Doğum Şaheseri Mevlid ve Süleyman Çelebi*, b.y. Türkiye Diyanet Vakfı, ts.

Yıldız, Alim. ed. Yılmaz, Ali. *Türk-İslâm Edebiyatı El Kitabı*. y.y. Ankara, 2012.

Yurdagür, Metin. “Tesbih”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40: 527-528. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

EK

Ek-1: Kasîde-i Bürde Şerhi'nden Seçme Sayfalar

يعني بدريق وراسي بن همت اوله ميركل بصيحه
 مادمسته حال بويك بيران بصيحه تمتدك اوله
 شيم بن بصيحه كانه اوله شوي وانه شيب شوي
فان اما من باليه و ما اعطت
من عملك بن شيب و الحرو
 قوله فان اما ربي بالقوه يعني تم نفس امارتك يعني
 دعوتك يدوب بكار من كفته امرا نيك اما ما تعطت يعني
 وعط و بصيت قول اوله جهل اوله يعني سبيلك باليك
 ودي بانه لك ملائمتيه شوي فاما بسيله يعني
 اماره نفس اوله و تعطت شيب و هو في ذل
ولا اعلمت من نفسي ليل و نوب
صيفه اذ راسي عن شيب و نوب
 قوله ولا اعلمت من نفسي اماره نفسي امارتك
 كسره اخصا زانديف شول و نوبك صيافته كه اوله
 فووق بن باشه اندي حال بويك اوله في غير حسته يعني
 غير مراد اوله كها و لك انسا اوله مودن
 فو و و جب لذي يعني كراول فق بن بركه
 بن بركه فو و ان باشه اوله فو اي كراول كراول

لو كنت اقله ابي ما اوقره
كنت سر ابد لي منه باليكته
 قوله لو كنت اعلم انك بليس اوله بدمك بن اوله فو و
 تعظيها تبا تبا بديك اوله فق بن بركه ميرله هان
 ظاهرا اوله فق بديك كتره بجهل مشهور اوله ان نبال
 ذلك بوقب تلبس ابد بدم و كنه اوله تبا بدمك
 حقا ابد دل كنه ابن طابغى الكون و ما يلين و يلاز
 بلسه كه خرم تبا بدم بانيه اعنه كم ايونم سول كم بركه
من في برد حجاج بن عفوان تبا
كنا بركه حجاج بن عفوان تبا
 حجاج اوله و ليس بوجدر كه دائم و نكو اوله حجاج بركه
 اوله و فو بركه با و نوب ذر و القوا به نفس اماره نك
 ضلاني ذر و اللهم جمع لجامه ذر او بان ذر و فو و نبال
 كنه بركه بركه نفس اماره ضلاني
 د و ندون بركه حجاج ابي نبال او با نباله و و ذر
 انك حجاجي بركه و ليد حجاج او كانه ذر او با نبال حجاج
فلا ترم بالغا صي كسر شيب و نوب
ان الطعاه يقوي شيب و نوب
 اليه بوزن النقصه بركه ذر و نباله و نباله

Handwritten marginal notes in the center gutter, including the number '146'.

ÖZGEÇMİŞ

Mine TAŞDEMİR, İstanbul Üsküdar'da doğdu. İlköğrenimini İstanbul'un Ataşehir ilçesindeki Celal Yardımcı Ortaokulu'nda tamamladı. Ortaöğrenimi İstanbul'da Kadıköy İmam Hatip Lisesi'nde 2009 yılında bitirip Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İlahiyat Bölümü'ne yerleşti. 2014'te mezun oldu. 2015 yılının şubat ayında Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nden aldığı pedagojik formasyon eğitimini tamamladı. 2016 yılı şubat ayında öğretmen olarak atandı. İstanbul/Ataşehir'de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak bir ortaokulda görev yapmaktadır.